

АГАТА КРИСТИ

Алифбо буйича

ҚОТИЛЛИК

Энг сара **100** асар

Капитан Артур Гастингс, Британ империяси офицери ёзган муқаддима

Бу гал ўзимнинг одатдаги – фақатгина ўзим гувоҳи бўлган воқеа ва ҳодисаларни ҳикоя қилиш қондамни буздим. Шунинг учун айрим боблар учинчи шахс тилидан ёзилган.

Ўзим тасвирлаган воқеаларнинг ишончлилигига кафолат бераман. Шунчаки қаҳрамонларнинг фикрлари ва туйғуларини тасвирлашда бироз эркинликка йўл қўйдим. Яна шуни айтишим мумкинки, ҳамма хотиротларни дўстим Эркюль Пуаро кўриб чикди.

Бу туркумдаги жиноятларнинг қаҳрамонлари ўртасидаги айрим иккинчи даражали муносабатларни шунчалик батафсил тасвирлаганимга сабаб шуки, ҳеч қачон одамларга хос омилларга беписанд бўлмаслик керак. Эркюль Пуаро менга бир пайтлар жиноят ишқ қиссасига сабаб бўлиши мумкинлигини уқтирганди.

Алифбо буйича қотилликка келсак, Пуаро бу жумбоқнинг дохиёна ечимини топган, деб ўйлайман.

1-боб

ХАТ

Бу воқеа 1935 йил июнда, Жанубий Америкадаги ранчомдан олти ойга қайтганимда содир бўлди. Биз учун оғир пайтлар эди. Ҳамма сингари биз ҳам халқаро тургунлик даврини бошдан кечираётгандик. Англияда бевосита иштирок этишим зарур бўлган ишларим бор эди. Хотиним ранчони бошқариш учун қолди.

Англияга келгач, биринчи қилган ишим эски кадрдон дўстим Эркюль Пуарони Лондондаги замонавий

квартирасидан қидириб топиш бўлди. Унга бошпанасининг геометрик нисбатларидан норхизилигимни билдирдим. Хона ҳаддан ташқари тўртбурчак, дедим ва эски ҳазилга шама қилиб, «Ўта замонавий бу уйда товукларни тўртбурчак тухум қўйишга мажбур қиллодингизми?» деб сўрадим.

Пуаро кулиб юборди:

– Ў, эсингиздами? Бироқ фан хали товукларни замонавий дидларга мос бўлишга мажбур қилломайди. Улар турли катталиқ ва турфа рангдаги тухумлар қўйишади!

Мен эски дўстимни кўрганимдан хурсанд эдим. Кўриниши жуда яхши эди – ҳа, балки, охирги галдагидан бери бир кунга кексайгадир.

– Кўринишингиз жуда яхши, Пуаро, – дедим. – Агар бунинг иложи бўлганда, сочингиздаги оклар камайибди, деган бўлардим...

– Нега энди иложи йўқ экан? – жилмайди Пуаро.

– Сочларим оқармаяпти, қорайяпти демокчимисиз?

– Худди шундай.

– Бироқ илмий жиҳатдан бунинг иложи йўқ-ку!

– Сиз ҳар доимгидексиз, Гастингс, тиниқ ва тажрибасиз аклингиз билан. Бор нарсани қабул қиласиз ва ўйлаб ўтирмасдан изоҳ берасиз.

Пуарога ҳайрат билан қардим.

У ҳеч нима демасдан ётоқхонага ўтди-да, шишача билан қайтиб чиқди.

Ҳеч нимани тушунмай шишачани олиб, куйидагини ўқидим: «Жонлантирувчи – сочларнинг табиий рангини тиклайди. Жонлантирувчи – бўёқ эмас. Беш хил ранг – кулранг, қўнғир ранг, тўқ жигарранг, жигарранг ва қора».

Алифбо буйича қотиллик

– Пуаро! – деб хитоб қилдим. – Сочларингизни бўядингизми?

– Ниҳоят, тушундингиз.

– Шунинг учун сочларингиз қорайибди-да!

– Шундай.

– Ҳа, азизим, – дедим ўзимга келиб, – кейинги келишимда сохта мўйлов билан юрсангиз керак... ёки, эҳтимол, ҳозирдан сохтадир?

Пуаро сесканиб кетди. У мўйловидан ниҳоятда ғурурланарди. Гапим унга оғир ботди.

– Йўқ, йўқ, азизим. Худога шукр, ҳали бунга анча бор. Сохта мўйлов! Қандай дахшат!

У мўйлови ҳақиқийлигини исботлаш учун уф каттиқ тортди.

– Мўйловингиз жуда чиройли, – дедим.

– Чиндан ҳам шундай эмасми? Бутун Лондонни айланиб чикинг – бунақасини топмайсиз.

«Жуда яхши машғулот-да», – деб ўйладим, лекин уни хафа қилмаслик учун индамадим.

– Биламан, бир неча йил олдин истеъфога чиккансиз, – дедим бунинг ўрнига.

– ...Ва қовокчалар етиштиришга киришдим. Ҳеч қанча ўтмай қотиллик содир бўлди ва мен қовокчаларга қўл силтадим. Бунга жавобан нима дейишингизни яхши биламан: мен хайрлашув томошасини кўяётган примадоннага ўхшайман. Номаълум марта кўядиган.

Кулиб юбордим.

– Чин сўзим, тахминан шундай бўлди. Ҳар гал «бўлди, охирги марта» дейман. Аммо, албатта, нимадир юз беради! Тан оламан, истеъфо менга сира ёкмайди. Кулранг моддани ишлатмаса, занг босиб қолади.

– Қараб турсам, қобилиятингизни меъърида намоён қиляписиз.

– Ҳа, мен гаплагини биламан. Ҳозир Эркюль Пуарога фақат «қаймоқлари» қизик.

– Хўш, қалай, кўп қаймоқ олдингизми?

– Ҳ, анчагина. Кейин яқинда зўрға қутулиб қолдим.

– Муваффақиятсизликданми?

– Йўқ, йўқ. – Пуаро гаптин кўринарди. – Аммо мен, мен, Эркюль Пуаро, ҳалок бўлишимга бир баҳя қолди.

Ҳуштак чалиб қўйдим.

– Уддабурон қотилми?

– Уддабурондан ҳам кўра, сизилтак, худди шундай – енгилтак. Лекин бу ҳақда гаплашмайлик. Биласизми, Гастингс, ахир сизни ўзимнинг омад туморим деб ҳисоблайман...

– Шундайми? – ажабландим мен. – Тез-тезми?

Пуаро жавоб бермасдан, давом этди:

– Келаётганингиздан хабар топишим билан ўзимга «яна нимадир юз беради», дедим. Биз яқин атрофда бўламиз. Иш ноодатий бўлади. Бу... – у ҳаяжон билан қўлларини силкиди, – нозик иш бўлиши керак...

– Менга қаранг, Пуаро, сизни «Ритц»¹да таом буюряпти, деб ўйлаш мумкин.

– Чиндан ҳам, нима учун жиноятни буюртириш мумкин эмас? – У хўрсинди. – Ахир мен омадга, ҳатто тақдирга ишонаман. Сизнинг тақдирингиз эса ёнимда бўлиб, мени кечирилмас хатолардан асраш.

– Сиз нимани кечирилмас хато деяписиз?

– Очик-ойдин кўриниб турган нарсани кўздан кечиришни.

Гапнинг мазмунини тўла тушунмадим.

¹ «Ритц» – Лондондаги ресторани бор серҳашам меҳмонхона.

– Майли, – дедим жилмайиб, – ўша супержиноят кўз бериб бўлдими ёки йўқми?

Пешонасида ўйлашдан буришиқлар пайдо бўлди, кўллари эса беихтиёр столдаги буюмларни битта чизикка тера бошлади.

– Ишончим комил эмас, – деди у чўзиб.

Унинг гап оҳанги ғалати эди, ажабланиб қарадим. У бирдан ёзув столи томон юрди. Хат олди. Ичида ўқиб чиқди-да, кейин менга узатди:

– Айтинг, дўстим, бундан қандай хулоса чиқаришингиз мумкин?

Хатни олдим. Оқ қоғозга босма ҳарфлар билан ёзилганди.

«Жаноб Эркюль Пуаро, ўзингизни бизнинг калтафаҳм британ полициямиз учун ҳаддан ортиқ қийинлик қиладиган жумбоқларни фош қиламан, деб кеккаясиз, шундай эмасми? Хўш, жаноб Ақлли Пуаро, қанчалик ақлли эканлигингизни кўрамыз.

Балки, бу ёнгоққа тишингиз ўтмас. Шу ойнанинг 21-санасида Андоверга эътибор беринг.

*Сизнинг ва ҳ.к.
ABC».*

Конвертга қарадим. Унга ҳам босма ҳарфлар билан ёзилганди.

– WCI муҳри турибди, – деди Пуаро нигоҳимни муҳрга қаратганимда. – Нима дейсиз?

Елка қисдим:

– Бирор телбамикин?

– Бор гапингиз шуми?

Унинг овози ғамгин эди. Мен унга таажжуб билан қарадим:

– Сиз ҳаммасини ҳаддан ташқари жиддий қабул қиляпсиз, Пуаро.

– Дўстим, телбаларни жиддий қабул қилиш ҳам керак. Телба – жуда хавфли!

– Ҳа, тўғри, лекин буларнинг бари ортиқча отиб олган бирор бир эси пастнинг аҳмоқона ўйинига ўхшайди.

– Қандай? Нима?

– Ҳеч нима – бу шунчаки ибора. У одам ширакайф бўлган, яъни керагидан ортиқ ичган демокчиман.

– Мерси, Гастингс, «ширакайф» деган ибора билан танишман. Демак, сизнингча, бу ўринда фақат кайф бор...

– Сиз бошқа нарса бор деб ўйлайсизми? – сўрадим унинг жавоби оҳангидан ажабланиб.

Пуаро тушунарсиз бош чайқади-ю, жавоб бермади.

– Нима қилдингиз? – деб сўрадим.

– Жепга кўрсатдим. У ҳам сиздек фикр билдирди. Улар ҳар куни Скотленд-Ярдда шундай нарсалар олишади. Мана, менга ҳам насиб қилди. Лекин барибир, Гастингс, бу хатда меинга ёкмаётган нимадир бор...

Унинг гап оҳанги мени яна ажаблантирди.

– Агар чиндан ҳам буни жиддий қабул қилаётган бўлсангиз, бирор чора кўра оласизми? – деб сўрадим.

– Графлик полициясида ҳам хатни кўришди, улар ҳам хатни жиддий қабул қилишмади. Унда бармок излари йўқ. Эҳтимолий муаллифни излашга йўл йўқ.

– Ҳа, ҳа, фақат сизнинг ички сезгингиз бор?

– Ички сезги эмас, Гастингс! Ички сезги – бу ёмон сўз. Билимим, тажрибам айтяпти: бу хатда нимадир бор... – Пуаро сўз тополмаётгандек, имо-ишора қила

бошлади, кейин яна бош чайқади: – Балки, пашшадан фил ясаётгандирман. Лекин нима бўлганда ҳам кутишдан бошқа чора йўқ.

– Хуш, 21-нчи жума бўлади. Андовер туманида хаддан ташқари катта ўғирлик содир бўлса, унда...

– Ў, бу яхши юпанч бўлади!..

– Юпанч?! – Серрайиб колдим. – Дуруст «юпанч»ку...

– Ўғирлик мени бошқа нарсадан кўрқишдан халос қиларди!

– Нимадан?

– Қотилликдан! – қиска жавоб берди Пуаро.

2-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Жаноб Александр Бонапарт Каст ўрнидан турмай, узокни яхши кўролмайдиган кўзлари билан ифлос ётокхонани кўздан кечирди. Нокулай алпозда ўтирганидан бели увишиб колганди. Қаддини ростлаётганда, кузатувчи унинг аслида анча баланд бўйли эркак эканлигини кўриши мумкин эди. Букчайганлик нотўғри тасаввур уйғотарди.

У эшикда осиглик эски пальто ёнига бориб, бир кути арзон сигаретани чиқарди-да, тутатди. Сўнг столи ёнига қайтиб, темир йўл маълумотномасини олди-да, яна қоғоз варағига кўз югуртирди. Бу исмлар рўйхати эди. Ниҳоят, битта исмининг тўғрисига белги қўйди. Ўша куни пайшанба, 20 июнь эди.

3-боб Андовер

Пуаронинг шубҳали аноним хат билан боғлиқ но-хуш сезгилари 21-санагача буткул эсимдан чиқиб кетди. Менга буни биринчи бўлиб Жепп – Скотленд-Ярд катта инспекторининг дўстимни йўқлаб келиши эслатди. Оғир жиноятларни текшириш бўлимининг бу инспекторини кўп йиллардан бери танирдим, у мен билан самимий кўришди:

– У, ўлай агар, бу одам оёғи етмаган ерлардан келган капитан Гастингс! Эски дамлардагидек, мсье Пуаро билан. Кўринишингиз жуда яхши! Бошингизнинг ўртасида соч сийраклашган бўлса ҳам. А? Ҳаммамиз шунга қараб кетяпмиз. Мен ҳам.

Ҳа, биродар Жепп менга нисбатан ҳеч қачон одобли бўлмаган. Мен мулойимлик билан ҳеч биримиз ёшармаётганимизни тасдиқладим.

– Мсье Пуародан ташқари, – деб кистирди Жепп айёрона. – У соч тоник¹га ажойиб реклама бўлиб хизмат қилиши мумкин эди. Бунинг устига, у доим эътибор марказида.

Пуаро жилмайди:

– Гастингсга мен худди бис²га чиқаётган примадоннага ўхшайман, дегандим!

Ишни ўз ўлимингизни текшириш билан тугатсангиз, ажабланмайман, – деди Жепп хушфёъллик билан кулиб. – Бу яхши фикр! Уни дафтарчага ёзиб олиш керак.

– Бу ишни айнан Гастингс қилишига тўғри келади, – деб менга кўз қисди Пуаро.

¹ Тоник – алкогольсиз нордон газли ичимлик, терини тозалашга мўлжалланган косметик суюқлик.

² Бис – томошабинларнинг «Яна бўлсин!» деган талаби.

– Ха-ха! Жуда қизиқ бўлади, – кулиб юборди Жепп.

Менга эса бу фикр сира ҳам кулгили туйилмади. Аксинча, хунук туйилди. Эҳ, қария Пуаро! Яқинлашиб келаётган ўлим ҳақидаги ҳазиллар унга нисбатан ўринли бўлиши даргумон.

Ҳиссиётларим юзимда акс этган бўлса керак, Жепп гапни бурди:

– Пуарога юборилган аноним хатдан хабардормисиз?

– Албатта! – деб хитоб қилдим. – Шунчаки буларнинг бари хаёлимдан кўтарилиб кетибди. Шошманг, қайси сана айтилганди?

– 21-нчи, – деди Жепп, – шунинг учун ҳам кириб ўтай дедим-да. Кеча 21-нчи эди, шунчаки қизиқиб, кечки пайт Андоверга кўнғироқ қилдим. Бу чиндан ҳам ўйин бўлган. Ҳеч нима юз бермабди. Пештахта синдирилган – зумраша тош отган – ва иккита мастликдаги тўполон. Шунинг учун бу гал бельгиялик дўстимиз нотўғри издан юрибди.

– Енгил тортганимни тан олишим керак, – бош ирғади Пуаро.

– Шунчаки бир нарсага ёпишиб олгансиз! – деди Жепп юмшоқлик билан. – Э Худо, ахир биз бундай хатлардан ҳар куни ўнталаб оламиз! Қиладиган иши йўқ ва «чордоғи» тартибсиз одамлар ўтириб ёзаверишади... Лекин ҳеч нима қилишни режалаштиришмайди! Бу уларга куч берса керак.

– Мен чиндан ҳам нодонлик қилдим, «эшак инига бурнимни тикдим»...

– Сиз эшакларни арилар билан адаштиряпсиз, – кулимсиради Жепп. – Икки хил инглиз мақоли. Майли, мен кетишим керак. Қўшни кўчада иш бор – ўғирланган кимматбаҳо тақинчоқларни олишга. Йўл-йўлакай кириб ўтай дедим. Кулранг модда ишлатилмай қолгани чакки бўлди.

Жепп кетди.

– Жепп унчалик ўзгармаган-а? – сўради Пуаро.

– Кўринишдан қарибди, – дедим ва қасоскорона кўшиб кўйдим: – Соч-соколи оқарибди, бўрсикқа ўхшаб. Бу Жепп ҳар доим шунақа бўлган: умуман ҳазил қилишни билмайди! Биров ўтираётганда, тагидан стулини суриб кўйишса, кулади.

– Унинг ўрнида кўп одамлар кулган бўларди.

– Бу шафқатсизлик.

– Ўтираётган одамнинг назарида...

– Майли, – дедим мен тинчланиб. (Сочимнинг қалинлиги ҳақида гапиришларига ҳар доим чидолмайман.) – Шунчаки хат билан боғлиқ иш амалга ошмаганидан афсусдаман. Сизга ёрдам беришим керак бўлгач, бошқа «қаймоқли» жинойт излаб кўришимга тўғри келади. Таомномани кўрайлик-чи. Ўғирлик? Қалбакилаштириш? Ўта вегетарианларга хос! Қотиллик бўлиши керак! Қонли қотиллик. Ва, албатта, гарнири билан.

– Чиндан ҳам. Газаги билан.

– Қурбон ким бўлади – эркакми ёки аёл? – деб давом этдим. – Менимча, эркак. Бирор «каттакон». Америкалик миллионер. Бош вазир. Газета магнати. Жинойт саҳнаси. Эски кутубхона маъкулми? Қуролгажакдор ханжар ёки бирорта ўтмас нарса – тошдан ўйилган бут...

Пуаро хўрсинди.

– Ёки, албатта, – дедим, – заҳар... тор мутахассисликка оид. Ёки тунда тўппончадан узилган ўк. Кейин у ерда гўзал қиз бўлиши керак, ҳатто икки нафар...

– Сочлари кўнғир, – деб минғиллади дўстим.

– Гўзал қизлардан бири, албаттаки, ноҳақ гумон қилиниши... ва у йигит билан айтишиб қолган бўлиши керак. Кейин, табиийки, бошқа гумон қилинувчи-

лар ҳам бўлиши зарур. Сирли киефали кампир... ва ўлдирилганнинг бирор дўсти ёки душмани... котиби – сирли одам... ва муомаласи кўполроқ кўнгли очик эркак... икки нафар ишдан бўшатишган хизматкор ёки егерь⁴, ёки шунга ўхшаш одам... кейин Жеппга ўхшаганлардан галварс-изкувар... шу кифоя килса керак.

– Буларнинг бари «қаймоқли»ми?

– Сизга маъкул эмасми?

Пуаро менга ғамгин қаради:

– Сиз кўрган детективларингизни жуда яхши гапириб бердингиз.

– Хўп, яхши, ўзингиз нима айтиб берардингиз?

Пуаро кўзларини юмиб, курси суянчигига суянди. Унинг овози мингиллаб чиқди:

– Жуда оддий жиноят. Асоратларсиз жиноят. Тинч жойдаги жиноят... Ўта совуққон, ўта махфий

– Қанақасига? Жиноят махфий бўлиши мумкинми?

– Дейлик, – деб мингиллади Пуаро, – тўрт киши бриж ўйнашга ўтирди. Биттаси – камин ёнидаги курсида. Окшом охирида камин олдидаги одамнинг ўлик экани маълум бўлади. Тўрт кишидан бири, «аҳмок»ни ўйнаши навбати ўзига етганда, якин келиб, уни ўлдириган. Қолган уч киши эса ўйинга берилиб, ҳеч нимани сезмаган. Мана бу жиноят бўларди-да! Тўрт кишидан қайси бири?

– Ахир бунда ҳаяжонга соладиган ҳеч нима йўқ, – дедим.

Пуаро менга таъна қаради:

– Чунки гажакдор ханжарлар йўқ, товламачилик йўқ, зумрад – маъбуднинг ўғирланган кўзи йўқ... Сиз ҳиссиётга берилувчансиз, Гастингс. Сизга битта эмас, бир туркум қотиллик керак.

⁴ Егерь – профессионал овчи; баъзи армияларда махсус ўкчи ҳарбий қисмларнинг солдати ёки офицери.

– Таи оламан, – дедим, – китобларда иккинчи қотиллик ишни жонлантиради. Қотиллик биринчи бобди содир бўлса ва ҳар бир кишининг алиби⁵сини кузатишингизга тўғри келса, кўп ўтмай бу бироз зерикарли бўлиб қолади.

Телефон жиринглади, Пуаро жавоб бериш учун турди:

– Алло. Ҳа, Пуаро эшитади.

Мен унинг юзи ўзгариб кетганини кўрдим. Жавоблари эса қисқа ва пойинтар-сойинтар бўлиб қолди.

– Ҳа... Ҳа, албатта... Албатта, борамиз... Чиндан ҳам... Балки, сиз айтгандекдир... Ҳа, олиб бораман. Кўришгунча.

У гўшакни қўйиб, ёнимга келди:

– Жепп кўнгирок қилди, Гастингс.

– Шундайми?

– У Ярдга қайтибди. Андовердан хабар келибди...

– Андовердан?! – ҳайкириб юбордим.

Пуаро секин жавоб берди:

– Кичикроқ тамаки-газета дўкони эгаси бўлган Ашерфамилияли кекса аёл ўлик ҳолда топилибди.

Бироз эсанкираб қолдим. Мен ғаройиб бир нимани кутгандим. Тамаки дўкони эгаси бўлган кекса аёлнинг ўлдирилиши жўн ва кизиқарсиз туйиларди.

Пуаро ўшандай овозда давом этди:

– Полиция айбдорни топа олишига ишонапти...

Яна бир бор ҳафсалам пир бўлганини сездим.

– Аёл эри билан чиқишмаганга ўхшайди. У ичади ва қутуриб кетади. Бир неча марта хотинига ўлдираман, деб пўписа қилган. Шундай бўлса-да, – деб давом

⁵ Алиби – айбланувчининг жиноят содир бўлган пайтда бошқа жойда бўлганлиги – унинг айбдор эмаслигига далил.

этди Пуаро, – полиция яна бир бор менга келган хатни кўрмоқчи. Сиз билан бирга дарҳол Андоверга жўнашимизни айтдим.

Бироз жонландим. Охир-оқибат, бу жиноят қанчалик жўн туйилмасин, сўнгги марта мушкул аҳволга тушганимдан бери кўп вақт ўтди.

Пуаронинг охирги сўзларига унчалик эътибор бермадим.

– Бу бошланиши, – деди у...

4-боб

Миссис Ашер

Андоверда бизни инспектор Глен, табассуми ёқимли баланд бўйли малласоч қарши олди.

Мухтасарлик мақсадида бу ишнинг курук тафсилотларини қисқача айтиб ўтиш керак, деб ўйлайман.

Жиноят ҳақида констебль⁶ Дувр тунги соат 22 да хабар топган. Айланиб юрганда, дўкон эшигини текшириб кўришга қарор қилган ва унинг кулфланмаганини кўрган. Ичкарига кириб, аввалига у ерда ҳеч ким йўқ, деб ўйлаган, лекин пештахта орқасини ёритиб, кекса аёлнинг букчайиб ётган жасадига кўзи тушган. Полиция жарроҳи етиб келиб, аёлни, эҳтимол, бир кути сигарета учун токчага эгилганда, оғир нарса билан уришганини аниқлаган.

– Аммо вақтини аниқлаштиришга муваффақ бўлдик, – изоҳ берди инспектор, – 17:30 да тамаки харид қилиш учун кирган одамни топдик. Бошқа киши эса, тахминимча, 18:05 да кириб, дўкон бўшлигини кўрган.

⁶ Констебль – Англия ва Америкада полициячиларнинг қуйи унвони ва унинг эгаси.

Бундан чиқди, жиноят вақти – 17:30 билан 18:05 ораси. Ҳалигача ўша Ашер деган нухгани кўрган бирор кишини тополмадим. Лекин ҳали улгурамиз, албатта. У кечки тўққизда «Учта тожд»да яхшигина маст бўлган. Қидириб топишимиз билан шубҳа остидаги шахс сифатида қўлга оламиз.

– Унчалик ёқимли киши эмасми, инспектор? – сўради Пуаро.

– Разил.

– У хотини билан яшамасмиди?

– Йўқ, улар бир неча йил аввал ажрашган. Ашер – немис. Бир пайтлар официант бўлиб ишлаган, лекин ичкиликка ружу қўйиб, вақт ўтиб ишсиз қолган. Хотини ишлай бошлаган. Охирги марта у бир кекса леди, мисс Роузникида ошпаз ва экономка⁷ бўлиб ишлаган. Маошининг катта қисмини эрига берарди, аммо эри доим ичиб олар, ишлаётган жойига бориб, тўполон қиларди. Шунинг учун у Грейнжда мисс Роузникига жойлашди. Бу Андовердан уч миля узоқда, кишлоқнинг хилват жойида. Ашернинг у ерга етиб бориши осон эмасди. Мисс Роуз вафот этгач, миссис Ашерга озрок мерос қолди ва у тамаки ҳамда газета иши – жуда кичкина дўкон очди. Фақат арзон сигареталар ва баъзи газеталар сотиладиган. Қўл учида зўрға кун кўрарди. Ашер яна унинг ёнига бориб, ҳақорат қиладиган бўлиб қолди. Миссис Ашер эса ундан қутулиш учун мунтазам равишда озрок пул ажратарди – ҳафтасига ўн беш шиллинг.

– Уларнинг болалари борми? – сўради Пуаро.

– Йўқ. Қиз жияни бор. Овертонда оксочлик қилади. Вазмин ёш аёл.

⁷ Экономка – бировларнинг хўжалигини бошқарувчи аёл.

– Ўша Ашер хотинига пўписа қилган, деяпсизми?

– Худди шундай. Мастлигида золимга айланарди: сўкиб, бошингни уриб ёраман, деб дўқ урарди.

– Аёл неча ёшда эди?

– Олтмишга яқинлашиб қолган – ҳурматли ва меҳнаткаш!

– Инспектор, – деди Пуаро нохуш, – сизнингча, қотилликни ўша нусха – Ашер содир этганми?

Инспектор оҳиста йўталиб қўйди:

– Бу ҳақда гапиришга эртароқ, жаноб Пуаро, лекин Франц Ашернинг кўрсатмаларини эшитишни истардим. Кечаги оқшомни қандай ўтказганини гапириб берсин-чи...

Маъноли жимлик чўкди.

– Дўконда ҳеч нима йўқолмаганми?

– Ҳеч нима. Кассадаги пуллар бутун. Ўғрилиқ белгилари йўқ.

– Ашер бу ерга маст ҳолида бостириб кириб, хотинини ҳақорат қилишга тушган, кейин эса ўлдирган деб ўйлайсизми?

– Шундай бўлса керак! Аммо тан олишим керакки, сэр, анави ғалати хатга яна бир бор кўз ташламоқчиман... Уни Ашер жўнатган бўлса, жуда ажабланган бўлардим.

Пуаро хатни берди, инспектор хўмрайиб ўқиб чиқди.

– Ашер ёзганга ўхшамайди, – деди у, ниҳоят.

– Ашернинг, агар жуда айёр бўлмаса, бунга ақли етганига шубҳам бор. Қолаверса, у мункиллаб қолган-ку. Қўли анча қалтирайди, бундай ҳарфларни ёзолмайди. Хат сифатли қоғозда ва яхши сиёҳ билан ёзилган. Хатда 21-сана кўрсатилгани ғалати. Тўғри, бу тасодиф бўлиши мумкин.

– Эҳтимол.

– Менга бундай тасодифлар ёкмайди, мсье Пуаро. – Инспектор бир-икки дақиқа жим қолиб, қовоқ уйди: АВС. Жин урсин, бу ким бўлиши мумкин? Балки, Мэри Дроуэр (миссис Ашернинг жияни)нинг бизга бирор ёрдами тегиб қолар?

– Миссис Ашернинг ўтмиши ҳақида бирор нима биласизми?

– У Гемпширдан. Ҳали турмушга чиқмаган пайтида Лондонда ишга жойлашган. Ўша ерда Ашерни учратиб, унга турмушга чиққан. Уруш пайтида кийналиб қолишган. Эрини 1922 йилда бутунлай ташлаб кетган. Ўша пайтда улар Лондонда яшарди. Ундан яшириниш учун бу ерга қайтган. Аммо Ашер унинг қаердалигидан хабар топган ва пул талаб қилиб, таъқиб этишни бошлаган.

Констебль кирди.

– Хуш, Бригс, нима гап?

– Сэр, Ашер шу ерда. Уни олиб келдик.

– Олиб киришлар. Қаерда экан?

– Темир йўл вағонида бекинган экан.

– Бу ёққа олиб киришлар.

Франц Ашер чиндан ҳам тубанлашган нусха эди. У гоҳ қаттиқ йиғлар, гоҳ гужанак бўлар, гоҳ тўполон қиларди. Хира нигоҳи бир кишидан иккинчисига қадаларди.

– Сизларга нима керак? Мен ҳеч нима қилмадим. Мени бу ерга олиб келиш – уят ва шармандалик! Сизлар, чўчқалар, қандай журъат қилдинглар? – Унинг ўзини тутиши бирдан ўзгарди. – Йўк, йўк, бундай демоқчи эмасман, унга бешафқат бўлманглар. Бечора қари Францга ҳамма бешафқат. Бечора қари Франц...

Жаноб Ашер йиғлаб юборди.

– Етар, Ашер! – деди инспектор. – Ўзингизни қўлга олинг. Мен сизни ҳеч нимада айбламаяпман... ҳозирча. Агар истамасангиз... кўрсатма беришга мажбур эмассиз. Аммо хотинингизни ўлдиришга алоқадор бўлмасангиз...

Ашер унинг гапини бўлиб, бақриб юборди:

– Мен уни ўлдирмадим! Мен уни ўлдирмадим! Бу ёлғон! Сизлар, инглиз чўчкалари, ҳаммангиз менга қаршисиз! Мен ҳеч қачон уни ўлдирмаганман! Ҳеч қачон!

– Сиз унга жуда кўп марта таҳдид қилгансиз, Ашер.

– Йўқ, йўқ. Сиз тушунмаяпсиз. Бу шунчаки ҳазил эди – мен ва Алиса ўртасидаги беозор ҳазил. У тушунарди.

– Яхши ҳазил экан! Марҳамат қилиб айтинг, кеча кечкурун қаерда эдингиз?

– Ҳа, ҳа, ҳаммасини айтаман. Алисанинг ёнида эмасдим. Мен дўстларим билан, яхши дўстларим билан ейиш. Биз «Етти юлдуз»да ейиш, кейин «Қизғиш кўппак»да...

У шошилар, тутилари.

– Дик Виллоуз – у мен билан бирга эди – қария Керди ҳам, Жорж ҳам, Плат ҳам, бошқа йигитлар ҳам. Сизларга айтяпман-ку, мен Алисанинг ёнида эмас. Э Худо, рост гапиряпман!

У бақриб юборди. Инспектор ходимига бош ирғади:

– Олиб кетинг! Шубҳа қилиниб, қўлга олинди.

– Нима деб ўйлашни ҳам билмайман, – деди у, ёвуз иржайиб, қалтираётган чолни олиб чиқиб кетишгач.
– Хат бўлмаганда, «У ўлдирган!» деган бўлардим!

– Аммо у кимларни тилга олди?

– Ярамас улфатлар: баъзилари одамни сўйиб кетишдан қайтмайди. Ашернинг улар билан бўлганига шубҳам йўқ. Лекин уни бирор киши дўкон ёнида соат 17:30 ва 18 орасида кўрган-кўрмаганига ҳам кўп нарса боғлиқ.

Пуаро бош чайқади:

– Дўкондан ҳеч нима йўқолмаганига ишончингиз комилми?

– Айтиш қийин! Балки, бир-икки қути сигарета олишгандир, лекин бунинг учун қотиллик содир этиш мумкинлиги, амримаҳол.

– Ҳеч нима... нима десам экан... дўконга олиб қирилмаган ҳамми? У ерда бирор ғалати, ноўрин нарса топилмадими?

– Темир йўл маълумотномаси... – деди инспектор.

– Темир йўл маълумотномаси?

– Ҳа. Пештахтада муқоваси тепага қараб, очиқ ётган экан. Мана бундай... Кимдир Андовердан келадиган поездни қидирганга ўхшайди.

– У шунга ўхшаш бирор нима сотармиди?

Инспектор бош чайқади:

– Бунақалар фақат Смитда ёки йирик дўконларда бор.

Пуаронинг кўзлари чақнаб кетди. Олдинга сурилди.

– Темир йўл маълумотномаси дедингиз. «Брэд шоу»ми ёки «АВС»ми?

Инспекторнинг ҳам кўзлари чақнаб кетди.

– Э Худо, – деди у. – Бу «АВС» эди.

5-боб

Мэри Дроузэр

Ҳа, ҳа, шундан – темир йўл маълумотномаси ҳақида илк бор гапирилгандан сўнг бу ишга жиддий қизиқиб қолдим. Аввалига миссис Ашер аблах эрининг қурбонига айланганига амин эдим. Ҳамма темир йўл станциялари алифбо тартибида саналган темир йўл маълумотномасининг тилга олиниши мени ҳаяжонга солди. Шубҳасиз, бу иккинчи тасодиф бўлиши мумкин эмасди.

Ўликхонага мурдани кўздан кечиришга бордик. Бир тутам оқ сочи чаккаларига таранг тортилган, ажин босган қари юзга разм солиб қараганимда, мени ғалати туйғу камраб олди. Бу юз жуда сокин, зўрликдан жуда узок эди.

– Уни ким ва нима билан ургани тушунарсиз, – деди сержант. – Доктор Керр айтганидек, бу бир зумда содир бўлган. Бечора кекса одам, ажойиб аёл эди.

– У бир пайтлар чиройли бўлган бўлса керак, – деди Пуаро.

– Шундайми? – деб мингилладим ишонқирамай.

– Албатта, юз чизиклари, бош шаклига қаранг.

У хўрсиниб, чойшабни тузатди ва биз ўликхонадан чиқдик. Кейинги қилган ишимиз полиция жарроҳи билан гаплашиш бўлди.

Доктор Керр билимдон киши эди. У кизғин ва катъий гапирарди:

– Жиноят қуроли топилмади. Нимадан фойдаланилганини айтиш қийин. Оғир таёк, тўқмок, қум солинган қоп – шунга ўхшаш бирор нима.

– Бундай зарба бериш учун кўп куч керакми?

Доктор Пуарога каттиқ қаради:

– Етмиш ёшли чол шундай қила олармиди, демоқчимисиз? Ҳа, умуман заиф одам етарлича оғирликдаги воситани олиб, шундай натижага эришиши мумкин эди.

– У ҳолда қотил аёл бўлиши ҳам мумкин?

Бу тахмин доктор учун кутилмаган бўлди.

– Аёл? Тан олишим керак, бундай жиноятни аёл кишига боғлаш хаёлимга келмаганди. Бироқ, албатта, шундай бўлиши мумкин, жуда ҳам бўлиши мумкин. Аммо руҳшунослик нуқтаи назаридан буни аёл киши қилмаган деб ўйлайман.

Пуаро маъқуллаб бош ирғади:

– Тўғри, тўғри. Бу ақлга сиғмайди. Лекин ҳамма нарсани инобатга олиш керак. Жасад қандай ётганди?

Доктор бизга қурбоннинг гавдаси қандай ҳолатда бўлганини батафсил тасвирлаб берди. Унинг фикрича, зарба берилган пайтда миссис Ашер пештахтага (демак, қотилга ҳам) орқа қилиб турган. Кейин жасади пештахта ортидаги газеталар тахлами устига сирғалиб тушган, шунинг учун дўконга тасодифан кирган одам мурдани кўрмаслиги мумкин эди.

Докторга миннатдорчилик билдириб, кетганимиздан сўнг Пуаро:

– Сездингизми, Гастингс, – деди, – Ашернинг фойдасига бир далил топдик. Агар у дўконда жанжал чиқарганда, хотини унга қараб турган бўларди. Бунинг ўрнига у орқа ўгирган... харидорга тамаки ёки сигарета олиш учунми?

Мен беихтиёр енгил титроқни сездим.

– Қандай даҳшат!

Пуаро ғамгин бош ирғади:

– Бечора аёл, – деб мингиллади у.

Кейин соатига қаради.

– Овертон бу ердан унчалик узоқ эмас, деб ўйлайман. Балки, ўша ерга бориб, мархуманинг жияни билан суҳбатлашиб кўрармиз?

– Жиноят содир этилган дўкон-чи?

– У ерга кейинроқ киришни маъқул кўрардим. Сабаби бор.

Пуаро тушунтирмади. Бир неча дақиқадан сўнг Лондон йўлидан Овертонга ғизиллаб кета бошладик. Инспектор бизга берган манзил бўйича тахминан бир миля узоқда Лондон томондаги кишлоқда жойлашган кенг уйга етиб бордик.

Кўнғироғимизга яқинда йиғлаганидан кўзлари қизарган хушрўй қорасоч қиз чиқди.

Пуаро мулойимлик билан сўради:

– Ў! Ўйлашимча, бу ерда оқсоч бўлиб ишлайдиган мисс Мэри Дроуэр сизсиз?

– Ҳа, сэр. Мен Мэриман, сэр.

– У ҳолда, бекангиз қарши бўлмаса, балки, сиз билан бир неча дақиқа гаплашиб олишим мумкин дир. Бу холангиз миссис Ашер билан боғлиқ.

– Бека уйда эмас, сэр. Аминман, кирсанглар, у қарши бўлмасди.

У бизни кичик ошхонага бошлаб кирди. Пуаро дераза олдидаги курсига ўтириб, қизга тикилиб қаради.

– Холангизнинг ўлими ҳақида эшитган бўлсангиз керак, албатта?

Қиз бош ирғади, кўзларида яна ёш пайдо бўлди.

– Бугун эрталаб, сэр. Полиция келди. Ў! Бу даҳшат! Бечора холам! Ҳаёти жуда оғир эди. Энди бўлса... Бирам даҳшатли!

– Полиция сизга Андоверга қайтишни таклиф қилмадими?

– Улар терговга боришим кераклигини айтишди, душанба куни экан, сэр. Лекин мен ҳеч каерга бормайман. Ҳозир... қолаверса, бекамни ташлаб кетгим келмаяпти.

– Холангизни яхши кўрармидингиз, Мэри? – сўради Пуаро юмшоқлик билан.

– Албатта, сэр! У ҳар доим менга жуда меҳрибон эди, ҳар доим. Уникига Лондонга ўн бир ёшимда, онам вафот этганидан кейин келганман. Ўн олти ёшимда ишлашни бошладим, одатда, дам олиш кунлари холаминикига борардим. У ўша немис билан кўп азоб чекди. Холам уни «қари иблис» дерди. Холамга ҳеч тинчлик бермасди, тўкинхўр ва тиланчи эди!

Қиз тутақиб кетди.

– Холангиз унинг таъқибидан қонун ёрдамида қутулишни ҳеч ўйламаганми?

– Биласизми, сэр, у холамининг эри эди. Бундан қаерга қочиб қутулиб бўлади?

Қиз оддий ва ишонарли қилиб гапирарди.

– Мэри, айтинг-чи, у холангизга таҳдид қилганми-йўқми?

– Ў, ҳа, сэр, у даҳшатли нарсаларни гапирарди. Сўйиб ташлашини ва шунга ўхшаш гапларни. Немисчалаб ва инглизчалаб сўқар, ҳақорат қиларди. Холам унга турмушга чиққанда, жуда яхши бўлганини эсларди. Одамларнинг бунчалик тубанлашиб кетиши даҳшатли, сэр.

– Ҳа, дарҳақиқат. Шундай қилиб, Мэри, таҳдидлардан хабардор бўлган ҳолда, юз берган воқеа ҳақида эшитгач, унчалик ажабланмадингиз?

жидди
чаки
лага
ман.
паса
кўрк

деди

лиш

Қ

М

эди,

маг

им:

қиз

боғ

лси

– О, йўқ, сэр. Биласизми, сэр, мен ҳеч қачон уни жиддий таҳдид қилган, деб ўйламаганман. Буни шунчаки жирканч сафсата, ундан ортиқ эмас, деб ҳисоблаганман. Холам ҳам ундан кўрқарди, деб айтолмайман. Нима учун? Холам унга қарши чиққанда, попути пасайиб қолишини кўрганман. Аслида, у холамдан кўрқарди...

– Лекин барибир холагиз унга пул берарди?

– Ҳа, у холамнинг эри эди, тушунапсизми, сэр?

– Ҳа, буни айтдингиз. – Пуаро бироз жим қолиб, деди: – Дейлик, Ашер уни ўлдирмаган.

– Ўлдирмаган?! – Қиз унга таажжуб билан қаради.

– Ҳа. Дейлик, бу бошқа биров бўлган... У ким бўлиши мумкин?

Қиз баттар ажабланди.

– Бунга ишониш қийин, сэр. Шундай эмасми?

– Холагиз умуман ҳеч кимдан кўрқмаганми?

Мэри бош чайқади:

– Холам одамлардан кўрқмасди. Унинг тили ўткир эди, ўзини ўзи ҳимоя қила оларди.

– Мабодо кимнингдир унда қасди борлигини эшитмаганмисиз?

– Йўқ, сэр!

– Бирор марта аноним хатлар олганми?

– Қандай хатлар, деяпсиз?

– Имзо қўйилмаган ёки АВС сингари ҳарфлар билан имзо қўйилган хатлар. – Пуаро унга тикилди, лекин қиз таажжубга тушиб, ҳайрон бош чайқади.

– Холагизнинг сиздан бошқа қариндошлари борми?

– Ҳозир йўқ. Холам оилада тўртинчи фарзанд эди, лекин уларнинг фақат тўртови катта ёшга етган. Том

тоғам урушда ҳалок бўлган, Гарри тоғам эса Жанубий Америкага кўчиб кетган, шундан бери у ҳақда ҳеч ким эшитмаган. Онам вафот этган, факат мен қолганман.

– Холангизнинг қандайдир жамғармаси бормиди?

– Банкда озроқ пули бор эди, сэр. Ўзининг таъбирича, рисоладагидек дафн этишга етарли. Холам қўл учида кун кўрарди.

Пуаро ўйчан бош ирғади. Ва ўзига гапираётгандек гапирди:

– Ҳозир ҳеч нима аниқ эмас... агар иш ойдинлашса...

У турди.

– Мэри, менга керак бўлиб қолсангиз, сизга шу ерга ёзаман.

– Умуман олганда, бу ерга холамга якинроқ бўламан, деган мақсадда жойлашганман. Лекин энди, – унинг кўзларида яна ёш ҳалқаланди, – бу ерда мени ҳеч нима ушлаб тургани йўқ, Лондонга қайтаман. У ерда вақтим хушроқ ўтади.

– Жўнаб кетганингизда, менга манзилингизни колдиришингизни истардим. Мана менинг ташриф қоғозим.

Пуаро қоғозни унга узатди. Қиз унга таажжуб билан қаради:

– Демак, сиз... полицияга алоқадор эмассиз, сэр?

– Мен хусусий изқуварман.

Қиз бир муддат жим қолиб, ниҳоят, сўради:

– Бирор шубҳали нарса борми, сэр?

– Ҳа, болагинам. Бу ишларнинг барида шубҳали нимадир бор. Кейинроқ менга ёрдамнингиз тегиб қолиши мумкин.

– Албатта, сэр. Аммо барибир холамини ўлдиришгани нотўғри...

Унинг охирги гапи ғалати, лекин зўр меҳр билан эшитилди.

Бир неча дақиқадан сўнг Андоверга жўнадик.

6-боб

Жиноят жойи

Фожиа содир бўлган кўча шаҳарнинг бош кўчаси муюлишидан бошланарди. Миссис Ашернинг дўкончаси кўчанинг ўнг томонидан пастга тушганда йўлнинг ярмида жойлашганди.

У ёққа кетаётганимизда, Пуаро соатига қаради. Шунда унинг нега жиноят жойига боришни кейинга қолдирганини тушундим: ҳозир айнан беш ярим эди... У кечаги кун муҳитини яратмоқчи эди.

Бироқ уни омадсизлик кутаётган экан. Табиийки, биз келганда, кўчанинг кечагиси билан ўхшашлиги кам эди. У ерда оломон тўпланиб турганди. Тахмин қилиш учун жуда ақлли бўлишга ҳожат йўқ; бу ерда яшайдиганлар ўзларига ўхшаган одам ўлдирилган жойни қизиқиш билан томоша қилишаётганди.

Жалюзиси ёпиқ ис босган кичкина дўконча олдида безовта полициячи оломонни «ўтиб, туриб қолмаслик»ка чакирарди.

Тўхтадик. Эшик тепасида ёзув бор эди, Пуаро ўқиди:
– Ҳа. Ашер. Ҳа, бу шу ерда бўлиши керак... Ичкарига кирайлик, Гастингс.

Оломон орасидан ўтиб, полициячига мурожаат қилдик. Пуаро инспектор берган тавсияномаларни кўрсатди. Констебль бош ирғаб, эшикни очди. Оломоннинг эътиборини ўзимизга қаратиб, ичкарига кирдик.

Ёпиқ жалюзи хонани шундай қоронғи қилиб турардики, констеблнинг чироқ ўчириб-ёққични пайпаслаб топишига тўғри келди, камкуватли лампа хонани хира ёритди.

Атрофга назар ташладим.

Сочилиб ётган бир нечта арзон журнал, кечаги газеталар. Бир кунлик чанг.

Пештахта ортида – пастдан то шифтгача – тамаки ва сигарета қутиларига тўла қатор токчалар. У ерда яна ялпизли обинонлар ва арпали шакар солинган бир жуфт банка турарди. Хуллас, оддий бир дўконча.

Констебль гемпширча суст овозда тушунтира бошлади:

– Пастда пештахта орқасида, газеталар тахлами устида – ўша ерда эди. Докторнинг айтишича, бечора аёл ким урганини билмаган ҳам. Токчалардан бирига қўл чўзган бўлса керак...

– Қўлида ҳеч нима йўқ эканми?

– Йўқ, сэр, фақат ёнида «Плэйерс» кутиси ётган экан.

Пуаро бош ирғади. У кичкина жойда ҳамма нарсани кўздан кечири бошлади.

– Темир йўл маълумотномаси-чи?

– Бу ерда эди, сэр. – Констебль пештахтадаги жойни кўрсатди. – Андовер бор саҳифаси очилиб, ағдариб қўйилганди. Гуё у Лондонга кетадиган поездни кидиргандек. Ундай бўлса, у одам сира ҳам Андовердан эмас. Тўғри, темир йўл маълумотномаси яна бошқа бировга уни шунчаки бу ерда унутиб қолдирган ва қотилликка дахли йўқ одамга тегишли бўлиши ҳам мумкин.

– Бармоқ излари-чи? – тахмин қилдим мен.

Констебль бош чайқади:

– Ҳаммасини текшириб кўрдик, сэр. Ҳеч нима йўқ.

– Пештахтада ҳамми? – сўради Пуаро.

– Бу ерда жуда кўп, сэр! Ҳаммаси араллашиб, чалкашиб кетган.

– Улар орасида Ашернинг бармоқ излари борми?

– Аниқ айтишга ҳали эрта, сэр.

Пуаро бош ирғаб, аёл шу ерда яшаганми, деб сўради.

– Ҳа, сэр, мана бу эшикдан ўтинг. Кечирасиз, мен қолишим керак...

Эшикни очиб, кичкинагина, саранжом-саришта дахлиз-ошхонага кирдик. Бу ер жуда фақирона жиҳозланган, нохуш кўринарди. Камин тоқчасида бир нечта сурат турарди. Яқин бориб, унга қарадим. Пуаро ҳам менга кўшилди.

Ҳаммаси бўлиб учта сурат бор эди. Биринчиси – киз боланинг – Мэри Дроуэрнинг арзон сурати. У эгнига, шубҳасиз, энг яхши кийимини кийганди, юзида эса – кўпинча суратга тушаётганда пайдо бўладиган жонсиз табассум акс этганди.

Иккинчи сурат қимматроқ эди. Сочлари оқарган кекса аёлнинг мохирлик билан ретушь⁸ килинган тасвири. Бўйнида – мўйнали баланд ёқа. Балки, бу миссис Ашернинг бекаси, унга кичик мерос қолдирган мисс Роузди.

Учинчи сурат жуда эски, ранги ўчган ва сарғайиб кетган эди. Унда қўлтиклашган ёш жуфтлик эски бичимдаги кийимда тасвирланганди. Эркакнинг устки кийимидаги ҳалқасимон илгакда гул бор эди. Бутун қиёфасидан хурсандлиги сезилиб турарди.

– Тўй сурати бўлса керак, – деди Пуаро. – Тан олинг, Гастингс, сизга у гўзал аёл бўлган, деганмидим!

Пуаро ҳақ эди.

⁸ Ретушь – тушь, бўёк, калам кабилар билан негатив ёки суратнинг кам-қўстини тўғрилаш, тузатиш, яхшилаш.

Дахлиздаги зинапоядан юқоридаги иккита хонага чиқиларди. Хоналардан бири жиҳозланмаган, бўш эди. Бошқаси, афтидан, мархуманинг ётоқхонаси эди ва полиция текширувидан сўнг ўзгаришсиз қолганди. Каравотда бир жуфт эскирган аёл, комод тортмасида бир тахлам ямалган ич кийим, таом тайёрлаш усуллари ёзилган қоғозлар, «Яшил воҳа» деб номланган юмшоқ муковали роман, бир жуфт янги пайпок, бир жуфт декоратив чинни ҳайкалча: анча жойи синган дрезденлик чўпон ва сарик, кўк доғлари бор кучук, қора плаш ва илгичда осилиб турган жун свитер – мархума Алиса Ашернинг бор бисоти шу эди.

Агар шахсий хатлари бўлган бўлса ҳам, полиция олиб кетган.

– Бечора аёл, – деб мингиллади Пуаро, – юринг, Гастингс, бу ерда бизга керакли ҳеч нима йўқ.

Кўчага чиққанимизда, у бир-икки дақиқа ўйланиб турди-да, кейин кўчани кесиб ўтди. Миссис Ашернинг дўкончаси тўғрисида кўкатчининг дўкончаси жойлашган бўлиб, у шундай солингандики, молнинг асосий қисми ташқарида эди.

Пуаро паст овозда менга кўрсатма берди-да, дўкончага кирди. Бир-икки дақиқадан кейин ортидан кирдим. Бу пайтда у салат устида савдолашаётганди. Мен эса бир фунт кулупнай сотиб олдим.

Пуаро хизмат қилаётган аёл билан қизгин суҳбатлашарди.

– Бу ахир шундоқ сизнинг тўғрингизда-ку? Шундай шов-шувли воқеа!

Кун давомида, шубҳасиз, қотиллик ҳақидаги гаплардан чарчаган семиз аёл хулоса қилди:

– Бу бекорчилар даф бўлганда, яхши эди. У ёқда нимани томоша қилишади, ҳайронман?

– Кечаги окшом бошқаларидан анча фарқ қилган бўлса керак, – деди Пуаро, – ҳатто жиноятчининг дўконга кираётганини ҳам кўргандирсиз: баланд бўйли соқол кўйган малласоч, шундай эмасми? Рус деб эшитдим.

– Нима? – Аёл дарров унга қаради. – Буни рус қилган деяпсизми?

– Полиция уни ҳибсга олганини эшитдим.

– Нималар деяпсиз?! – Аёл ҳаяжонланди. – Хорижлик!

– Ҳа. Мен уни кеча окшом кўргансиз, деб ўйлагандим.

– Менда бундай имконият бўлмади. Кечки пайт одам кўп бўлади, ҳамма вақт ишдан қайтаётиб, кимдир кириб туради. Соқолли новча малласоч... йўқ, бунақа одамни кўрдим деёлмайман...

Менинг навбатим келди.

– Кечирасиз, сэр, – дедим Пуарога, – назаримда, сиздаги маълумот нотўғри. Менга қора сочли пакана киши дейишди.

Қизик баҳс чикди, унга семиз аёл, қилтирик эри ва бўғиқ овози отникига ўхшайдиган хизматкор бола қўшилди. Камида тўртта қорасоч ўтгани, от-бола эса баланд бўйли малласочни кўргани маълум бўлди.

– Лекин унинг соқоли йўқ эди, – деб қистирди у афсус билан.

Ниҳоят, харидлар қилиниб, ёлғонимизни фош этмасдан кўкатчининг дўкончасидан чикдик.

– Бундан нима фойда, Пуаро? – сўрадим таъна билан.

– Жин урсин! Нотаниш одамнинг рўпарадаги дўкончага сездирмай кириш имкони қанчалик эканлигини билмоқчи эдим.

– Хийла-найрангларсиз, очикчасига сўраб кўя колсангиз бўлмасмиди?

– Йўк, дўстим, сиз таклиф қилаётгандек, «очикчасига сўраганимда», саволларимга ҳеч қандай жавоб олмасдим. Сиз – инглизсиз, лекин шу пайтгача инглизларнинг тўғри саволларга қандай муносабат билдиришини билмайсиз. Бироқ менинг гапларим ва сизнинг бунга тескари даъволарингиз уларни гапиртирди. Ушанда иш қизиган, ҳамма ўзи билан ўзи овора пайт бўлганини билиб олдик. Ҳа, қотилимиз яхши пайтни танлабди, Гастингс.

Пуаро жим қолди, кейин таъна билан гапирди:

– Гастингс, тўғри фикр юрита оласизми? Сизга оддийроқ нарса сотиб олинг, дедим, сиз эса атай қилгандек қулупнайни танладингиз! У чиройли костюмингизга хавф соляпти. Қаранг, ҳозир оқиб кетади.

Ҳа, у тўғри айтаётганди. Беихтиёр қулупнайни шу атрофда ўйнаб юрган кичкина болакайга бердим, бу унга ноодатий ва шубҳали туйилди. Пуаро эса болани бутунлай хайратда қолдириб, салатни ҳам узатди.

У насихат қилишда давом этди:

– Арзон кўкатчида қулупнай бўлмайди. Қулупнай, янги узилганини ҳисобга олмаганда, шарбат қилиб чиқарилади. Банан, озроқ олма, ҳеч бўлмаганда қарам... лекин қулупнай!..

– Бу хаёлимга келган биринчи нарса бўлди, – узр сўрадим мен.

– Тасаввурингиз бой эмаслиги таъсир қилади, – деди Пуаро кескин.

У тўхтади.

Ашернинг уйдан чап томондаги уй ва дўкон бўш эди. Деразага «Ижарага берилади» деб ёзилган лавха-

ча осиб кўйилганди. Нариги томонда муслин⁹дан тикилган пардалари кир бўлиб кетган уй жойлашганди.

Пуаро ўша уйга қараб юрди ва кўнғироқ йўқлиги учун эшик ҳалқасини қулочкашлаб тақиллатди.

Бироз ўтиб остонада бурни анча ғалати жуда исқирт бола пайдо бўлди.

– Хайрли кеч, – деди Пуаро, – ойинг уйдаими?

– А? – деди бола.

У бизга бадхоҳлик ва катта шубҳа билан тикилди.

– Ойинг, – такрорлади Пуаро.

Боланинг фаҳмлаши учун ўн сонияча керак бўлди, шундан сўнг у ўгирилиб, юқорига қараб: «Ойи, сизни!» деб қичқирди-да, коронғиликка ғойиб бўлди.

Чўзиқ юзли аёл аввал накшинкор панжарадан бизга қаради-да, кейин пастга туша бошлади.

– Бекорга вақтингизни кетказяписиз... – деб бошлади у. Пуаро унинг гапини бўлди.

У шляпасини ечиб, назокат билан таъзим қилди:

– Хайрли оқшом, хоним. Мен «Ивнинг Фликер» мухбириман. Сиздан беш фунт гонорар эвазига кўшингиз – миссис Ашер ҳақида мақола чоп этишга имкон беришингизни сўрайман.

Ғазабли сўзлар аёлнинг лабларида қотиб қолди, у сочларини текислаб, юбкасини тузатганча зинадан тушди.

– Марҳамат, ўтинг. Бу ёққа, чапга. Ўтиринг, сэр.

Кичкинагина хона сохта яқобинча бесўнақай жиҳозларга тўла эди. Биз аёл таклиф қилган қаттиқ софа¹⁰га ўтиришга муваффақ бўлдик.

– Кўпол гапирганим учун мени кечиринг, аммо сиз оворагарчиликларимни тасаввур қилолмайсиз.

⁹ Муслин – юпка газлама тури.

¹⁰ Софа – кенг юмшок диван.

Одамлар келиб, ҳали у, ҳали буни таклиф қилишади: чангюткичлар, пайпоқлар, лавандали қутичалар ва ҳоказо. Исмингизни билиб олишади-да, кейин марҳамат, миссис Фаулер, ҳали у, ҳали бу деб келаверишади!

Пуаро аёлнинг исмини билиб олиб:

– Ҳа, миссис Фаулер, – деди, – умид қиламанки, таклифимга рози бўласиз.

– Билмадим... ҳа... – Беш фунт миссис Фаулернинг ҳавасини келтириб турарди. – Миссис Ашерни танирдим, албатта, лекин бирор нима ёзиш учун...

Пуаро шошиб, уни кўндиришга урина бошлади: ҳеч қандай оврагарчилик бўлмайди. У маълумотларни билиб олади, интервьюни эса кейин ёзади.

Тетиклашган миссис Фаулер хотиралар, тахминлар ва миш-мишларга берилди.

Миссис Ашер хилватда яшарди. Кўп қийинчиликларни бошдан кечирган, бечора. Миссис Ашер эридан кўрққан, деб ишонч билан айтиб бўлмайди. Ахир унинг ўзи баджаҳл аёлга айланиши мумкин эди! Ҳар куни аҳвол шундай эди. Миссис Фаулер унга: «У бир кун сени тамом қилади», дерди. Тамом қилди ҳам, шундай эмасми? Миссис Фаулер эса кўшни бўлган, ammo ҳеч қандай овозни эшитмаган...

Пуаро танаффусдан фойдаланиб, савол берди:

– Миссис Ашер қандайдир ғайриоддий хатлар олганми? Масалан, аниқ имзоси йўқ – ABC сингари бирор нима?

Миссис Фаулер йўқ деган маънода бош ирғади.

– Нимани назарда тутаётганингизни биламан: аноним хатлар – уларни шундай дейишади, адашмасам Бундай хатлар овоз чиқариб айтишга журъат қилиб бўлмайдиган сўзларга тўла. Миссис Ашер бундай

ишлар билан шуғулланганми-йўқми, билмайман. Темир йўл маълумотномаси? «АВС»? Йўқ, бундай нарсани кўрмадим. Ишончим комил, миссис Ашер бундай хат олганда, мен билардим. Қизалоғим Эдди келиб, «Ойи, у ерда полициячилар жуда кўп. Ҳайрон бўлдим», – деди. «Ҳа, уйда ёлғиз қолишнинг оқибати шу – дедим, бу ҳақда эшитганимда, – ўша жияни ёнида бўлиши керак эди». Ичиб олган эркак кутурган бўрига айланади. Уни огоҳлантиргандим, минг марта-лаб айтгандим, мана, гапларим ўз тасдиғини топди. У сени адо қилади, дердим, мана – адо қилди. Эркак ичиб олганда, нималарга қодирлигини тасаввур ҳам қилолмайсиз – мана, исботи.

Миссис Фаулер хўрсинди.

– Ашернинг дўкончага кирганини ҳеч ким кўрмаган, шекилли? – сўради Пуаро.

Миссис Фаулер жирканиб кулиб қўйди:

– Табиийки, у ўзини кўрсатишни истамаган!

Жаноб Ашернинг дўкончага қандай қилиб сездирмай кирганини изоҳлаш қийин бўлди. У уйда орқа эшик бўлмаганини, Ашерни теварак-атрофда яхши танишларини тан олди.

– Лекин у кўзга ташланишни истамай, ниқобланиб олган.

Пуаро яна бироз миссис Фаулерни тинглади, лекин у билганларини яна нечанчидир марта такрорлашга тушганда, ваъда қилинган пулни тўлаб, интервьюни тўхтатди.

– Бу беш фунтга арзимаёди, Пуаро, – дедим кўчага чиққанимизда.

– Ҳозирча – ҳа.

– Сизнингча, у кўпроқ нарса биладими?

– Дўстим, сиз билан биз ноодатий вазиятдамиз: қандай саволларни беришни билмаймиз. Биз кўз боғлаш ўйини ўйнаётган болалардекмиз. Қўлларимизни чўзамиз, пайпаслаб излаймиз. Миссис Фаулер бизга ҳаммасини айтди ва ишончли бўлиши учун бир нечта тахминларни тикиштирди! Кейинчалик унинг кўрсатмалари асқотиши мумкин. Бу фунтларни мен унга келажак учун бердим.

Уни яхши тушунмадим, аммо бу пайтда биз инспектор Гленнинг олдига келиб қолгандик...

7-боб

Жаноб Партриж ва жаноб Ридделл

Инспектор Глен анча тунд киёфада эди. Афтидан, кунни тамаки дўконига киргани тусмол қилинган одамларнинг рўйхатини тузиш билан ўтган.

– Яна кимнидир кўришибдими? – сўради Пуаро.

– Ҳа, кўришибди. Кўринишдан ўғрига ўхшайдиган уч эркакни, қора мўйловли тўрт нафар пакана одамни... икки нафар соқолли кишини... уч нафар семизни – ҳаммаси нотанишлар ва ҳаммаси, гувоҳларга ишонадиган бўлсак, юз ифодаси ёвуз. Нега ҳеч ким бошқача кийиниб олган, гўппонча кўтарган бандитлар тўдасини кўрмаганига ажабланияпман!

Пуаро ачингандек жилмайди:

– Ҳеч ким Ашерни кўрганини айтмадими?

– Ҳеч ким. Унинг фойдасига яна битта очко. Констеблга бу иш Скотленд-Ярд учун деб тургандим. Бу жинойат маҳаллий кўламда деб ўйламайман.

– Фикрингизга қўшиламан, – деди Пуаро хўмрайиб.

– Биласизми, мсье Пуаро, бу жирканч иш... жирканч иш... Менга ёқмаяпти бу...

Лондонга қайтишдан аввал яна икки киши билан суҳбатлашдик.

Биринчи суҳбат жаноб Жеймс Партриж – охирги бўлиб миссис Ашерни тирик кўрган киши билан бўлди.

Жаноб Партриж паст бўйли одам эди, касби – банк хизматчиси. У пенсне¹¹ тақар, жуда котма, ҳамма гапларида ниҳоятда синчков эди. У кичкина, ўзига ўхшаб саришта ва тартибли уйда яшарди.

– Мсье Пуаро, – деди у дўстим узатган ташриф қоғозини ўқиб бўлгач. – Инспектор Глен юбордими? Менга қандай хизмат бор?

– Жаноб Партриж, миссис Ашерни ўлимидан аввал охирги бўлиб сиз кўрган экансиз.

Жаноб Партриж бармоқлари учини ковуштирди-да, Пуарога сохта қараш қилиб:

– Бу баҳсли тахмин, мсье Пуаро, – деди. – Миссис Ашернинг дўконига мендан кейин кўпчилик харид учун кирган бўлиши мумкин.

– Агар шундай бўлса, улар келиб, бу ҳақда айтишган бўларди.

Жаноб Партриж йўталди.

– Мсье Пуаро, айримларда бурч ҳисси йўқ. – У бизга кўзойнагидан қандайдир бойўғлилардек қаради.

– Айни ҳақиқат, – деб минғиллади Пуаро, – сиз, ўйлашимча, полицияга ўзингиз боргансиз?

– Албатта. Бу воқеа ҳақида эшитишим билан арзим асқотади деб, кечиктирмасдан бордим.

– Жуда тўғри қарор, – деди Пуаро тантанали оҳангда. – Илтифот кўрсатиб, хикоянгизни такрорлай оласизми?

– Албатта. Уйга қайтаётгандим, роппа-роса 17:30 да...

¹¹ Пенсне – кўзойнакнинг бир тури.

– Кечирасиз, нима учун вақтини бунчалик аниқ эслаб қолдингиз?

Жаноб Партриж гапи бўлинганидан бироз аччиқланди.

– Черковдаги соат бонг урди. Қўлимдаги соатга караганимда, бир дақиқага ортда қолаётган экан. Бу миссис Ашернинг дўкончасига киришимдан олдин эди.

– Сиз ҳар доим ўша ердан харид қилармидингиз?

– Кўпинча. Дўкон йўлимда эди. Ҳафтасига бир ёки икки марта ҳар доим «Жон Коттон Майлд» тамакисидан икки унция сотиб олардим.

– Миссис Ашерни яхши танирмидингиз? Ҳаётига, тақдирига оид қандайдир маълумотларни биласизми?

– Харидларим ва об-ҳаво ҳақидаги тасодикий қисқача суҳбатларни айтмаганда, у билан ҳеч қачон гаплашмаганман.

– Унга таҳдид қиладиган пиёниста эри ҳақида билармидингиз?

– Йўқ, мен у ҳақда ҳеч нима билмасдим!

– Аммо уни танирдингиз. Кеча оқшомда ундаги қайсидир жиҳат сизга ғайриодатий туйилмадими? Балки, у асабий ёки ғазабда бўлгандир?

Жаноб Партриж ўйланиб қолди.

– Сезишимча, кўриниши одатдагидек эди, – деди у. Пуаро турди:

– Жавобларингиз учун ташаккур, жаноб Партриж. Дарвоқе, сизда мабодо «АВС» маълумотномаси йўқми? Лондонга қайтадиган поездни танламоқчи эдим.

– Орқангиздаги токчада, – деди жаноб Партриж.

Токчада «АВС», «Брэдшоу», фонд биржасининг бир йиллиги, Келли манзиллар дафтари, «Ким аслида ким» ва маҳаллий манзиллар дафтари бор эди.

Пуаро «АВС»ни олиб, ўзини поезд танлаётган-дек кўрсатди, кейин жаноб Партрижга раҳмат айтиб, ташқарига чиқди.

Кейинги учрашувимиз жаноб Альберт Ридделл билан бўлди ва бутунлай бошқача кечди.

Альберт Ридделл йўл ишчиси эди. Суҳбатимиз миссис Ридделл – ниҳоятда асабий аёл ликопчаларни жаранглатиши, Ридделл итининг ириллаган товуши жўрлиги ва жаноб Ридделлнинг ошқора душманларча муносабати билан кечди.

У қорача юзли, кичкина кўзлари шубҳали бесўнақай томтешар эди. Гўштли пирог еб, устидан аччиқ-аччиқ чой ичарди.

Ридделл бизларга пиёласи оша қараб:

– Мен ҳаммасини айтиб бўлдим, шундай эмасми?
– деди жаҳл билан. – Мендан яна нима истайсиз?
Полициянгизга ҳам, хорижликларингизга ҳам тупурдим.

Пуаро менга истехзоли қараб кўйди-да, кейин:

– Ростини айтсам, сизга ҳамдардман, аммо сиз нима ҳақда гапиряпсиз? – деди. – Бу қотиллик, шундай эмасми? Шундай экан, бу ишда босиқ ва мулоҳазали бўлиш керак.

– Яхшиси, жентльмен нима хоҳлаётганини сўра, Берт, – деди аёл асабий.

– Ўчир, – ўшқирди томтешар.

– Ўйлашимча, полицияга ўзингиз бормасдингиз, – деди Пуаро йўл-йўлакай.

– Жин урсин! Бу менинг ишим эмас!

– Бахсли масала, – деди Пуаро. – Қотиллик юз берди – полиция дўконда ким бўлганини билмоқчи. Мен ўзингиз борганингизда, табиий бўларди, деб ўйлайман.

– Мен ишлашим керак. Бўш пайтимда боришинг мумкин эди, деманг...

– Аммо полицияга миссис Ашернинг дўконига кираётганингизни кўришгани маълум бўлди. Шунинг учун сизни безовта қилишларига тўғри келди. Улар жавобларингиздан қониқишдими?

– Нега қониқишмасин? – ўшқирди Ридделл ғазаб билан.

Пуаро елка қисди.

– Нимани назарда тутяпсиз, жаноб? Менга қарши ҳеч кимда ҳеч қандай шубҳа йўқ. Кампирни эри тамом қилганини ҳамма билади...

– Лекин ўша оқшом эри у кўчада бўлмаган, сиз эса бўлгансиз...

– Буни менга тиркаб қўймоқчимисиз? Бунинг менга нима кераги бор? Мени унинг лаънати тамакисини ўгирламокчи бўлган, деб ўйлаяпсизми? Ёки, балки, мен савдойи қотилдирман? Ёки, балки... – У таҳдидли киёфада турди.

Хотини бидирлаб кетди:

– Берт, Берт, бундай дема. Берт, улар ўйлашадики...

– Тинчланинг, мсье, – деди Пуаро. – Мен фақат ташрифингизни изоҳлаб беришингизни истайман. Назаримда, сиз рад этгандек бўлдингиз...

– Ким мени рад этяпти деди? – Жаноб Ридделл яна ўтириб олди. – Ҳечам.

– Дўконга соат 18 да кирдингизми?

– Ҳа, бир-икки дақиқадан кейин. Бир қути «Голд Флэйк» сотиб олмокчи эдим. Эшикни очдим...

– Ёпикмиди?

– Ҳа. Мен дўконни ёпик деб ўйладим. Адашибман, очик экан. Кирдим, аммо ичкарида ҳеч ким йўқ эди.

Пештахтани тақиллатиб, бироз кутдим. Ҳеч ким жавоб бермади, чиқиб кетдим. Бор гап шу.

– Пештахта орқасидаги жасадни кўрмадингизми?

– Йўқ, йўқ, ҳеч нарсани пайқамадим.

– У ерда темир йўл маълумотномаси турганмиди?

– Ҳа, у ағдариб қўйилганди. Хаёлимдан бу аёл поездга шошиб, дўконни қулфлашни эсдан чиқарган бўлса керак, деган ўй ўтди.

– Балки, маълумотномани сал кўтарган ёки жойидан кўзғатгандирсиз?

– Йўқ, мутлақо.

– Дўконга кираётганда, кимнингдир чиқаётганини кўрмадингизми?

– Йўқ, ҳеч кимни... Бўлдими? Мендан яна нима истайсиз?

Пуаро турди:

– Бугунга етарли. Хайр, мсье.

Биз Ридделлни таажжубда қолдириб, чиқиб кетдик.

Кўчада Пуаро соатига қаради:

– Шошилсак, балки, 19:20 га улгурармиз, дўстим.

Шошилайлик.

8-боб

Иккинчи хат

– Хўш? – сўрадим тоқатсизланиб.

Биз биринчи класс вағонида ўтирардик. Экспресс поезд Андовердан йўлга тушди.

– Жиноятни ўрта бўйли, кизғиш соч ва чап кўзи гилай одам содир этган, – деди Пуаро. – Ўнг оёғи бироз оқсайди, курагининг тағида холи бор.

– Пуаро?! – деб кичкириб юбордим.

Бир зум унга буткул ишондим. Лекин дўстимнинг кўзларидаги мазахомуз учқунлар адашганимни англатди.

– Пуаро! – деб такрорладим энди таъна билан.

– Азизим, сизга нима бўлди? Сиз менга итларга хос садоқат тўла нигоҳингизни тикдингиз, гўёки мен Шерлок Холмсдек. Ростини айтсам, мен на қотилнинг қандай кўриниши, на қаерда яшаши ва на уни қандай топишни биламан.

– Бирор из қолдирганда эди, – деб мингилладим.

– Ҳа, из – сизни ҳар доим излар жалб қилган! Афсуски, у сигарета чекмаган, кул ёки бирор ғайриоддий михли пойабзал изларини қолдирмаган. Йўқ, у бундай илтифот кўрсатмаган. Аммо, дўстим, бизда, ҳеч бўлмаганда, темир йўл маълумотномаси – «АВС» бор – мана сизга унинг изи!

– Сиз уни адашиб қолдириб кетган деб ўйлайсизми?

– Йўқ, албатта. Уни атай қолдирган. Бармоқ излари шундан дарак берапти.

– Аммо маълумотномада бармоқ излари йўқ эди!

– Мен ҳам шуни айтяпман-да. Кеча нима бўлди? Июньнинг илиқ оқшоми эди. Бундай оқшомда одам кўл-коп кийиб айланиб юрадими? Бу, шубҳасиз, эътиборни ўзига тортган буларди. Шунга қарамай, «АВС»да ҳеч қандай бармоқ излари йўқ эди, улар яхшилаб ўчирилган. Айбсиз одам бармоқ изларини қолдирарди, айбдор эса – йўқ. Биров «АВС»ни сотиб олган, кейин олиб келган...

– Шу тахлит бирор нимани билиб олишимиз мумкин, деб ўйлайсизми?

– Дўстим Гастингс! Мен у қадар оптимист эмасман. Ўша одам, қандайдир Х, ўз қобилиятларидан ниҳоятда

мағрурланади. У осонгина изига тушиш мумкин бўлган йўлни танлаганга ўхшамайди.

– Унда «АВС» бизга ёрдам беролмайди.

– Бу маънода – йўқ.

– Аммо қайси маънода ёрдам бера олади?

Пуаро дарров жавоб бермади. Кейин паст овозда гапирди:

– Ҳа. Биз нотаниш нусхага дуч келдик. У коронгликда, ўша ерда қолишга уринади. Бир томондан, биз у ҳақда ҳеч нима билмаймиз. Бошқа томондан, етарлича биламиз. Уни сал-пал тасаввур қиляпман – чиройли ёзадиган, сифатли қоғоз сотиб оладиган, ўзини кўрсатиши жуда зарур бўлган одам. Уни кўряпман – эътиборсиз қолган бола; уни қалбида хўрлик, безовта адолатсизлик ҳисси билан ўсмоқда. Унинг дилидаги истакларни кўряпман... ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш... ўзига эътибор қаратиш, аммо у баттар таҳқирланади. Ичида ҳар дақиқада портлашга тайёр...

– Лекин буларнинг бари ғирт тўқима, – деб хулоса чиқардим, – амалий татбиғи йўқ.

– Сиз, албатта, ёнган гугурт, сигарета кули ва михли пойабзални маъқул кўрасиз. Ҳар қалай, ўзимизга қатор саволлар беришимиз мумкин. Нима учун айнан «АВС»? Нима учун миссис Ашер? Нима учун Андовер?

– Бу аёлнинг ўтмиши анча оддий кўриняпти, – дедим ўйланиб, – анави иккиси билан суҳбат ҳафсаламизни пир қилди. Улар билганларимизга ҳеч нима кўшимча қилишолмади.

– Ростини айтсам, мен айтарли ҳеч нима кутмагандим ҳам. Аммо биз қотил бўлиши мумкин бўлган икки кишини ҳисобдан чиқариб ташлолмасдик.

– Демак, сиз ўйламаяпсиз...

– Ҳар қалай, қотил ё Андоверда, ё унга яқин жойда яшаши эҳтимоли мавжуд. Бу «Нима учун айнан Андовер?» деган саволингизга жавоб бўлиши мумкин. Шундай қилиб, биз ўша пайтда дўконда бўлган икки эркакни биламиз. Ҳозирча ҳеч нима униси ёки буниси қотил эмаслигини исботламаяпти.

– Ҳойнаҳой, у кўпол Ридделл бўлса керак, – дедим.

– Ў, мен Ридделлни ҳисобдан чиқаришга мойилман. У асабий валди роқи, ҳаддан ташқари питир-питир...

– Ахир айнан шу унинг...

– АВС хатини ёзган одамнинг феълига буткул тесқари одамлигини кўрсатаяпти. Манманлик ва такаббурлик – биз ана шу жиҳатларни излашимиз керак.

– Кучини қаёққа сарфлашни билмайдиган одамми?

– Эҳтимол. Лекин баъзи асабий ҳафтафаҳмларда зўр манманлик ва мағрурлик пинҳон бўлади.

– Сизнингча, кичкина жаноб Партриж...

– Шунчаки у кўпроқ мос келади. Унинг ўзини тутиши хат муаллифиникига ўхшайди: дарров полицияга боради, ўзини олд планга чиқаради, вазиятидан роҳатланади.

– Чиндан ҳам, сизнингча, у?..

– Йўқ, Гастингс, у ҳақда ортиқ гап айтиб бўлмайди. Шахсан мен қотил Андовердан эмас, деб ҳисоблайман, лекин биз таҳлил занжирини унутмаслигимиз керак. Гарчи мен ҳамма вақт у ҳақда эркакдек гапирётган бўлсам-да, буни аёл амалга оширган бўлиши мумкинлигини эсдан чиқармаслигимиз керак.

– Йўқ, албатта!

– Зарба бериш усули, тан оламан, эркакка хос. Лекин аноним хатни эркакдан кўра аёл ёзганга ўхшайди. Буни инобатга олиб қўйишимиз лозим.

Бир неча дақиқа жим қолиб, кейин сўрадим:

– Бу ёғига нима қиламиз?

– Ҳеч нима.

– Ҳеч нима?! – Ҳафсалам пир бўлгани ҳавода ҳам янграгандек бўлди.

– Нима, мен сеҳргарманми? Афсунгарманми? Мендан нима истайсиз?!

Воқеаларни хаёлимдан ўтказиб, нима деб жавоб беришни билмадим. Шундай бўлса-да, қандайдир ҳаракат қилиш кераклиги, тўхтаб бўлмаслиги, оёқларимиз тагидаги ўтнинг ўсишига йўл қўймаслигимиз зарурлигига амин эдим.

– «АВС», қоғоз, конверт бор... – дедим.

– Бу йўналишда керакли ҳамма иш қилиняпти. Полицияда бундай текширув учун барча воситалар бор. Агар бу йўналишда ниманидир аниқлаб бўлса, ишончингиз комил бўлсин – улар аниқлашади.

Бу мени бироз тинчлантирди.

Бир неча кун Пуаро бу ишни муҳокама қилишдан негадир ўзини олиб қочди.

Нахотки миссис Ашернинг ўлдирилиши билан боғлиқ ишни текширишда мағлубиятга учраган бўлса? АВС унга қарши чикди – ва АВС ютди! Дўстим шу қадар таъсирчан бўлиб чикдики, ҳатто бу ишни муҳокама қилишга ҳам сабри чидамади. Хўш, аввалги муваффақиятлар ҳатто энг ақллимизнинг ҳам бошини айлантириб қўйиши мумкин.

Дўстимнинг ожизлигини тушуниб, бўлган воқеа ҳақида ортиқ гапирмадим. Жиноят матбуотнинг

эътиборини деярли тортмади. Кекса аёлнинг ўлдирилиши кўп ўтмай газета саҳифаларини тарк этиб, кўпроқ хаяжонга соладиган хабарларга жой бўшатди.

Ростини айтганда, бу иш хаёлимдан кўтарилди. Пуаронинг номини қандайдир муваффақиятсизликлар билан боғлашни истамаганим учун ҳам шундай бўлди, шекилли.

Пуарони икки кун кўрмадим, чунки дам олиш кунларини Йоркширда ўтказаётгандим. У ердан душанба куни кундузи қайтдим, хат эса соат олтида кечки почта билан келди. Пуаронинг конвертни кесиб, бирдан хўрсингани эсимда қолди.

– Келди, – деди у.

Мен тушунмасдан унга тикилдим.

– Нима келди?

– АВСнинг иккинчи хати.

Бир муддат унга таажжуб билан қараб қолдим. Чиндан ҳам бу иш ҳақида унутгандим.

– Ўқинг, – деди Пуаро ва менга хатни узатди.

Биринчи галгидек, бу хат ҳам босма ҳарфлар билан яхши қоғозга ёзилганди.

«Жаноб Пуаро, хўш қалай? Биринчи таймда мен ютдим! Андовердаги иш силлиққина кечди, шундай эмасми? Аммо вақтичоглик энди бошланяпти. Эътиборингизни Денгиздаги-Бексхиллга қаратишга ижозат этинг. Санаси: шу ойнинг 25-си.

Қандай шодон яшаяпмиз!

Сизнинг ва ҳоказо.

АВС».

– Жин урсин, Пуаро, – деб хитоб қилдим, – бу телба яна бир жиноят содир этмоқчими?

– Худди шундай, Гастингс. Сиз нима кутгандингиз? Нима, Андовердаги ишни алоҳида воқеа деб ўйлаганмидингиз? Эсингиздами, мен бу факат бошланиши дегандим.

– Лекин бу даҳшат-ку!

– Ҳа, бу даҳшат!

– Бизга қарши – савдойи қотил!

– Ҳа.

Пуаронинг вазминлиги мени бошқа шавкли сўзлардан кўра кўпроқ ҳайратга солаётганди. Сесканганча унга хатни қайтариб бердим.

Эртасига эрталаб мажлисда эдик. Суссекс графлиги бош констебли, жиноят қидирув бўлими комиссари ёрдамчиси, Андовердан инспектор Глен, Суссекс полицияси катта инспектори Картер, Жепп ва кичик инспектор Кроум ҳамда доктор Томпсон, таникли психиатр – ҳамма бир жойга йиғилди. Хатдаги мухр Гемпстедники эди, лекин, Пуаронинг фикрича, бу унчалик муҳим эмасди.

Ҳаммасини обдан муҳокама қилишди. Доктор Томпсон ўрта ёшлардаги истарали киши бўлиб, маълумотига қарамай, оддий сўзлаш услубини сақлаб қолган, касбига хос махсус атамаларни ишлатишдан қочарди.

– Шубҳасиз, – деди комиссар ёрдамчиси, – бу иккита хатни бир киши юборган. Икковини ҳам битта одам ёзган.

– Ва бизда бу киши Андовердаги қотилликка алоқадор, деб ўйлашга барча асос бор.

– Худди шундай. Энди бизда 25-га, индинга, Бексхиллда бўлиши режалаштирилаётган иккинчи жиноят ҳақида аниқ огоҳлантириш бор. Қандай чора кўриш мумкин?

Суссекс бош констебли катта инспекторига қаради:

– Хўш, Картер, нима дейсиз?

Катта инспектор нохуш бош чайкади:

– Эҳтимолий қурбонга олиб борадиган ҳеч қандай ишора йўқ. Очиғини айтганда, қандай чора кўра олишимиз мумкин?

– Тахмин бор, – деб минғиллади Пуаро.

Ҳамма унга ўгирилди.

– Менимча, мўлжалланаётган қурбоннинг фамилияси В ҳарфидан бошланади.

– Хўш? – деб шубҳа билдирди катта инспектор.

– Алифбо уйғунлиги, – деди доктор Томпсон паршон.

– Мен буни тахмин сифатида айтяпман, ундан ортиқ эмас. Бу ўтган ойда ўлдирилган бечора аёлнинг дўкони эшиги тепасида аниқ ёзилган Ашер фамилиясини кўрганимда хаёлимга келди. Бексхилл кўрсатилган хатни олганимда, балки, қурбон сингари жойи ҳам алифбо тартибида танланаётгандир, деб ўйладим.

– Балки, – деди доктор, – бошка томондан, Ашер фамилияси тасодиф бўлгани, бу гал қурбон, фамилиясидан катъи назар, яна дўкон эгаси бўлган кекса аёл бўлиши мумкин. Эсингизда бўлсин, биз телбага дуч келганмиз. Шу пайтгача у бизга жумбокнинг калитини ҳам, жиноят сабабларини ҳам тақдим этмади.

– Ахир телба сабабларга таяниб иш киладимиз? – сўради катта инспектор шубҳа билан.

– Албатта. Мияга ўрнашиб қолган фикр ўткир васвасанинг алоҳида белгиларидан бири саналади. Одам руҳоний ёки докторни, ёки тамаки дўконидagi кампирни ўлдириши тақдир томонидан белгиланганига тўла ишониши мумкин – бу ҳолатларнинг ҳаммасида ўзаро боғлиқ сабаблар бор. Биз алифбогагина ўралашиб қолмаслигимиз керак. Андовер кетидан Бексхилл келаётгани шунчаки тасодифдир.

– Картер, биз, охир-оқибат, фамилияси Вдан бошланадиган ҳаммани, айниқса, кичкина дўкончалар эгаларини аниқлашимиз; ёлғиз ишлайдиган барча тамаки ва газета сотувчиларини кузатиб, маълум эҳтиёткорлик чораларини кўришимиз мумкин. Бундан бошқа яна нимадир қила оламиз, деб ўйламайман. Иложи борича, ҳамма нотанишларни кузатиш зарур.

Катта инспектор оғир хўрсинди:

– Мактаблар ёпилиб, таътил бошлангандами? У жой бу ҳафтада одамга тўлиб кетди.

– Қўлимиздан келган ҳамма ишни қилишимиз керак, – чўрт кесди бош констебль.

Навбат инспектор Гленга келди.

– Мен Ашернинг иши билан боғлиқ ҳамманинг ортидан кузатув ташкиллаштираман. Анави икки гувоҳ – Партриж ва Ридделл – ва, албатта, Ашернинг кетидан. Уларнинг Андовердан чиқиб кетаётгани ҳақида салгина ишора бўлиши биланоқ кузатувга олишади.

Яна бир нечта таклиф билдирилиб, бошқа нарсалар ҳақида бироз гаплашилгандан сўнг мажлис тугади.

– Пуаро, – дедим дарё бўйида айланиб юрганимизда, – бу жинойтнинг олдини олиш мумкинлигига ишонасизми?

У ҳорғин юзини менга ўгирди:

– Гавжум шаҳарнинг соғлом фикрлаши бир кишининг телбалигига қаршими? Хавотирдаман, Гастингс, жуда хавотирдаман. Қирувчи Жекнинг давомли муваффақиятларини эсланг.

– Даҳшат, – дедим мен.

– Жиннилик – даҳшатли нарса, Гастингс... Ташвишдаман... Жуда қаттиқ ташвишдаман.

9-боб

Денгиздаги-Бексхиллда бўлган қотиллик

25 июлда эрталаб қандай уйғонганим ҳалигача эсимда.

Етти яримлар эди.

Пуаро каравотим устига эгилиб, елкамдан секин туртарди. Унга бир қарабоқ уйқум қочиб кетди.

– Нима бўлди? – деб сўрадим ўринга сакраб ўтирарканман.

Унинг жавоби оддий эди, аммо шу учта сўзга барча ҳиссиётлари жам бўлганди:

– Бу содир бўлди!

-- Нима?! – деб кичқириб юбордим. – Айтмоқчисизки... лекин бугун энди 25-ку!

– Бу тунда ёки саҳарга яқин юз берган!

Каравотдан сакраб тушдим. Тез ювиниб-таранарканман, Пуаро менга Бексхиллдаги пляжда бир қизнинг жасади топилганини қисқача айтиб берди. Қизнинг исми Элизабет Барнард, кичик қаҳвахона официанти экан. Яқинда қуриб битказилган бунгало¹²да ота-она

¹² Бунгало – бир оилага мўлжалланган, томи текис, айвони кенг бир қаватли уй.

си билан яшаган. Тиббий хулоса унинг 23:30 ва тунги 01:00 орасида ўлганини аниқлашга имкон берган.

– Бу жиноят эканлигига ишончлари комилми? – деб сўрадим вужудимни тер босиб.

– Шундоққина жасад тагидан поездларнинг Бекхиллгача қатнаш жадвали саҳифаси очилган «АВС» темир йўл маълумотномаси топилган.

Титраб кетдим:

– Бу даҳшат!

– Эҳтиёт бўлинг, Гастингс! Менга уйимда иккинчи фожианинг кераги йўқ!

Устарадаги ва иягимдаги қонни ғамгин артиб олдим.

– Ҳаракат режамиз қандай? – деб сўрадим.

– Ҳозир машина келади. Сизга бир финжон қаҳва олиб келаман, кейин зудлик билан йўлга тушамиз.

Йигирма дақиқа ўтгач, полиция автомобилида Темзани кесиб ўтиб, Лондондан чиқиб кетдик. Тунов куни мажлисда қатнашган ва бу ишга расман жавобгар бўлган инспектор Кроум биз билан бирга эди. У Жеппнинг буткул акси эди. Ёшроқ, босикроқ, салобатлироқ. Билимли ва кўп ўқиган. Яқинда у ҳозирда Бродмур¹³да ўтирган жиноятчини сабр билан таъқиб қилиб, бир қанча ёш болаларнинг ўлдирилиши билан боғлиқ ишни фош этиб, шухрат топди.

Шубҳасиз, Кроум бу ишни олиб боришга ҳаммадан кўра кўпроқ мос эди, лекин у менга ўзига бироз ортиқча баҳо бераётгандек кўринди. Пуарога муносабатида такаббурлик сезилиб қолаётганди. У Пуарога, ёшлар кексаларга қандай ён берса, шундай – «мактаб тарбияси» руҳида ён бераётганди.

¹³ Бродмур – Англиянинг Йоркширида жойлашган руҳий касал жиноятчилар касалхонаси.

– Доктор Томпсон билан узок гаплашдик, – деди Кроум, – у котилликлар «занжири»га ақлий бузилиш оқибати сифатида жуда кизиқяпти. Тўғри, мутахассис бўлмай туриб, бунинг тиббий нуқтаи назардан нима-лигини айтиб бўлмайди. – У томоқ қирди. – Умуман олганда, менинг охирги ишим – билмадим, бу ҳақда ўқиганмисиз, – Мейбл Хоумер, Масуэлл-Хиллдаги ўқувчи қиз билан боғлиқ иш... Биласизми, ўша одам, Каппер ғалати эди, ишни унга боғлаш жуда қийин бўлди, ваҳоланки, бу унинг учинчи иши эди, сизга айтсам! Кўринишдан сиз ва менга ўхшаган акли расо одам. Лекин ҳар хил синаш йўллари бор – гапидан илинтирадиган тузоқлар, билсангиз, анча замонавий тузоқлар. Сизнинг даврингизда бундай нарсалар бўлмаган. Одам ўзини ўзи фош қилиб қўяди. У буни билди ва асабийлашади, тоқатсизлана бошлади...

– Ҳатто менинг давримда ҳам бунақаси баъзида учраб турарди, – деди Пуаро.

Инспектор Кроум унга қаради:

– Ў, наҳотки?

Маълум муддат жимлик чўкди.

Нью-Кросс вокзалидан ўтганимизда, Кроум:

– Мендан иш билан боғлиқ бирор нимани сўрамоқчи бўлсангиз, марҳамат, сўрайверинг, – деди.

– Бизда, тахминимча, ўлган қизнинг таърифи йўқ?

– Унинг ёши йигирма учда бўлган, «Малла мушук» қаҳвахонасида официант бўлиб ишлаган...

– Буни назарда тутмаяпман. У чиройлимиди?

– Бу ҳақда менда маълумот йўқ, – деди инспектор Кроум. Унинг қиёфасидан: «Эҳ, бу хорижликлар! Ҳаммаси бир хил!» деган маъно англашилари.

Пуаронинг кўзларида таажжуб сезилди:

– Нима, сизга бу муҳим туйилмаяптими? Ўх, бечора қизлар, ахир бу жуда муҳим-ку. Кўпинча бу уларнинг қисматини белгилайди!

Инспектор Кроум давом эттиришга қарор қилди.

– Нахотки? – деб сўради у мулойимлик билан.

Яна жимлик чўкди.

Пуаро автомобиль «Етти дуб» ёнига етгандагина суҳбатни давом эттирди:

– Мабодо қиз қандай қилиб ва нима билан бўғиб ўлдирилганини билмайсизми?

– Ўзининг камари, кенг, тўқилган камари билан бўғиб ўлдирилган, – қисқа жавоб берди инспектор.

Пуаронинг кўзлари катта очилди.

– Аха, – деди у, – ниҳоят, бизда муайян ахборотнинг бир қисми бор. Шунинг ўзи бир нимани англади, шундай эмасми?

– Ҳозирча илғамаяпман, – совуқ жавоб берди инспектор.

Унинг овозида ғижинишни сездим.

– Бу бизга жиноятчининг ўзига хос жиҳатини англади, – дедим, – бу унинг шафқатсизлигидан дарак беради.

Пуаро менга тикилиб қаради. Мен буни инспекторга хаддан ташқари очик гапириб юбормаслик ҳақида огоҳлантириш, деб тушуниб, жим бўлдим.

Бексхиллда бизни катта инспектор Картер қарши олди. Инспектор Келси – истараси иссиқ маданиятли йигит у билан бирга эди.

– Дастлабки терговни ўзингиз ўтказмоқчимисиз, Кроум? – сўради катта инспектор. – У ҳолда, сизга асосий маълумотларни бераман. Дарҳол бу иш билан шуғулланишингиз мумкин.

– Миннатдорман, – деди Кроум.

– Биз унинг ота-онасига хабар бердик, – деди Картер, – улар учун жуда оғир зарба, албатта. Савол беришни бошлашимиздан аввал ўзларига келиб олишларига имкон бердим. Шунинг учун сиз энг бошидан бошлашингиз мумкин.

– Оиланинг бошқа аъзолари ҳам борми? – сўради Кроум.

– Лондонда опаси бор – ёзув машинкасида ишлайди. У билан боғланишди. Йигит ҳам бор. Ўйлашимча, киз ўша кеча у билан бирга бўлган.

– «АВС» маълумотномаси бирор нима бердими?

– У шу ерда. – Катта инспектор стол томонга бош ирғади. – Бармоқ излари йўқ. Бексхилл деган жойи очик экан. Айтиш керакки, янгигина. Камдан-кам очилгани кўриниб турибди. Бу жойларда харид қилинмаган. Ҳамма дўконларга кириб чиқдим.

– Жасадни ким топди?

– Уйқуси келмайдиган тетик полковниклардан бири – Жером. Тонгги олтиларда ити билан сайр қилиб юрган экан. Қирғоқ бўйлаб Куден томонга қараб юрган. Ит ниманидир сезиб, югуриб кетган. Полковник уни чақирган, лекин у кулоқ солмаган. Узоқдан қараб, бир нохушликни сезган. Яқинроқ борган... У жуда тўғри йўл тутган. Жасадга тегмасдан, дарров бизга кўнғироқ қилган.

– Қиз ярим тунга яқин ўлганми?

– Ярим тун ва тунги бир орасида – бу аниқ. Ҳазилкаш қотилимиз гапида турадиган одам экан. 25-да дедими, демак, 25-да. Гарчи бу сутканинг энг бошида содир бўлган бўлса ҳам.

Кроум бош ирғади:

– Ҳа, бу услуб. Яна бирор гап борми? Ҳеч ким ҳеч нимани сезмаганми?

– Ҳали эрта. Ўтган тунда йигит билан айланиб юрган оқ кийимли қизни кўрган одамлар ҳадемай бизга бу ҳақда айтиш учун келишади. Тушунишимча, ўтган тунда камида тўрт юз нафар қиз йигит билан сайр қилган. Бу ёқимли машғулот бўлса керак!

– Сэр, бу мен учун эмас, – деди Кроум. – Яна қахвахона ва қизнинг уйи бор. Мен, яхшиси, шу иш билан шуғулланаман. Келси мен билан бирга бориши мумкин.

– Жаноб Пуаро-чи? – сўради катта инспектор.

– Мен ҳамроҳ бўламан, – деди Пуаро Кроумга енгил таъзим қилиб.

Назаримда, Кроумнинг бундан сал ғаши келди. Илгари Пуарони кўрмаган Келси ёйилиб илжайди. Дўстимни илк бор кўриб турган одамлар уни ғирт масхарабоздек қабул қилиши менга алам қиларди.

– Қиз бўғиб ўлдирилган камар-чи? – сўради Кроум. – Мсье Пуаро буни жумбоқнинг қимматли калити, деб ўйлапти. Менимча, у камарни кўрмоқчи.

– Асло, – деди Пуаро, – мени нотўғри тушунибсиз.

– Бу сизга ҳеч нима бермайди, – деди Картер, – у бармоқ излари қолиши мумкин бўлган чарм камар эмас, қалин трикотаж шойидан тикилган белбоғ экан – бундай ишлар учун жуда мос восита.

Сесканиб кетдим.

– Майли, – деди Кроум, – юринглар, айланиб келамиз.

Чикдик.

Биринчи «Қизғиш мушук» соҳибасининг ёнига бордик. Бу шундоқ денгиз бўйида жойлашган оддий

кичкина қаҳвахона эди: олов ранг катак-катак мато билан қопланган кичик столлар ва олов ранг ёстикчалар жуда ноқулай тўқима стуллар. У ерда эрталабки қаҳва, чойнинг беш хил нави (девонширча, фермерча, мевали, карлтонча ва оддий) ва аёллар учун бир нечта газакбоп таом – қовурилган тухум, майда қисқичбақа ва қоқ нонда қовурилган макарон тортиларди.

Эрталабки қаҳвахўрлик айна авжида эди. Бека бизни шошиб, ифлос қоронғи уй-жойга олиб кирди.

– Мисс... э-э-э... Мэрион? – сўради Кроум.

Мисс Мэрион ингичка ва ҳорғин овозда жавоб берди:

– Ҳа, менман. Қандай бахтсизлик! Шундай оғир кулфат. Бу ишимизга қандай таъсир қилишини ҳатто тасаввур ҳам қилолмайман!

Мисс Мэрион, қирк ёшлардаги, қизғиш сочларини битта қилиб йиғиб олган жуда озғин аёл бўлиб, қизғиш мушукка ниҳоятда ўхшарди. У кўйлагидаги бурма хошиялар ва бурмаларни асабий йиғиб ёзарди.

– Бу шов-шув бўлади, – деди инспектор Келси далда берган каби. – Мана кўрасиз! Чой тортишга улгурмай қоласиз.

– Жирканч! – деди мисс Мэрион. – Қандай жирканч! Бунақа одамларга умуман ишонмаслик керак.

Шундай бўлса-да, унинг кўзлари чакнаб кетди.

– Ҳалок бўлган қиз ҳақида нима айта оласиз, мисс?

– Ҳеч нима, – деди мисс Мэрион қатъий, – мутлақо ҳеч нима.

– У қачондан бери бу ерда ишларди?

– Бу иккинчи ёз.

– У сизни кониктирармиди?

– Яхши официант қиз эди – чаққон ва хушмуомала.

– Чиройлимиди? – сўради Пуаро.

Мисс Мэрион унга қаради. «Эҳ, бу хорижликлар!» – деган маъно англашилари нигоҳидан.

– Чиройли ва келишган эди, – жавоб берди у лоқайд оҳангда.

– Кеча соат нечада ишини тугатди? – сўради Кроум.

– Кечки саккизда. Ишимиз кечки соат саккизда тугайди. Кечки овқат тайёрламаймиз. Чунки бунга талаб йўқ. Одамлар соат еттида, сал кейинроқ ҳам қовурилган тухум ва чой ичишга (Пуаро афтини бужмайтирди) келишади, лекин етти яримга бориб, мижозлар қадами узилади.

– У сизга окшомни қандай ўтказмоқчилиги ҳақида гапирганмиди?

– Йўқ, албатта, – деди мисс Мэрион таъкидлаб, – биз бундай мавзуларни муҳокама қилмаганмиз.

– Унинг ёнига ҳеч ким кирмадими? Ёки шунга ўхшаш бирор нима бўлмадими?

– Йўқ.

– Кўриниши одатдагидекмиди? Балки, ҳаяжонда ёки тушкун кайфиятда бўлгандир?

– Ҳеч нима деёлмайман, – деди мисс Мэрион лоқайд.

– Қанча официант қизларингиз бор?

– Икки нафари доимий, 20 июлдан августнинг охиригача эса – кўшимча яна икки қиз ишлайди.

– Элизабет Барнард кўшимчалардан эмасмиди?

– У доимий официант қизлардан бири эди.

– Иккинчиси қандай?

– Мисс Хиглими? Яхши қиз!

– У мисс Барнард билан ўртоқмиди?

– Бир нима деёлмайман.

– Балки, у билан гаплашганимиз маъқулдир?

– Ҳозирми?

– Агар иложи бўлса.

– Уни ҳозир шу ерга юбораман, – деди мисс Мэрион тураётиб. – Илтимос, уни иложи борича кўп ушлаб қолманглар. Ҳозир эрталабки қаҳва пайти.

Мисс Мэрион хонадан чикди.

– Жуда сулуқатли¹⁴, – деди инспектор Келси ва уни ишвагар овозда мазах қилди: «Бир нима деёлмайман».

Хонага ҳансираб қолган, тўладан келган қорасоч, юзлари қизил, ҳаяжондан қора кўзлари катта очилган киз отилиб кирди.

– Мени мисс Мэрион жўнатди, – деди у нафас олмай.

– Мисс Хиглимисиз?

– Ҳа, бу мен.

– Элизабет Барнардни танирмидингиз?

– Ҳа, Беттини танирдим, бу даҳшат! Бу жуда даҳшатли! Ишнолмаяпман. Эрталаб кизлар билан фақат шу ҳақда гаплашдик. Ишонгим келмайди. «Биласизларми, – дедим уларга, – буни тасаввур қилиш қийин. Бетти! Ҳар доим шу ерда бўлган Бетти Барнардни ўлдиришибди! Бунга ишониш қийин». Бир неча марта ўзимни чимчиладим, ухляяпман деб ўйладим. Беттини ўлдиришди... Бу... мени тушуняпсизми... бундай бўлиши мумкин эмас!

– Мархумани яхши билармидингиз? – сўради Кроум.

– Аслида, у бу ерда мендан кўпроқ ишлаган. Бу ерга март ойида келганман. У эса ўтган йилдан бери ишларди. У кўп куладиган, ҳазил қиладиганлардан эмасди. У жуда камгап эди, демоқчи эмасман, унда қувноқлик ва ҳоказолар пинҳон эди, лекин ўйин-кулги

¹⁴ Сулуқатли – ўзбекча сўз, сермулозамат, сертакаллуф.

килишни ёқтирмасди. Хуллас, у ҳам босиқ, ҳам босиқмас эди, нимани назарда тутаётганимни тушунган бўлсангиз керак.

Инспектор Кроум фаришталардек сабрини намоён қилди. Семиз мисс Хигли гувоҳ сифатида асабга тегарди. У айтган гапларини олти марталаб такрорлар, лекин натижаси жуда кам эди.

У ўлдирилган қиз билан яқин муносабатда эмасди. Элизабет Барнард, тахмин қилиш мумкинки, ўзини мисс Хиглидан анча юқори деб ҳисобларди. Иш пайтида ўзини дўстона тутган, лекин қизлар у ҳақда кам нарса билишарди. Элизабет Барнардининг станциядан унча узоқ бўлмаган «Корт ва Бранскилл» кўчмас мулк савдоси агентлигида ишлайдиган «дўсти» бор эди. Йўк, у жаноб Корт ҳам, жаноб Бранскилл ҳам эмасди. Йигит клерк¹⁵ бўлиб ишларди. Қиз унинг исмини билмасди, лекин юзини яхши танирди. Йигит хушрўй – ў, жуда хушрўй эди! – ва доим яхши, пўрим кийинарди. Афтидан, мисс Хигли қалбининг тубида Элизабет Барнардга ҳасад қиларди.

Охир-оқибат, мисс Хиглининг кўрсатмаларидан куйидаги хулоса келиб чиқди: Элизабет Барнард қаҳвахонада ҳеч ким билан оқшом режалари ҳақида гаплашмаган. Лекин, мисс Хиглининг фикрича, у «дўсти» билан учрашмоқчи эди. У «янги ёқаси жуда очиб турган» янги оқ кўйлак кийган...

Кейинги икки қиз билан қилган суҳбатимиздан айтарли фойда чиқмади. Бетти Барнард режалари ҳақида ҳеч нима демаган, уни Бексхиллда бутун оқшом давомида ҳеч ким кўрмаган.

¹⁵ Клерк – баъзи мамлакатларда ёзув-чизув ишларини олиб борадиган кичик хизматчи.

10-боб

Барнард оиласи

Элизабет Барнарднинг ота-онаси тадбиркор курувчи томонидан яқиндагина курилган бунгалолардан бирида яшарди. Бунгало Лландудно¹⁶ деб аталарди.

Ўзини йўқотиб қўйгандек кўринаётган жаноб Барнард эллик беш ёшлардаги семиз киши эди. У бизни кўриб, ичкарига таклиф қилди.

– Ўтинглар, жаноблар, – деди у.

Инспектор Келси ташаббус кўрсатди:

– Сэр, бу Скотленд-Ярддан инспектор Кроум, у бу ишни очишда бизга ёрдам бериш учун келди.

– Скотленд-Ярд? – сўради жаноб Барнард умид билан. – Бу яхши. Ўша ёвуз қотил қўлга олинми керак Бечора қизим...

Унинг юзи қайғудан тиришди.

– Бу эса жаноб Эркюль Пуаро, у ҳам Лондондан, бу эса...

– Капитан Гастингс, – эсига солди Пуаро.

– Сизларни қарши олишдан хурсандман, – деди жаноб Барнард беихтиёр, – уйга киринглар. Сизларни кўриш учун хотиним турадимми-йўқми, билмайман. У жуда чарчаган.

Бироқ биз хонада жойлашиб ўтиргунимизча миссис Барнард чиқиб қолди. Унинг яқиндагина йиғлагани кўриниб турарди: кўзлари қизарганди. Кучли изтиробни бошдан кечирган одамдек, чайқалиб қадам ташларди.

– Хўш, онаси, қандайсан? – деб сўради эри ундан.
– Ўзингни яхши ҳис қилаётганингга аминмисан?

¹⁶ Лландудно – денгиз курорти ва Уэльсдаги шаҳар денгиз курорти ва Уэльсдаги шаҳар.

Аёл елка қисиб, стулга ўтирди.

– Катта инспектор меҳрибонлик қилди, – деди жаноб Барнард. – Бизга мудҳиш хабарни етказишгандан сўнг саволларини кейинроқ, бироз ўзимизга келганимизда беришини айтди.

– Бу шафқатсизлик! Ў, бу қандай шафқатсизлик! – деди миссис Барнард йиғламсираб. – Бу бўлиши мумкин бўлган энг шафқатсиз ҳодиса.

У сўзларни бироз чўзиб гапирарди. Аввалига уни хорижлик деб ўйладим. Аммо дарвозадаги номни эслаб, унинг нутқида уэлсликларга хос талаффуз сезилаётганини пайқадим.

– Тушунаман, хоним, бу жуда оғир, – деди инспектор Кроум. – Сизга жуда ҳамдардмиз, лекин ишга иложи борича тезроқ киришиш учун барча тафсилотларни билишни истардик.

– Ҳа, ҳа, бу тўғри иш бўлади, – маъқуллади жаноб Барнард бош ирғаб.

– Билишимча, қизингиз йигирма уч ёш бўлган. У сизлар билан яшаган ва «Қизғиш мушук» қахвахонасида ишлаган. Шундайми?

– Ҳа.

– Сиз бу ерга яқинда келгансиз, шундай эмасми? Аввал қаерда яшагансиз?

– Мен Кеннингтонда майда-чуйда металл буюмлар билан савдо қилардим. Икки йил олдин бу ишни ташлади.

– Икки қизингиз борми?

– Ҳа, каттаси Лондонда идорада ишлайди.

– Қизингиз ўтган тунда уйга келмаганда, хавотирга тушдингизми?

– Келмаганини билмадик, – деди миссис Барнард йиғлаганча. – Отаси билан мен доим ухлашга эрта

ётамиз. Одатда, соат тўққизларда. Беттининг уйга қайтмаганини билмагандик, токи полициячи келиб, айтмагунча... у айтдики...

У ўзини тутолмай қолди.

– Қизингиз, одатда, уйга кеч қайтармиди?

– Ҳозир қизлар қандайлигини биласиз, инспектор, – деди Барнард. – Ҳаддан ташқари мустақил. Бундай ёз окшомларида улар уйга шошишмайди. Шундай бўлса-да, Бетти, одатда, ўн бирда уйда бўларди.

– У қандай кирарди? Эшик очик бўлармиди?

– Кўпинча калитни гиламча тагида қолдирардик.

– Эшитишимча, қизингиз унаштирилган, турмушга чикмоқчи эди?

– Ҳозир ҳаммаси бизнинг даврдагидек расмий эмас, – деб жавоб берди жаноб Барнард.

– Унинг исми Дональд Фразер, у менга жуда ёқарди, – деди миссис Барнард. – Бечора йигит, бу хабар уни чуқур қайғуга солса керак. Қизик, у эшитганмикин?

– У Корт ва Бранскиллда ишлайди, шундайми?

– Ҳа, улар кўчмас мулк бўйича агентлар.

– У одатда қизингизни ишдан кейин кечкурун кутиб олармиди?

– Ҳар куни эмас. Ҳафтада бир ёки икки марта.

– Билмайсизми, кеча қизингиз у билан учрашмоқчимиди?

– Айтмаганди. Бетти ҳеч қачон нима қилиши, қаерга бориши ҳақида деярли гапирмасди. Лекин у яхши киз эди... эди... Ў, ишнолмайман!

Миссис Барнард яна ҳўнграб юборди.

– Ўзингни қўлга ол, азизам. Бардам бўл, – деб тинчлантирарди уни эри. – Бу пиёлани охиригача ичиш мизга тўғри келади.

– Ишончим комил, Дональд ҳеч қачон... ҳеч қачон...
– ҳўнграб йиғларди миссис Барнард.

– Ўзингни қўлга ол, – деб такрорлади жаноб Барнард.

– Худо гувоҳ, сизларга ёрдам беришни истайман, лекин мен ҳеч нимани, бу ишни қилган разил аблаҳни топишга ёрдам берадиган ҳеч нимани билмайман. Бетти жуда кувноқ, бахтиёр қиз эди, севган йигити билан сайр қиларди. Уни ўлдириш кимгадир нега керак бўлиб қолганини тушунолмаяман... бу бемаънилик.

– Сиз ҳақиқатдан йироқ эмассиз, жаноб Барнард, – деди Кроум. – Мисс Барнардинг хонасига назар ташласам дегандим. У ерда бирор нима бўлиши мумкин... хатлар ёки кундалик.

– Марҳамат, кўринг, – деди жаноб Барнард тураётиб.

У бизни бошлаб кетди. Унга Кроум, кейин Пуаро, Келси ва мен эргашдим.

Аммо кутилмаганда боғичим ечилиб кетди. Уни боғлаш учун бироз орқада қолдим. Бу пайтда кўчада такси тўхтаб, ундан бир қиз отилиб тушди. У ҳайдовчига пул тўлаб, сўқмоқдан уй томон шошилди, қўлида кичикроқ жомадон бор эди. Уйга кириб, мени кўргач, котиб қолди.

Унинг туришида гайриоддий нимадир бўлиб, бу мени қизиқтириб қўйди.

– Кимсиз? – деб сўради у.

Бир нечта пиллапояга тушдим. Қандай жавоб беришни билмай саросимага тушиб қолгандим. Унга исминни айтишим керакми? Ёки бу ерга полиция билан бирга келдим, дейми?

Лекин қиз қарор қабул қилишимга вақт бермади.

– Ҳа-а, тахмин қиялпман, – деди у.

У юпка жун қалпоғини ечиб, стулга ташлади. Ёруғликка ўтирилгани учун энди уни яхшироқ кўришим мумкин эди. Бир қарашда у менга сингилларим болаликда ўйнаган голланд кўғирчоқларини эслатди. Сочлари қора, калта қирқилган, ёноқлари кенг, қомати замонавийларча бесўнақайроқ эди, лекин бу уни жозибасиз кўрсатмасди. У гўзал эмасди, жуда оддий, лекин ундан қандайдир кувват, куч таралардики, ўзига эътиборни тортмаслиги мумкин эмасди.

– Сиз мисс Барнардмисиз? – деб сўрадим.

– Мен – Меган Барнардман. Сиз эса полициядан бўлсангиз керак.

– Унчалик эмас... – деб мингилладим.

У гапимни бўлди:

– Ўйлашимча, сизга айтадиган гапим йўқ. Синглим жозибали, кувноқ қиз эди ва йигитлар билан юрмасди.

У кулиб қўйиб, менга дадил қаради.

– Умид қиламанки, бу тўғри ибора? – деб сўради у.

– Агар мени маҳаллий мухбир деб ўйлаган бўлсангиз, ундай эмас.

– Унда кимсиз? – У атрофга назар ташлади. – Ойим билан дадам қани?

– Отангиз полициячиларга синглингизнинг ётоқхонасини кўрсатяпти. Ойингиз уйда. У жуда қайғуга ботган.

Қиз қандайдир қарорга келганга ўхшарди.

– Кириг, – деди у, эшикни итариб, ичкарига ўтаркан.

Унинг кетидан саранжом-саришта кичкина ошхонага ўтдим. Кетимдан эшикни ёпмоқчи эдим, кутилмаганда қаршиликни сездим. Кейинги сонияда Пуаро секингина хонага сирғалиб кирди.

– Мадемуазель Барнард? – сўради у тез таъзим қилиб.

– Бу мсье Эркюль Пуаро, – дедим.

Меган Барнард унга кескин равишда синовчан қаради.

– Сиз ҳақингизда эшитганман, – деди у. – Сиз – урф бўлган хусусий изқуварсиз, шундай эмасми?

– Унчалик ёқимли бўлмаса ҳам, мос ном, – деб жавоб берди Пуаро.

Қиз ошхона стулининг четига ўтирди. У сумкасини ковлаб, сигарета чиқарди-да, тутатди ва икки марта тортиш орасида гапирди:

– Мсье Пуаро бизнинг камтарона жиноятимизда нимани унутиб қўйганини негадир кўрмаяпман.

– Мадемуазель, – деди Пуаро, – сиз ва мен кўрмаётган нарсаси, балки, кўп ўтмай пайдо бўлар. Лекин бу муҳим эмас. Муҳими, топиш осон бўлмайди.

– У нима экан?

– Мадемуазель, ўлим нотўғри фикрни туғдиради, марҳумга нисбатан нотўғри фикрни. Дўстим Гастингсга ҳозиргина «жозибали ва қувноқ эди, йигитлар билан юрмасди» деганингизни эшитдим. Сиз газеталарни мазах қилиб шундай дедингиз. Ёш қиз ўлганда, бундай дейиш табиий. У гўзал бўлган. У бахтли бўлган. У яхшилик истовчи бўлган. У беташвиш бўлган. Шубҳали танишлари бўлмаган. Ўлганлар ҳақида ёмон гапиришмайди. Биласизми, ҳозир мен нимани истайман? Элизабет Барнардни биладиган ва унинг ўлганини билмайдиган бирор одамни топишни! Эҳтимол, ўшанда ҳақиқатга ўхшаш бирор нимани эшитардим.

Меган Барнард бир неча дақиқа Пуарога қараб, индамасдан чекди. Кейин, ниҳоят, тилга кирди. Унинг гапи мени жойимда сапчиб тушишга мажбур қилди.

– Бетти кичкина ўжар эшак эди! – деди у.

11-боб

Меган Барнард

Меган Барнардинг бу гапидан кейин Пуаро шошиб бош ирғади.

– Сиз ақллисиз, мадемуазель, – деди у, – хайрли бўлсин.

Меган Барнард худди ўшандай беғараз оҳангда давом этди:

– Беттини жуда яхши кўрардим. Лекин менинг муҳаббатим унинг кичкина нодон қиз эканлигига кўз юмишимга асос бўлмасди, кези келганда, унга буни айтардим ҳам. Опа сифатида.

– У танбеҳларингизга эътибор берармиди?

– Йўқ, шекилли, – беҳижолат жавоб берди Меган.

– Илтимос, тушунтириб беринг, мадемуазель.

Қиз бир-икки дақиқа иккиланиб қолди.

– Сизга ёрдам бераман, – деди Пуаро сал жилмайиб.
– Гастингсга синглингиз жозибали ва бахтли бўлганини, йигитлари бўлмаганини айтганингизни эшитдим. Бу ёлғон, шундай эмасми?

Меган чўзиб гапирди:

– Беттида ҳеч қандай ёмонлик йўқ эди, буни тушунишингизни истайман. У доим тўғри юрарди. Кўнгилхушликни ёқтирадиган қизлар тоифасидан эмасди. Лекин одамлар орасига олиб чиқишларини, арзимас мактову хушомадларни ёқтирарди.

– У чиройликкинамиди?

Бу саволга – буни учинчи марта эшитаётгандим – ниҳоят, ижобий жавоб берилди.

Меган столдан сирғалиб тушиб, жомадони ёнига борди-да, очиб, нимадир олди ва Пуарога узатди. Чарм рамкадан оқ-малла сочли жилмаяётган қиз боқиб

турарди. У яқиндагина перманент¹⁷ қилган, жингалак сочлари ҳурпайиб турарди. Унинг табассуми нозли ва нотабиий эди. Бу юзни, албатта, жуда чиройли, деб бўлмасди, шунчаки жозибали эди.

Пуаро суратни қайтариб бераркан:

– Бир-бирингизга ўхшамайсиз, мадемуазель, – деди.

– Ў, оиламизда фақат мен очик гапираман. Буни ҳар доим билардим.

У ўзининг бу хусусиятига аҳамиятсиз нарсадек қўл силтади.

– Аниқроқ айтинг, нима учун синглингизнинг хатти-ҳаракатларини нодонлик деб ҳисоблардингиз? Балки, унинг Дональд Фрэзерга муносабатини назарда тутаётгандирсиз?

– Худди шундай. Дон ювош одамлар тоифасидан, лекин уни баъзи нарсалар аччиқлантирарди, кейин...

– Кейин нима, мадемуазель? – Пуаро уни диққат билан кузатарди.

Қиз жавоб бергунча бир муддат иккилангандек кўринди.

– У Беттининг руҳини тушириб юборишидан кўрқардим. Бу жуда ачинарли бўларди. У жуда ишончли ва меҳнаткаш одам, унга яхши эр бўларди.

Пуаро ҳамон унга тикилиб турарди. Қиз унинг қарашидан ўнғайсизланмади ва унга худди шундай жавоб қайтарди. Нигоҳида шундай ифода бор эдики, бу менга қизнинг келган пайтидаги хатти-ҳаракатларида сезилган кибрни эслатди.

– Ҳа, биз ортиқ ҳақиқатни гапирмаётганга ўхшаймиз, – деди Пуаро ниҳоят.

Қиз елка қисиб, эшик томон ўгирилди.

¹⁷ Перманент – сочни узоқ вақт ёзилмайдиган қилиб жингалаклаш.

– Сизга ёрдам бериш учун кўлимдан келганини қилдим, – деди у.

– Шошманг, мадемуазель, – деб уни тўхтатди Пуаро.
– Сизга бир гапни айтишим керак. Қайтинг.

Назаримда, киз истамай итоат қилди.

Пуаро, мени таажжубга солиб, АВС хатлари, Ан-довердаги қотиллик ва ўлдирилганлар ёнидан топилган темир йўл маълумотномаси ҳақида батафсил гапира бошлади. Қизнинг оғзи очилиб, кўзлари чакнаб, уни диққат билан эшитди.

– Буларнинг бари ростми, мсье Пуаро?

– Ҳа, рост.

– Сиз чиндан ҳам синглимни даҳшатли савдойи қотил ўлдирган, деб ўйлайсизми?

– Ҳа.

У чуқур хўрсинди:

– Ў, Бетти, Бетти, бунча ёмон!

– Мадемуазель, энди мени қизиқтираётган маълумотларни бемалол айтишингиз мумкинлигини билдингиз, нима бўлганда ҳам улар асқотади.

– Ҳа, энди тушуняпман.

– Унда суҳбатимизни давом эттирайлик. Тасаввур қилишимча, Дональд Фрэзер рашкчи ва зўравонга ўхшайди, шундайми?

Меган Барнард паст овозда жавоб берди:

– Мен сизга ишонаман, мсье Пуаро. Сизга бор ҳақиқатни айтаман. Дон, ҳали айтганимдек, ювош, «тухум босиб ётадиган» одам эди, нимани назарда тутаётганимни тушунган бўлсангиз керак. У ҳеч қачон фикрини очик айтмасди. Кўпинча жуда ёмон нарсалар ҳақида ўйларди. У рашкчи. Доим Беттини рашк қиларди. Бетти унга шайдо бўлиб қолди, Дон унга

шайдо бўлиб қолди, лекин фақат бир кишига шайдо бўлиб, бошқа ҳеч кимни пайқамаслик Беттининг феълига хос эмасди. У ўзига учраган келишган эркакларга эътибор берарди. Ва албатта, «Қизғиш мушук»да ишлаб, эркакларга кўп дуч келарди, айниқса, ёзги таътил пайтида. Унинг тили доим ўткир бўлган, агар хафа қилишса, муносиб жавоб қайтарарди. Қолаверса, улар билан учрашган, кино ёки бирор жойга борган бўлиши мумкин. Лекин у ўйин-кулгини ёқтирарди. У кўпинча, қачондир Донга турмушга чиқаман, шунинг учун ҳозир, имкони борида ўйин-кулги қилиб олиш керак, дерди.

Меган жим бўлиб қолди.

– Тушунаман. Давом этинг, – деди Пуаро.

– Унинг фикрлашини Дон тушунолмасди. Уни ёқтиргандан кейин нима учун бошқалар билан учрашишни хоҳлаётганидан жаҳли чиқарди. Бир ёки икки марта улар шу туфайли қаттиқ уришишган.

– Жаноб Фрэзер босиқлигини йўқотармиди?

– Барча босиқ одамлар сингари. Уларнинг жаҳли чикса, жуда ёмон чиқади. Дон шундай дарғазаб бўлардики, Бетти кўрқиб кетарди.

– Бу қачон бўлганди?

– Жанжаллардан бири бир йил аввал, бошқаси эса, энг ёмони, бир ойча аввал бўлганди. Дам олиш кунлари уйда эдим, уларни яраштиришимга тўғри келди. Ушанда Беттига тушунтиришга уриндим, унга нодонлигини айтдим. У бунинг ёмон томонини кўрмаётганини айтди. Лекин ўзини тентакларча тутди. Биласизми, ўтган йилги жанжалдан кейин бироз ёлғон-яшиқ қўшиб гапиришни одат қилди. Охирги жанжал Беттининг Донга дугонасиникига кетаётганини

айтгани, у эса Беттининг Истборга қандайдир эркак билан кетганидан хабар топгани туфайли келиб чикди. Эркак оилали экан, шунинг учун эҳтиёткорлик қилган, бу эса вазиятни баттар оғирлаштирган. Бетти билан Дон ўртасидаги жанжал жуда хунук бўлди. Бетти унга ҳали турмушга чиқмаганини, истаган одами билан юришга ҳақи борлигини гапирди. Доннинг ранги оқарди, титраб кетди ва қачондир... қачондир...

– Нима?

– Қотиллик содир этишини айтди, – деб гапини тугатди Меган паст овозда.

Қиз жим бўлиб, Пуарога қаради. У ғамгин бош чайқади:

– Шунинг учун, табиийки, сиз кўрққансиз...

– Мен бир дақиқага ҳам Доннинг чиндан ҳам шундай қилганини тасаввур қилолмайман! Лекин шундай деб ўйлашлари мумкинлигидан кўрқаман. Ўша жанжал ва айтган ҳамма гаплари – баъзилар буни билишади.

Пуаро яна ғамгин бош чайқади:

– Ҳа. Мадемуазель, сизга шуни айтишим мумкинки, буларнинг бари қотилнинг худбиниона кеккайиши туфайли юз берди. Дональд Фрээр фақатгина АВСнинг савдойиларча мақтанчоқлиги туфайли шубҳадан қочиб қутулиши мумкин. – У бироз жим қолдида, кейин сўради: – Ўшандан кейин синглингиз ўша оилали эркак ёки бошқа бирортаси билан учрашганми?

Меган бош чайқади:

– Билмайман. Ахир мен кетгандим-ку.

– Аммо нима деб ўйлайсиз?

– Яна учрашган бўлиши, амримаҳол, айниқса, ўша эркак билан. У жанжал чиқиши мумкинлигини ту-

шуниши билан ғойиб бўлди, лекин Бетти яна бир неча марта Донга ёлғон гапирган бўлса, ажабланмасдим. Биласизми, у рақс тушиш ва кинога боришни жуда ёқтирарди, Доннинг эса у билан вақт ўтказишга имкони йўқ эди.

– Ундай бўлса, синглингиз сирларини кимгадир ишониб айтган бўлса керак? Масалан, қаҳвахонадаги кизга?

– Ундай деб ўйламайман. У Хиглини умуман ёқтирмасди. Уни беадаб деб ҳисобларди. Бошқалар эса янги эди. Бетти умуман бировга ишонмасди.

Қизнинг тепасида электр кўнғирок қаттиқ жиринглади. У дераза ёнига бориб, ташқарига қаради-ю, бошини кескин орқага олди.

– Бу Дон...

– Уни бу ерга таклиф қилинг, – деди Пуаро тез. – У билан шавкатли инспекторимиздан олдин гаплашиб олишни истардим.

Меган Барнард ошхонадан тез юриб чикди-да, бир неча сониядан сўнг Дональд Фрээрни бошлаб кирди.

12-боб

Дональд Фрээр

Йигитга дарров раҳмим келди. Унинг рангпар, хорғин юзи ва хиралашган нигоҳидан карахт эканлигини пайқаш қийин эмасди.

У бўйи деярли олти фут келадиган, унчалик кўркам бўлмаса-да, сепкил босган юзи истарали, ёноғи кенг ва сочлари кизғиш, қомати келишган йигит эди.

– Нима бўлди, Меган? – деди у. – Нима учун? Худо ҳақи, айт менга... Ҳозиргина эшитдим... Бетти...

Унинг овози бўғилди.

Пуаро унга стулни суриб қўйди, йигит ўтирди.

Дўстим чўнтагидан шиша идишча чиқариб, ундаги суюкликдан идиш-товоқ жавонида турган пиёлага қўйди-да, узатди:

– Буни ичинг, жаноб Фрэзер. Енгил тортасиз.

Йигит итоат қилди. Бренди¹⁸ ичгач, юзига кизиллик югурди. Қаддини ростлаб, яна қизга ўгирилди. У ўзини босиқ тутар, ҳаракатлари тийиқ эди.

– Шу ростми? – сўради у. – Бетти ўлдими... ўлдиришдими?

– Рост, Дон.

– Сен ҳозиргина Лондондан келдингми? – сўради у беихтиёр.

– Ҳа. Менга дадам кўнғирок қилди.

– 9:30 даги поездда бўлса керак? – деди Дональд Фрэзер. Унинг ақли ҳақиқатдан қочишга уриниб, шу арзимас тафсилотлардан нажот топаётганди.

– Ҳа!

Бир-икки дақиқа жимлик ҳукм сурди, кейин Фрэзер сўради:

– Полиция? Улар бирор нима қилишдими?

– Улар ҳозир юқорида. Ўйлашимча, Беттининг нарсаларини кўздан кечиришяпти.

– Улар билишмайдими, ким... Шубҳа қилишмаяптими?

Фрэзер жим бўлиб қолди. Барча таъсирчан, тортинчоқ одамлар сингари у зўравонлик ҳақидаги сўзларни тилга олишни ёқтирмасди.

Пуаро бироз олдинга сурилиб, савол берди. У жиддий, хотиржам оҳангда гапирарди, гўё сўраётгани аҳамиятсиз тафсилотлардек эди.

¹⁸ Бренди – уткир спиртли ичимлик.

– Мисс Барнард ўтган оқшомда қаерга бормоқчилигини сизга айтмаганмиди?

Фрэзер саволга жавоб берди. У беихтиёр гапираётганга ўхшарди:

– У менга Авлиё Леонарддаги дугонасикига бормоқчилигини айтганди.

– Унга ишондингизми?

– Мен... – У бирдан ўзига келди. – Жин урсин! Бу билан нима демоқчисиз?

Унинг ғазаб жазавасида тахдидли кийшайиб кетган юзига қараб, қиз чиндан ҳам Фрэзернинг қаҳридан кўрққан бўлиши мумкинлигини англадим.

– Бетти Барнардни ёвуз қотил ўлдирган, – деди Пуаро аниқ қилиб. – Бор ҳақиқатни айтибгина унинг изига тушишимизга ёрдам бера оласиз.

Фрэзер бир муддат Меганга қараб колди.

– Ҳа, Дон, – деди қиз. – Бизнинг ёки яна бировнинг туйғулари билан ҳисоблашишга вақт йўқ. Ҳаммасини очиқчасига айт.

Дональд Фрэзер Пуарога шубҳаланиб қаради:

– Сиз кимсиз? Полициядан эмасмисиз?

– Мен полициядан кўра яхшироқман, – деб жавоб берди Пуаро. У бу гапни кибрсиз айтди. Унинг учун бу бор гапнинг тасдиғи эди.

– Айтиб бер, – деди Меган.

Дональд Фрэзер таслим бўлди.

– Ишончим комил эмасди, – деди у. – Шундай деганида, унга ишондим. Бошқа ҳеч нима ҳақида ўйламадим. Кейин, балки, унинг услубида нимадир бор эди, чоғи... Мен... мен қизика бошладим.

– Шундайми? – сўради Пуаро.

У Дональд Фрэзернинг рўпарасида ўтирарди. Йигитга қадалган кўзлари гипноз қилаётганга ўхшарди.

– Ҷзимнинг бадгумонлигимдан уялардим. Лекин... мен шунақаман... Бориб, қаҳвахонадан чиқишини кузатмоқчи эдим. Чиндан ҳам у ерга бордим. Аммо кейин бундай қилолмаслигимни сездим. Бетти мени кўриб қолиши мумкин эди, унинг бундан жаҳли чиққан бўларди. Бир куни уни кузатиб юрганимни пайқаб қолди.

– Нима қилдингиз?

– Авлиё Леонардга жўнадим. У ерга соат саккизларда етиб бордим. Кейин уни топишга уриниб, автобусларни қарадим... Лекин у ерда Беттининг изи йўқ эди..

– Кейин-чи?

– Мен... мен бутунлай ақлимни йўқотиб қўйдим. Унинг бирор эркак билан бирга эканлигига амин эдим. Балки, уни машинада Гастингсга олиб кетгандир, деб ўйладим. У ёққа жўнадим, меҳмонхоналарни, ресторанларни қараб чиқдим, кинотеатрларга кирдим, пирс¹⁹га чиқдим. Ҳаммаси бемаънилик эди! Бетти у ерда бўлган тақдирда ҳам, уни топа олишим гумон эди, қолаверса, уни олиб кетиши учун Гастингсдан бошка жойлар ҳам кўп эди. – У жим бўлиб қолди. Овози бир маромда қолса-да, ҳикоя қилган пайтида ақлни оладиган, чидаб бўлмас азоб ва ғазаб оҳангларини пайқадим. – Охири бунга қўл силтаб, қайтиб келдим.

– Соат нечада?

– Билмайман. Пиёда қайтдим. Уйга қайтганимда, ярим тун ёки ундан кеч бўлган бўлса керак.

– Кейин...

Ошхона эшиги очилди.

– Бу ерда экансизлар-да, – деди инспектор Келси.

¹⁹ Пирс – кемалар боғлаб қўйиладиган махсус жой.

Инспектор Кроум унинг кетидан кириб, Пуаро ва икки нотаниш одамга қараб қўйди.

– Мисс Меган Барнард ва жаноб Дональд Фрээр, – деб уларни таништирди Пуаро.

– Бу Лондондан инспектор Кроум, – деди у ёшларга қараб. Кейин инспекторга ўгирилиб, давом этди: – Сиз юқорида текширув ўтказгунча мен бу ишга ойдинлик киритадиган бирор нима топиш умидида мисс Барнард ва жаноб Фрээр билан суҳбатлашдим.

– Наҳотки? – деди инспектор Кроум. У Пуаро ҳақида эмас, икки янги киши ҳақида ўйларди.

Пуаро холл²⁰га йўналди. Инспектор Келсининг ёнидан ўтиб кетаётганда, мулойимлик билан сўради:

– Бирор нима чиқдим?

Бирок уни ҳамкасби чалғитач, жавобни кутмади.

Мен Пуаронинг кетидан холлга чиқдим.

– Сиз учун бирор нима ойдинлашдим, Пуаро? – деб сўрадим.

– Фақатгина қотилнинг ажойиб ҳиммати, Гастингс.

Мен унинг нимани назарда тутаётганини тушунмаганимни айтишга ботинмадим.

13-боб Мажлис

Мажлислар!

АВС иши ҳақидаги хотираларимнинг каттагина қисми мажлислар билан боғлиқ.

Скотленд-Ярддаги мажлис. Пуаронинг кошонасидаги. Расмий мажлислар. Норасмий мажлислар.

²⁰ Холл – кўпинча жамоат биноларида кутуш ёки дам олиш учун ажратилган катта хона.

Бу мажлисга эса, аноним хатларга оид маълумотларни матбуотда эълон қилиш керакми ёки йўқми, шуни ҳал қилиш учун йиғилдик.

Бексхиллдаги қотиллик Андовердагига нисбатан анча кўп эътиборни тортди. Жозибали киз қурбон бўлди. Қотиллик сохилдаги оммабоп курортда юз берди. Қотилликнинг барча тафсилотлари ошкор қилинди ва ҳар куни таниб бўлмас даражада такрорланди.

«АВС» темир йўл маълумотномаси ҳам ўз ўрнини эгаллади. У қотил поездда келиб, Лондонга қочмоқчи бўлган, деган фикр уйғотарди. Маъқул кўрилган тахминга кўра, маълумотнома яқин атрофда сотиб олинган бўлиб, қотилнинг шахсини аниқлашда муҳим далил эди. Лекин Андовердаги қотиллик ҳақидаги сийрак хабарларда темир йўл маълумотномаси умуман тилга олинмасди, шунинг учун у пайтда жамоатчилик назарида бу икки қотилликнинг умумий жиҳати кам эди.

– Биз ҳаракат йўналишини белгилаб олишимиз керак, – деди комиссар ёрдамчиси. – Муаммо шундаки, қайси йўллар билан энг яхши натижаларга эришамиз? Далилларни ошкор этиш, жамоатчиликнинг қўллаб-қувватлашига умид қилиш – бу телбани кўзатишчи...

– У телба эмас, – деб гап кистирди доктор Томпсон.

– ...«АВС» савдосини назорат қилувчи... ва ҳоказода ёрдам берувчи бир неча миллионлаб одамлар билан ҳамкорлик бўларди... Бошқа томондан, у одамга ниятларимизни билишига йўл қўймасдан, «яширинча» ишлашнинг ҳам фойдаси бор, деб ўйлайман. Аммо ҳам гап шунда-да, у шундок ҳам бизга нималар маъ-

лумлигини жуда яхши билади. Хатлари билан атай ўзига эътиборни тортади. Сиз нима деб ўйлайсиз, Кроум?

– Мен ҳам шундай фикрдаман, сэр. Агар буни овоза қилсангиз, АВСни ўйинга тортган бўласиз. Бу эса айнан унга керак нарса – овоза бўлиш, ёмон ном чиқариш. Бу – у интилаётган нарса. Тўғри айтяпманманми, доктор? У кўзга ташланадиган сарлавҳаларга ўч.

Томпсон бош ирғади.

Комиссар ёрдамчиси ўйланиб гапирди:

– Демак, унга орзу қилаётган шуҳратини бермаслик керак. Сизнинг фикрингиз қандай, мсье Пуаро?

Пуаро бир муддат жим ўтирди. Тилга киргач эса сўзларни яхшилаб танлаб гапирди:

– Айтиш қийин, жаноб Лайонел. Мен, пайқаганингиздек, манфаатдор томонман. Бу даъват менга нисбатан бўлди. Агар: «Далилларни сир тутинг, овоза қилманг» десам, бу менинг такаббурлигимдек қабул қилинмасмикин? Ўз обрўимдан хавотирланаётгандек кўринаманми? Айтиш қийин. Ошкор қилиш, ҳаммасини айтиб бериш – бунинг ўз афзалликлари бор. Ҳар қалай, шунинг ўзиёқ огоҳлантириш бўлади... Бошқа томондан эса, мен ҳам, инспектор Кроум сингари, аминманки, бу – қотил биздан истаётган нарса.

– Ҳм-м! – деди комиссар ёрдамчиси иягини ишқалаб. У нигоҳини доктор Томпсонга тикди. – Дейлик, ойпарастимиз ўч бўлган овоза қилишни рад этамиз. У қандай йўл тутиши мумкин?

– Бошқа жиноят содир этади, – деб юборди доктор, – дарров!

– Агар сарлавҳаларни расво қилиб ташласак-чи? Унда қандай муносабат бўлади?

– Худди шундай. Биринчи йўлдан юрганда, унинг кибрини тезлатасиз, иккинчисида эса – эътиборга олмаган бўласиз. Оқибати бир хил – кейинги жиноят.

– Нима дейсиз, мсье Пуаро?

– Доктор Томпсоннинг фикрига қўшиламан.

– Оқибати барибир бир, шундайми? Нима деб ўйлайсиз, бу ойпараст қанча жиноятни режалаштириб қўйган?

Доктор Томпсон Пуарога қаради.

– Афтидан, А дан Z гача, – деди у шўх овозда.

– Бунга эришолмайди, албатта. Ҳатто яқин ҳам боролмайди. Сизлар аввалроқ қувиб етасизлар. Қизиқ, у X ҳарфи билан қандай йўл тутарди? – Энди у жиддий оҳангга ўтди. – Лекин сизлар уни анча аввал қўлга оласизлар. Дейлик, G ёки H да.

Комиссар ёрдамчиси столни муштлади.

– Жин урсин! Нима, бизни яна бешта қотиллик қутяпти, демоқчимисиз?!

– Бунчага бормайди, сэр, – деди инспектор Кроум, – менга ишонинг.

У ишонч билан гапирди.

– Қайси ҳарфда тўхтаяпсиз, инспектор? – сўради Пуаро.

Унинг овозида енгил истехзо бор эди. Кроум унга, назаримда, менсимайроқ қаради.

– Эҳтимол, кейингисида, мсье Пуаро. Нима бўлганда ҳам, уни F га етгунча ушлай оламиз, кафолат бераман.

У комиссар ёрдамчисига ўгирилди:

– Ўйлашимча, воқеа психологияси менга анча аён. Бирор нима нотўғри бўлса, доктор Томпсон мени тузатади. Ҳар гал ABC жиноят содир этганда, мағрур

лиги юз фоизга ошишини тасаввур қиялпман. У ҳаргал: «Мен ақллиман, улар мени тутишолмайди!» деб ўйлайди. У ўзини голиблардек сезиб, манман ва бепарво бўлиб боради. Ўз ақлига ва бошқаларнинг аҳмоқлигига ортиқча баҳо беради. Ҳадемай эҳтиёткорлик чораларига аҳамият бермай қўяди. Шундай эмасми, доктор?

Томпсон бош ирғади:

– Одатий ҳолат. Тиббий ибораларни ишлатмасдан бундан яхшироқ баён қилиб бўлмайди. Сиз бундай нарсалар ҳақида бирор нима биласизми, мсье Пуаро? Бу фикрга қўшиласизми?

Томпсоннинг Пуарога мурожаат қилгани Кроумга маъқул бўлди, деб ўйламайман. У ўзини бу соҳада ягона мутахассис деб ҳисобларди.

– Ҳаммаси инспектор Кроум айтганидек, – маъқулади Пуаро.

– Паранойя²¹, – тўнғиллади доктор.

Пуаро Кроумга ўгирилди:

– Бексхиллдаги иш бўйича бирор аҳамиятли маълумот борми?

– Аниқ ҳеч нима йўқ. Истборндаги Силендайд официанти ўлдирилган қизнинг суратига қараб, 24-санада ўша ерда кўзойнак таққан ўрта ёшлардаги эркак билан овқатланган ёш аёлни таниди. Бексхиллдан Лондонга кетишда ярим йўлда жойлашган «Алвон чопар» емакхонасида ҳам худди шундай бўлди. Айтишларича, қиз 24-санада кечки тўққизларда ҳарбий-денгиз офицерига ўхшайдиган одам билан бирга бўлган. Улар ҳам, булар ҳам ҳақ бўлиши мумкин эмас, лекин уларнинг қайси биридир, балки, ҳақдир. Бошқа

²¹ Паранойя – рухий касаллик.

танганлар ҳам жуда кўп, албатта, лекин уларнинг аксарияти ярамайди. АВСнинг изига тушолмадик.

– Майли. Қўлингиздан келганини қилганга ўхшайсиз, Кроум, – деди комиссар Ёрдамчиси.

– Нима дейсиз, мсье Пуаро? Текширувдаги йўналишлардан бирортаси сизни қониктирадимиз?

Пуаро шошилмай жавоб берди:

– Менимча, жуда муҳим бир калит бор – сабабни аниқлаш.

– Бу шундоқ ҳам аён эмасми? Алифбо уйғунлиги. Шундай эмасми, доктор?

– Ҳм-м, – деди Пуаро, – бу алифбо уйғунлиги. Лекин нима учун алифбо уйғунлиги? Телбада жиноят содир этиши учун доим жиддий сабаб бўлади.

– Қўйсангиз-чи, мсье Пуаро, – деди Кроум, – 1929 йилдаги Стоунменни эсланг. У асабига теккан ҳар кимни ўлдиришга уринган.

Пуаро унга ўгирилди:

– Тўғри. Агар сиз етарлича буюк ва нуфузли шахс бўлсангиз, энг майда асабга тегувчилардан ҳам холи бўлишингиз керак. Агар пашша пешонангизга қайта-қайта қўниб, қитиклаши билан жаҳлингизни чиқарса, нима қиласиз? Уни ўлдиришга чоғланасиз. Бу борада шубҳангиз йўқ. Сиз муҳимсиз... пашша эса – йўқ. Сиз пашшани ўлдирасиз, аччиқланиш ўтиб кетади. Ҳаракатларингиз сизга олижаноб ва адолатлидек кўринадди.

Пашшани ўлдиришга бошқа сабаб тозаликка жуда ўчлигингиздир. Пашша – жамият учун хавф туғдириши мумкин, уни йўқотиш керак. Ақлдан озган жиноятчининг мияси шундай ишлайди. Энди ўз вазия-

тимизни тушуниб олайлик: агар қурбонлар алифбо тартибида танланган бўлса, улар қотилни ғазаблантирган манба бўлгани учун ўлдирилмаяпти. Иккала ҳолатни бирлаштириш учун ҳаддан ташқари кўп ўхшашликлар бўлиши лозим.

– Худди шундай, – деди доктор Томпсон. – Бир воқеа эсимда: бир аёлнинг эри ўлимга ҳукм қилинганди. У маслаҳатчилар суди аъзоларини бирин-кетин ўлдиришни бошлаган. Жиноятлар бир бутун қилиб боғланишидан бевосита олдин бу бутунлай тасодифдек кўринган. Лекин, мсье Пуаро айтганидек, жиноятни «пала-партиш» содир этадиган қотиллар бўлмайди. Улар одамларни ёки йўлларида турганлари (салгина бўлса ҳам) учун ёки бирор қатъий фикрга кўра йўқ қилишади. Улар полициячилар ёки фоҳишаларни йўқ қилишади, чунки улар йўқ қилиниши кераклигига ишончлари комил. Назаримда, бизнинг ҳолатимизда буларнинг ҳеч бири тўғри келмайди. Миссис Ашер ва Бетти Барнардни бир синф вакиллари сифатида бирлаштириб бўлмайди. Тўғри, бу жинсий уйғунлик бўлиши мумкин, албатта. Иккала қурбон ҳам аёл эди. Бу ҳақда кейинги жиноятдан кейин фикрлашимиз осонроқ бўлади...

– Худо ҳақи, Томпсон, кейинги жиноят ҳақида бунчалик дадил гапирманг! – деб хитоб қилди сэр Лайонел аччиқланиб. – Биз унинг олдини олиш учун қўлимиздан келганини қилишимиз керак.

Доктор Томпсон индамади-ю, бир қадар ғашга тегадиган тарзда бурун қокди.

– Ўз тахминингизни айтинг. Агар далилларни пайқашни истамасангиз...

Комиссар ёрдамчиси Пуарога мурожаат қилди:

– Нимага шама қилаётганингизни кўриб турибман, лекин менга ҳали ҳаммаси тушунарли эмас.

– Қотил айнан қандай фикр юритган, деб ўзимдан сўраяпман, – деб гап бошлади Пуаро. – У, хатларидан кўриниб турибдики, ўз кўнглини очиш, «ўзини синаш мақсадида» ўлдиради. Чиндан ҳам шундай бўлиши мумкинми? Мабодо шундай бўлса ҳам, қурбонларини, алифбо бўйича танлашдан ташқари, яна қандай танлайди?! Агар у фақатгина кўнглини хушлаш учунгина ўлдирганда, буни овоза қилиб ўтирмасди, ҳеч бўлмаса қотилликлари учун жазоланмаслик мақсадида ҳам. Бироқ йўқ, у, ҳаммамиз сезганимиздек, шов-шув кўтаришга, жамоатчилик назарида ўзи ҳақида фикр уйғотишга ҳаракат қиляпти. Унинг шахси қай тарика «бўғилган» ва бунинг у танлаган икки қурбонга қандай боғлиқлиги бор? Ва сўнгги тахмин: унинг ҳаракатларига шахсан менга, Эркюль Пуарога бўлган нафрати сабаб бўлса-чи? Уни қачондир фаолиятим давомида (ўзим сезмаган ҳолда) мағлуб қилганим учун оммавий равишда менга қарши чиқаётган бўлса-чи? Ёки, балки, унинг нафрати мужмал – хорижликка қарши қаратилган бўлса-чи! Агар шундай бўлса ҳам, барибир, бунга нима сабаб бўлган? Хорижликлар унга қандай алам етказишган?

– Анча баҳсли саволлар, – деди Томпсон.

– Ҳа... Буларга ҳозир жавоб бериш бироз кийин, – деб унинг гапини маъқуллади инспектор Кроум.

– Дўстим, шундай бўлса-да, – Пуаро унга тик қаради, – жавоб айнан шуларда, шу саволларда яширин. Агар биз телбамиз нима учун бу жинойтларни содир этаётгани сабабини – эҳтимол, биз учун ақлга тўғри

келмайдиган, унинг учун эса мантикий сабабни аниқ билганимизда, кейинги қурбон ким бўлиши мумкинлигини била олардик.

Кроум бош чайқади:

– У қурбонларни тасодифий равишда танлайди – менинг фикрим шу.

– Бағрикенг қотил, – тўнғиллади Пуаро.

– Нима дедингиз?

– Мен бағрикенг қотил деяпман! Агар АВСнинг оғохлантирувчи хатлари бўлмаганда, Франц Ашер хотинини, Дональд Фрэзер Бетти Барнардни ўлдиргани учун ҳибсга олиниши мумкин эди. Ёки у шунчалик кўнгилчанмики, бошқаларни азоб чекишга мажбур қилолмаса?

– Мен бундан-да ғалати воқеаларни эшитганман, – деди Томпсон. – Қурбонлардан бири дарров ўлмасдан, узоқ азоб чеккани учунгина олти кишини тилка-тилка қилиб ўлдирган одамларни биламан. Аммо бу бизнинг қотилга хос деб ўйламайман. У ўз шухратини орттиришни истайди. Бундай изоҳ энг мос тушади.

– Жиноятларни ошкор қилиш борасида барибир бир қарорга келмадик, – деди комиссар ёрдамчиси.

– Кошки, таклиф қила олганимда, сэр, – деди Кроум. – Кейинги хатни кутсак-чи? Ундан сўнг тезкор нашрда эълон қилсак. Бу кўрсатилган шаҳарда бироз ваҳима туғдиради, лекин фамилияси Сдан бошланадиган ҳар бир кишини сергак туришга мажбур қилади ва бу АВСнинг жасоратини синаб кўради. Бу уни ҳаракатланишга мажбур қилади. Ўшанда ҳаммамиз уни қўлга туширамиз.

Келажак бизга нималарни тайёрлаётгани ҳақида жуда кам нарса билардик.

14-боб

Учинчи хат

АВСдан учинчи хат келган пайтни жуда яхши эслайман.

АВС фаолиятини давом эттира бошлаганда, ортиқча сусткашлик бўлмаслиги учун барча эҳтиёт чоралари кўрилди, деб айтишим мумкин. Уйга Скотленд-Ярддан ёш сержант бириктирилди, агар Пуаро ва мен бўлмасам, почтани у очиши керак эди.

Кун кетидан кун ўтар, сабрсизлик ортиб борарди.

Инспектор Кроумнинг жиноятни очишга олиб боровчи «кўп нарса кутса бўладиган» иплари биринкетин узилгани сайин унинг бегонасираши ва такаббурлиги яққолроқ билиниб борарди. Бетти Барнард билан бирга кўрилган одамларнинг тавсифи кераксиз бўлиб чиқди. Бексхилл ва Куден атрофида пайкалган ҳар хил машиналар текшириб чиқилди... «АВС» темир йўл маълумотномалари сотувини текшириш беайб одамлар орасида хавотир уйғотди.

Мен билан Пуарога келсак, ҳар гал почтачининг эшик тақиллашини эшитганимизда, юракларимиз гурсиллаб уриб кетарди: ҳар қалай, мен шуни ҳис қилардим; аниқ айтолмайман, лекин, назаримда, Пуаро ҳам шундай аҳволда эди. Тахминимча, у бу ишнинг шундай кетаётганидан хафа эди. Воқеалар кутилмаган тус олгудек бўлса, шу ерда бўлишни маъқул кўриб, Лондондан кетишни истамади. Ўша ниҳоятда таҳликали кунларда ҳатто мўйлови ҳам кутилмаганда эгасининг эътиборидан мосуво бўлиб, сўлиб қолди.

АВСдан учинчи хат жума куни келди. Кечки хат хабар келганда, соат тўққизга яқинлашиб қолганди...

Таниш қадам товушлари ва шахдам тақиллаш эшитилганда, туриб, почта қутиси ёнига ўтдим. Эсим-

да, у ерда тўртта ёки бешта хат бор эди. Охиргисида манзил босма ҳарфлар билан ёзилганди.

– Пуаро! – деб бақирдим... Овозим қотиб қолди.

– Келдими? Очинг, Гастингс. Тезроқ. Ҳар бир сония ҳисобда. Режа тузиш керак!

Конвертни йиртиб очдим (Пуаро бу гал пала-партишлигим учун менга таъна қилмади) ва босма ҳарфлар ёзилган варақни олдим.

– Ўқинг, – деди Пуаро.

Овоз чиқариб ўқидим:

– «Бечора жаноб Пуаро, сиз бу кичик жиноятларда унчалик моҳир эмасмисиз? Камолга етган паллангиз ортда қолганми-а? Кўрамиз, бу гал натижани яхшилаб олармикинсиз. Бу гал энгилроқ. Черстон, 30-да. Бирор чора кўришга яхшилаб ҳаракат қилинг! Биласиз, ҳаммасини ўзи истагандек амалга ошириш зериқарлироқ!

Омадли ов тилайман.

Сизнинг доимий АВСингиз».

– Черстон, – дедим, «АВС»нинг биздаги нусхаси томон отилиб. – Қаердалигини кўрайлик-чи.

– Гастингс. – Чинқироқ овоз гапимни бўлди. – Бу хат қачон ёзилган?

Хатга қарадим:

– 27-да ёзилган.

– Тўғри эшитдимми, Гастингс? У қотиллик кунини 30-га белгилаганми?

– Ҳа, шундай. Бир дақиқа, бу...

– Э Худо, Гастингс, тушунмаяпсизми? Ўттизинчи – бугун!!!

У кўли билан девордаги тақвимга ишора қилди. Ишонч ҳосил қилиш учун газетанинг янги сонини олдим.

– Лекин нимага... қанақасига... – Ҳаяжондан тути-
либ қолдим.

Пуаро йиртилган конвертни полдан олди.

Миямда манзил билан боғлиқ гайриоддий нимадир сал-пал пайдо бўлгандек бўлди, лекин хат мазмунидан қаттиқ ташвишда бўлганим учун манзилга эътибор берадиган аҳволда эмасдим.

У пайтда Пуаро Уайтхэйвн-Мэншенсда яшарди. Манзилда шундай ёзилганди: Эркюль Пуаро, Уайтхорс-Мэншенс. Бурчагида кўндалангига қинғир-қийшиқ қилиб: «Уайтхорс-Мэншенс ва Уайтхорс-Кортда номаълум – Уайтхэйвн-Мэншенс текшириб кўринг» деб ёзилган ёзув бор эди.

– Э Худо! – инграб юборди Пуаро. – Наҳотки ҳатто тасодиф ҳам бу телбага ёрдам бераётган бўлса?! Тезроқ, тезроқ, Скотленд-Ярдни хабардор қилишимиз керак.

Бир-икки дақиқадан сўнг телефонда Кроум билан гаплашдик. Бу гал босиқ инспектор: «Наҳотки?» демади. Оғзидан эвидаги лаънатлар отилиб чиқди. У айтмоқчи бўлган ҳамма гапимизни эшитди, кўнғироқ қилиб, Черстон билан шошилинич халқаро суҳбатга буюртма берди.

– Жуда кеч, – деди Пуаро.

– Бекор буни ишонч билан гапиряпсиз, – деб эътироз билдирдим, гарчи ўзимда ҳам ҳеч қандай умид бўлмаса-да.

У соатига қаради:

– Ундан йигирма бир дақиқа ўтдими? Бир соату қирк дақиқа қолди. АВС шунчалик узоқ кутармикин?

Аввалроқ токчадан олинган маълумотномани оч-
дим.

– Черстон, Девоншир графлиги, – деб ўқидим. – Паддингтон вокзалидан 204/4 миля. Аҳолиси – 656. Жуда кичкина жойга ўхшайди. Шубҳасиз, у ерда оғайнимизни пайқашади.

– Шундай бўлса ҳам, барибир бир кишининг ҳаёти эвазига бўлади, – деди Пуаро. – Қандай поездлар бор? Менимча, поездда тезроқ етиб борамиз.

– Тунги поезд бор – Ньютон-Эбботгача ётоқ вағони – 6:08 да етиб боради, Черстонда эса 7:15 да бўлади.

– Паддингтондан юрадимиз?

– Ҳа, Паддингтондан.

– Шу поездда кетамиз, Гастингс.

– Йўлга тушишдан олдин янгилик йиғишга вақтингиз бўлиши даргумон.

– Қайғули хабарни қачон олишимизнинг нима фарқи бор: тундами ёки эртага эрталаб?

– Умуман олганда, ҳа.

Пуаро яна бир марта Скотленд-Ярдга қўнғироқ қилгунча мен баъзи нарсаларни жомадонга тахлаб солдим.

Бир неча дақиқадан сўнг у ётоқхонага кириб, сўради:

– Узр, бу ерда нима қиляпсиз?

– Сизнинг ўрнингизга нарсаларингизни йиғиштирдим. Бу вақтни тежайди, деб ўйладим.

– Ҳиссиётга берилаверманг, Гастингс. Бу қўлларингизга ва тўғри фикрлашингизга таъсир қилади. Ахир пальтони шундай тахлайдими? Пижамамни нима қилганингизни қаранг. Шампунь тўкилиб кетса, нима бўлади?

– Жин урсин, Пуаро! – деб бақириб юбордим. – Ҳаёт-мамот масаласи. Кийимимизга нима бўлишининг нима фарқи бор?

– Сизда меъёр ҳисси йўқ, Гастингс. У келишидан аввал поездга чиқмайсиз, кийимнинг расво бўлиши эса ҳеч қанақасига қотилликнинг олдини олмайди.

Пуаро жомадонни қўлимдан куч билан тортиб олиб, ўзи жойлаштиришга киришди. У хат ва конвертни ўзимиз билан олиб кетишимиз кераклигини айтди. Паддингтонда бизни Скотленд-Ярддан кимдир кутиб олади.

Перронга етиб борганимизда, биринчи бўлиб инспектор Кроумни кўрдик.

У Пуаронинг саволомуз нигоҳига жавоб берди:

– Ҳали янгилик йўқ. Ким бўлса, ҳаммаси оёққа турғазилди. Исми Сдан бошланадиганларнинг барчаси имкони борича телефонда огоҳлантириляпти. Имконият кам. Хат қани?

Пуаро хатни берди.

У паст овозда сўкинганча конвертни кўриб чикди.

– Омадсизликни қаранг, юлдузлар аҳмоқона жойлашуви билан шу нусха томонда.

– Сизга бу атай қилингандек туйилмаяптими? – деб тахмин қилдим мен.

Кроум бош чайқади:

– Йўқ, унинг ўз қоидалари бор – аҳмоқона қоидалари – ва у ўша қоидаларга амал қилади. Аниқ огоҳлантириш. Бу белгиланган. Унинг мақтанчоқлиги шунда намоён бўлади. Ўша киши «Оқ от» вискисини ичишига деярли аминман.

– Ў, бу доҳиёна! – деб хитоб қилди Пуаро. – У босма ҳарфлар билан хат ёзаяпти, тўғрисида эса шиша турибди.

– Худди шундай, – деди Кроум. – Ҳамма ҳам ора-сирада худди шундай қилади – кўз олдида турган нар-

сага ғайришуурий равишда тақлид қилади. У «Уайт» деб ёзишни бошлаган ва «хэйвн» ўрнига «хорс» деб давом эттирган...

Маълум бўлишича, инспектор ҳам поездда кетаётган экан.

– Қандайдир бахтли тасодиф билан ҳеч нима содир бўлмаган бўлса ҳам, Черстонда бўлиш керак. Қотилимиз ўша ерда ёки бугун ўша ерда бўлган. Одамларимдан бири бирор нима бўлса-чи деб, поезд жунаб кетгунча телефон ёнида ўтирибди.

Поезд жойидан жилганда, перронга қараб югураётган кишини кўрдик. У инспекторнинг деразасига тенглашиб, нимадир деб бақирди.

Пуаро иккимиз йўлакка ошиқиб, инспекторнинг купесини тақиллатдик.

– Нима, янгилик борми? – деб сўради Пуаро.

Кроум хотиржам жавоб берди:

– Ёмон янгилик. Сэр Кармайл Кларк боши ёрилган ҳолда топилибди.

Сэр Кармайл Кларк машҳур бўлмаса-да, анча юқори мавқега эга одам эди, ўз вақтида эса жуда таниқли ларинголог бўлган. Нафақага чикқач, хаётдаги энг зўр ишқибозликларидан бири – Хитой сопол буюмлари ва чинни йиғиш билан шуғуллана бошлаган. Бир неча йил ўтиб, амакисидан каттагина мерос қолгач, қизиқишига буткул берилди. У Хитой чиннининг энг машҳур тўпламларидан бирининг эгасига айланди. Сэр Кларк уйланган, аммо фарзандлари йўқ эди, ўзи учун Девоншир соҳили яқинида қурган уйда яшарди. Лондонга камдан-кам, асосан, кимошди савдо уюштирилганда борарди.

Ёш ва ёқимтой Бетти Барнарднинг ўлиmidан кейин унинг ўлими матбуотда қанча шов-шув кўтаришини тасаввур қилиш учун у қадар ақлли бўлиш шарт эмасди. Бу августда, газеталарда қизиқарли материаллар етишмайдиган пайтда содир бўлгани вазиятни баттар огирлаштирарди.

– Яхши, – деди Пуаро, – эҳтимол, ошкоралик алоҳида уринишлар билан эришиб бўлмаган ишни қилар. Энди бутун мамлакат АВСнинг изига тушади!

– Афсуски, бу – у истаган нарса, – дедим мен.

– Тўғри. Бирок бу уни ҳалок қилади. Муваффақиятдан руҳланиб, эҳтиётсизлик қилади... Унинг ўз ажирлигига маҳлиё бўлиб қолишига умид қиляпман.

– Пуаро, бу жуда ғайриоддий! – деб ҳайқирдим кутилмаганда бир фикрдан қаттиқ таъсирланиб. – Сизга бу текширишимизга тўғри келаётган шу турдаги биринчи жиноятдек туйилмаяптими?

– Гапингиз жуда тўғри, дўстим. Шу пайтгача тақдир бизга ичкаридан ишлашни насиб этди. У жуда машҳур қурбон билан боғлиқ эди. Муҳим жиҳатлари шулар эди: ўлимдан ким манфаатдор? Жиноят содир этиш учун ёнида бўлганларда қандай қулай имкониятлар бўлган? Бу доим «шахсий жиноят» бўлган. Бу ерда эса сиз билан фаолиятимиз давомида биринчи марта совуққон, бета-раф қотилликка дуч келдик. Ташқи қотиллик.

Титраб кетдим.

– Бу жуда мудҳиш.

– Ҳа. Мен бошиданок, хатни ўқиганимда, бу ерда хунук нимадир борлигини ҳис қилдим... – У аччиқланиб имо-ишора қила бошлади. – Асабларга эрк бериб бўлмайди... Бу – одатдаги жиноятдан ёмонроқ эмас...

– Бу... бу...

– Яқин ва қадрли – сизга ишонадиган одамни эмас, бегонани ўлдиришлари ёмонроқми?

– Бу ёмонроқ, чунки телбавор...

– Йўқ, Гастингс. Бу ёмонроқ эмас. Шунчаки бу – қийинроқ.

– Йўқ, йўқ! Фикрингизга қўшилмайман. Бу ниҳоятда мудҳишроқ!

Эркюль Пуаро ўйланиб гапирди:

– У ҳолда уни фош этиш осонроқ бўлади, чунки бу телбавор жиноят. Маккор ва соғлом фикрлайдиган одам содир этган жиноят анча чигалроқ бўлади. Агар кимдир ҳеч бўлмаса асл сабабни топа олганда эди... Бу алифбо асосидаги иш... унда зиддиятлар бирам кўпки... Агар сабабини тушуна олганимда, ҳаммаси оддий ва аён бўларди... – У хўрсиниб, бош чайқади.
– Бу жиноятлар давом этмаслиги керак. Тезроқ, тезроқ ҳақиқатнинг тагига етишим зарур... Юринг, Гастингс. Бироз ухлаб оламиз. Эртага ишларимиз жуда кўп.

15-боб

Сэр Кармайл Кларк

Бир томондан Бриксгэм, бошқа томондан Пейнтон ва Торки билан ўралган Черстон Торбей дарёси бурилган жойнинг тахминан ярмини камраб олган. Атиги ўн йил аввал бу жой фақатгина гольф ўйнайдиган майдон, пастдаги далалар эса – денгизга қадар чўзилган ям-яшил кенглик эди. Бирок яқиндан бери катта қурилиш ишлари авж олди, энди соҳил бўйи уйлар, бунгалолар, йўлларга тўла эди.

Сэр Кармайл Кларк денгизга қараган жойдан икки акр ер майдони сотиб олган. Уй замонавий лойиҳа

бўйича қурилганди: кўзга яққол ташланмайдиган ок тўртбурчак шаклида. Тўплам жойлашган иккита галерея²²ни ҳисобга олмаганда, уйни катта деб бўлмасди.

Черстонга тахминан эрталаб соат саккизларда етиб бордик. Маҳаллий полиция офицери бизни станцияда кутиб олиб, изоҳ берди:

– Сэр Кармайкал Кларкнинг кечки овқатдан кейин сайр қилиш одати бўлган, шекилли. Полиция кўнғирок қилганда – ўн бирдан кейин – унинг қайтмагани маълум бўлди! Одатда, бир йўналишда сайр қилгани учун жасадни топишга кўп вақт керак бўлмади. Гарданига оғир буюм билан уриш оқибатида ўлган. Марҳумнинг танасида олд томони пастга қаратиб очиб қўйилган «АВС» темир йўл маълумотномаси бўлган.

Комбесайдга (уй шундай аталарди) тўққиз яримда етиб бордик. Эшикни кекса бош қарол очди, титраётган қўллари ва буришган юзи фожиа унга қанчалик каттик таъсир қилганидан дарак берарди.

– Хайрли тонг, Деверил, – деди ҳамроҳимиз.

– Хайрли тонг, жаноб Уэллс.

– Бу жентльменлар Лондондан келишди, Деверил.

– Марҳамат, жентльменлар, кининглар.

Бош қарол бизни нонушта дастурхони ёзилган узун емакхонага бошлаб кирди.

– Мен жаноб Франклинни чақириб келаман.

Бир-икки дақиқадан сўнг хонага юзи офтобда қорайган гавдали малласоч кирди. Бу Франклин Кларк, марҳумнинг ягона укаси эди. Қатъиятли ва, афтидан, қутилмаган ҳолатларга ўрганиб қолган.

²² Галерея – биноларни бирлаштирувчи узун, тор йўлак, бино олдидаги узун айвон.

– Хайрли тонг, жентльменлар.

Инспектор Уэллс ҳаммани бир-бирига таништирди:

– Бу жиноят-қидирув бўлиmidан инспектор Кроум, жаноб Эркюль Пуаро ва... ҳалиги... капитан Гайтер.

– Гастингс, – деб тузатдим совуққина.

Франклин Кларк галма-галдан ҳаммамизнинг қўлимизни сиқиб чиқаркан, бир-бир қаршисидаги одамга тикилиб қаради.

– Сизларни нонуштага таклиф қилишга ижозат этинглар, – деди у, – вазиятни таом устида муҳокама қилиб олишимиз мумкин.

Ҳеч ким эътироз билдирмагач, мазали бекон ва ковурилган тухум, қаҳва билан нонушта қилдик.

– Энди ишга ўтсак, – деди Кларк. – Мен буни эшитган воқеаларим ичида энг ваҳшиёнаси деган бўлардим. Инспектор Кроум, буларнинг бари акам савдойининг қурбони бўлгани, бу учинчи қотиллик эканлиги ва ҳар гал мурданинг ёнида «АВС» маълумотномаси қолдириб кетилганини билдирадими?

– Умуман олганда, далиллар шундай, жаноб Кларк.

– Аммо нима учун? Ҳатто руҳан оғир касал бўлган тақдирда ҳам, бундай жиноятдан қандай фойда олиш мумкин?

Пуаро маъқуллаб бош ирғади.

– Нишонга аниқ тегдингиз, – деди у.

– Бу босқичда сабабларни суриштириб, тагига етишга уриниш мақсадга мувофиқ эмас, жаноб Кларк, – деди инспектор Кроум. – Бу психиатрларнинг иши, аммо, айтишим керакки, жинойий телбаликларда маълум тажрибага эгаман, уларнинг сабаблари, одатда,

нихоятда ғайриоддий бўлади. Ўзини кўрсатиб қуйиш, хуллас, ҳеч нимани эплолмайдиган одам эмас, кимдир бўлиш истаги сезилади.

– Шу ростми, мсье Пуаро?

Жаноб Кларкнинг овозида шубҳа бор эди. Унинг шундай эътиборли одамга мурожаат қилишини инспектор Кроум у қадар хотиржам қабул қилмади.

– Худди шундай, – деди дўстим.

– Нима бўлганда ҳам, у таъқибдан узоқ вақт қочиб қутулолмайди, – деди Кларк ўйланиб.

– Шундай деб ўйлайсизми? Улар жуда чапдаст. Шунини эсда тутишингиз керакки, бу нусха ташқи кўринишдан умуман кўримсиз – у четлаб ўтиладиган, эътибор берилмайдиган ёки мазах қилинадиган одамлар тоифасига мансуб!

– Жаноб Кларк, баъзи нарсаларни аниқлаштириб олишга ижозат берасизми? – сўради Кроум гапга аралашиб.

– Албатта.

– Кеча акангизнинг кайфияти ва соғлиғи одатдагидекмиди? Ҳеч қандай қутилмаган хат олмаганмиди? Ҳеч нимадан хафа бўлмаганмиди?

– Доимгидек эди.

– Демак, ҳеч нимадан хафа бўлмаган, қайғуга ботмаган?

– Кечирасиз, инспектор. Мен бундай демадим. Хафалик ва қайғуга ботиш – бечора акамнинг одатий ҳолати эди.

– Нега?

– Балки, сиз билмассиз, унинг хотини, леди Кларк оғир касал. Ўртамизда қолсин-у, ростини айтсам, у саратонга чалинган, кўп яшамайди. Акам уни ўйлаб,

қаттик эзиларди. Ўзим яқинда Шарқдан қайтдим, унинг қанчалик ўзгарганини кўриб, хайрон қолдим.

– Жаноб Кларк, дейлик, акангиз жар этагидан топилган... ёки ёнида ётган тўппончадан ўлдирилган, – деди Пуаро. – Биринчи навбатда хаёлингизга нима келарди?

– Тўғриси айтсам, мен дарров ўз жонига қасд қилиш, деб ўйлардим, – деб жавоб берди Кларк.

– Мана! – деди Пуаро.

– Нима?

– Далилларнинг ўзи айтиб турибди. Бунинг аҳамияти йўқ.

– Нима бўлганда ҳам, бу ўз жонига қасд қилиш бўлмаган, – қўполроқ оҳангда узуқ-узуқ гапирди Кроум. – Жаноб Кларк, тушунишимча, ҳар окшом сайр қилиш акангизнинг одати бўлган?

– Худди шундай. У ҳар доим шундай қиларди.

– Ҳар окшомми?

– Ҳа, агар ёмғир қуймаса, албатта.

– Уйдагиларнинг ҳаммаси унинг одатини билармиди?

– Албатта.

– Бошқалар ҳамми?

– «Бошқалар» деганда кимни назарда тутаётганингизни билмайман. Боғбон, балки, билгандир, балки, йўқ. Ишончим комил эмас.

– Қишлоқда-чи?

– Очиги, бу қишлоқ эмас. Бу ерда фақат почтахона ва Черстон-Феррерсда коттежлар бор, лекин қишлоқ ва дўконлар йўқ.

– Тахминимча, бу атрофда юрган нотаниш одамни пайкаш жуда осон бўларди?

– Аксинча. Августда бу ер нотаниш одамларга тўла бўлади. Улар ҳар куни Бриксгэм, Торки ва Пейнтондан машиналарда, автобусларда, пиёда келишади. А тави ерда, пастдаги кенг пляжлар, – у кўрсатди, – жуда оммалашган, Элбери-Коув ҳам – машҳур чиройли жой. Буларнинг бари одамларни бу ерларга сайрга келишга чорлайди. Мен бунни ёқтирмайман. Июнь ва июль бошида бу гўша қанчалик чиройли ва сокин бўлишини тасаввур қилолмайсиз.

– Демак, нотаниш кишини пайқаш кийин, демок чисиз?

– Йўқ, агар у тентакдек кўринган бўлмаса, албатта.

– У одам тентакдек кўринмайди, – деди Кроум ишонч билан. – Нимага шама қилаётганимни тушуняпсизми, жаноб Кларк? У одам бу жойларни аввалдан ўрганиб чиққан, акангизнинг ҳар оқшом сайр қилиш одати борлигини аниқлаган. Дарвоқе, кеча бу уйга ҳеч ким кириб, сэр Кармайклни сўрамадими?

– Билишимча, йўқ, лекин Деверилдан сўраб кўриш мумкин.

У кўнғирчоқчани чалиб, бош қаролга худди шу саволни берди.

– Йўқ, сэр Кармайклни ҳеч ким сўрамади, сэр. Уй атрофида санкиб юрган ҳеч кимни кўрмадим ҳам. Оқсочлар ҳам кўришмаган – улардан сўрадим.

Бош қарол бир зум кутгач, сўради:

– Бўлдими, сэр?

– Ҳа, Деверил, бораверинг.

Бош қарол эшикка етганда, ёш аёлни ўтказиб юбориб, чиқиб кетди.

Франклин Кларк аёл кирганда, ўрнидан турди.

– Бу мисс Грей, жентльменлар. Акамнинг котибаси.

Қизнинг ноодатий, скандинавча оқ-сарик сочлари эътиборимни тортди. Унинг сочлари кулранг, деярли рангсиз эди. Бундай оч кулранг кўзларни ва шаффоф-яркироқ рангпарликни норвег ёки швед аёлларида кўриш мумкин. Кўринишидан ёши йигирма еттиларда эди, у фақат ташқи кўриниши билан эътиборни тортмасди, балки, ишда ҳам билимдон эди.

– Бирор фойдам тегиши мумкинми? – сўради мисс Грей ўтираётиб.

Кларк қаҳва таклиф қилди, лекин у рад этди.

– Сэр Кармайлкнинг ёзишмаларини сиз олиб борармидингиз? – сўради Кроум.

– Ҳа, ҳаммасини.

– У ABC деб имзо чекилган хат ёки бир нечта хат олмаганмиди?

– ABC? – У бош чайқади. – Ишончим комил, олмаган.

– Кечки сайр пайтида бирортасини кўргани ҳақида гапирмаганмиди?

– Йўқ. У бундай гап гапирмаганди.

– Ўзингиз нотаниш одамларни пайқамадингизми?

– Йилнинг бу пайтида, сиз айтгандек, «сандироқлаб» юрадиган одамлар кўп бўлади. Гольф ўйнайдиган ўтзорга шунчаки тикилаётган ёки денгизга олиб тушадиган хиёбон бўйлаб судралиб кетаётган одамларни кўп учратиш мумкин. Қолаверса, йилнинг бу пайтида учраган деярли ҳар бир киши – нотаниш одам.

Пуаро паришон бош ирғади.

Инспектор Кроум сэр Кармайклнинг доимий сайр йўналишини кўрсатишни сўради. Франклин Кларк бизни французча (полгача тушадиган) деразадан олиб ўтди, мисс Грей бизга ҳамроҳ бўлди.

У билан мен бошқалардан бироз орқада қолдик.

– Бу ҳаммангиз учун оғир зарба бўлса керак, – дедим мен.

– Бунга ақл бовар қилмайди. Ўша кеча полиция қўнғироқ қилганда, ухлашга ётиб бўлгандим. Пастда баланд овозларни эшитиб, нима гаплигини билиш учун тушдим. Деверил ва жаноб Кларк газли фонус билан ташқарига чиқмоқчи бўлиб туришган экан.

– Сэр Кармайлк сайрдан, одатда, соат нечада қайтарди?

– Тўққиздан чоракта ўтганларда. Одатда, у уйга ён томондаги эшикдан кирарди, баъзида дарров ухлашга кетарди, баъзида эса галереяга тўпламларининг ёнига борарди. Шунинг учун полициядан қўнғироқ қилишмагунча ғойиб бўлганини пайқашмаган.

– Хотини учун бу жуда оғир зарба бўлса керак?

– Леди Кларк катта миқдордаги морфий таъсирида. У атрофда нима бўлаётганини англайдиган ҳолатда эмас, деб ўйлайман.

Кўча эшикдан гольф ўйналадиган майсазорга чиқдик. Бурчакдан кесиб юриб, ўйиқ жойдан иланг-биланг тикка сўқмоққа ўтдик.

– Бу сўқмоқ Элбери-Коувга олиб тушади, – тушунтирди Франклин Кларк. – Лекин икки йил олдин Бродсэндздаги асосий йўлдан Элберига олиб борадиган янги йўл солишди, шунинг учун энди бу сўқмоқ деярли хувиллаб қолди.

Сўқмоқдан пастга тушиб бордик. Сўқмоқ этагидан денгизга чиқадиган йўл куманика²³ ва қирққулоқлар чакалакзори орқали ўтарди. Бирдан ўт билан қопланган, денгизга қараган чўққига ва оқ тошлари ярқира-

²³ Куманика – майда қора ёки қизил мевали бута ва унинг меваси.

ётган пляжга чиқдик. Атрофда денгизга қадар ям-яшил дарахтлар ўсиб ётарди. Бу жуда чиройли жой эди – оқ, тўқ яшил ва зангори-кўк.

– Қандай гўзал! – деб юбордим завқимни тиёлмай.

Кларк тез мен томонга ўтирилди:

– Шундай эмасми? Нега одамлар шундай жойлар бўла туриб, хорижга Ривьерага кетишга интилишадди?! Ўз вақтида бутун дунёни айланиб чиққанман ва, худо ҳақи, ҳеч қачон бундай чиройли жойни кўрмаганман. – Кейин жўшқинлигидан уялгандек, бу вазиятга мосроқ оҳангда гапирди: – Бу акамнинг кечаги сайри эди. Кейин чапга қайрилмасдан ферма ёнидан, дала орқали қайтиб тепага чиққан, жасад ўша ердан топилган.

Кроум бош ирғади:

– Анча оддий. У одам шу ерда, панада турган. Акангиз у зарба бермагунча ҳеч нимани сезмасди.

Ёнимдаги қиз сесканиб кетди.

– Бардам бўл, Тора, – деди Франклин Кларк. – Бу мудҳиш воқеа, лекин тафсилотлардан қочиш ақлдан эмас.

Тора Грей – бу исм унга ярашарди.

Биз уйга қайтиб бордик. У ердан суратга олиб бўлишгандан сўнг жасадни олиб кетишганди.

Кенг зинадан чиқаётганимизда, хонадан кўлида қора сумка кўтарган доктор чиқди.

– Биз учун бирор нима борми, доктор? – сўради Кларк.

Доктор бош чайқади:

– Жуда оддий ҳолат. Тергов учун хулосани тайёрлаб кўяман. Хуллас, у қийналмаган. Дарров ўлган. – Доктор ёнимиздан ўтди. – Бориб, леди Кларкни кўрай.

Хамма доктор чиққан хонага кирди, мен эса зинада иккиланиб туриб қолдим.

Тора Грей хали ҳам зина бошида турарди. Унинг юзида қўрқувли ифода қотиб қолганди.

– Мисс Грей... – тутилиб қолдим.

– Нима? – У менга қаради. – Мен D ҳақида ўйлаётгандим.

– D ҳақида? – Унга таажжуб билан қарадим.

– Ҳа. Кейинги қотиллик ҳақида. Нимадир қилиш керак. Буни тўхтатиш зарур.

Оркамда хона эшиги ёнида Кларк кўринди.

– Нимани тўхтатиш зарур, Тора? – деб сўради.

– Бу даҳшатли қотилликларни.

– Ҳа. – Кларкнинг жағлари ғазабли қисилди. – Мсье Пуаро билан гаплашмоқчиман... Нима, Кроум – арзирли одамми? – деб юборди у тўсатдан.

Мен Кроум жуда ақлли офицер эканлигини айтдим. Лекин овозим етарлича дадил эшитилмади, шекилли.

– Муомаласи қўпол экан, – деди Кларк. – Ўзини ҳамма нарсани биладигандек тутяпти, лекин ўзи нимани биледи? Англашимча, ҳеч нимани.

У бир-икки дақиқа жим турди.

– Мсье Пуаро менга тўғри келади, – деди кейин. – Бир режам бор. Лекин бу ҳақда кейинроқ гаплашамиз.

У йўлакдан юриб, доктор кирган хона эшигини тақиллатди.

Бир зум иккиланиб турдим. Қиз тўғрига паришон қараб турарди.

– Нима ҳақда ўйланиб қолдингиз, мисс Грей?

У нигоҳини менга тикди:

– Қизик, у ҳозир қаерда экан... яъни қотил. Бу содир бўлгандан бери ҳали ўн икки соат ҳам ўтгани йўқ... Ў! Унинг ҳозир қаердалиги ва нима қилаётганини айтиб бера оладиган башоратчи бормикин?

– Полиция кидиряпти... – деб бошладим мен.

Оддий сўзларим уни карахтликдан чиқарди – Тора Грей ўзини қўлга олди.

– Ҳа. Албатта, – деди.

У зинадан тушди. Мен унинг сўзларини ўйлаб, яна бироз турдим.

АВС...

У ҳозир қаерда?

16-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Жаноб Александр Бонапарт Каст «Торки Палладиум»дан бошқа томошабинлар билан бирга чикди. У ерда «На чумчуқ бор...» деган юракни эзадиган фильм кўрди.

У кун ёруғидан кўзларини сал қисиб, дайди итдек атрофга кўз югуртирди – бу унга хос одат эди.

– Бу фикр... – деб минғиллади ўзича.

Газета тарқатувчи болалар ёнидан югуриб ўтишаркан, бақиришарди:

– Сўнгги янгиликлар!.. Черстонда савдойи қотил!..

Улар ташиб юрган варақаларда шундай деб ёзилганди:

«ЧЕРСТОНДА ҚОТИЛЛИК. СЎНГГИ
ЯНГИЛИКЛАР».

Жаноб Каст чўнтагини кавлаб, танга топди-да, газета сотиб олди, лекин уни дарров очмади. Принцесс-Гарденсга кириб, Торки бандаргоҳига чиқадиган шийпон тагига қараб юрди. Ўриндиққа ўтириб, газетани очди.

Катта сарлавҳа билан шундай деб ёзилганди:

«СЭР КАРМАЙКЛ КЛАРК ЎЛДИРИЛДИ.
ЧЕРСТОНДА МУДҲИШ ФОЖИА.
САВДОЙИ ҚОТИЛНИНГ ИШИ».

Пастрокда эса:

«Атиги бир ой олдин Англия Бексхиллда ёш киз Элизабет Барнарднинг ўлдирилишидан ларзага келган ва ҳаяжонга тушган эди. Маълумки, бу ишда «АВС» темир йўл маълумотномаси қатнашган. Полиция иккала қотилликни бир киши содир этган деган фикрда. Савдойи қотил бизнинг денгиз курортларимизни айланиб чиқмоқчи эканлиги эҳтимолдан холи эмас...»

Яқинида ўтирган фланель²⁴ шим ва эртексдан тикилган оч мовий кўйлак кийган йигит луқма ташлади:

– Жирканч иш-а?

Жаноб Каст чўчиб тушди:

– Ў, ниҳоятда... ниҳоятда...

Йигит унинг кўллари титраб, газетани зўрға ушлаб турганини пайқади.

– Ойпарастларни аниқлаб бўлмайди, – деб вайсашга тушди йигит, – улар ҳар доим ҳам «анақа» эмас, билсангиз. Улар кўпинча сиздек ёки мендек кўринади...

– Шундай бўлса керак, – деди жаноб Каст.

²⁴ Фланель – ипдан ёки жундан тўқилган енгил мато.

– Шундай. Баъзиларни уруш умуман тузалмас қилиб қўйган.

– Мен... фикримча, сиз ҳақсиз.

– Мен урушни маъқулламайман, – деб давом этди йигит.

Жаноб Каст унга ўғирилди:

– Мен ўлат, цеце пашшаси, очлик ва саратонни маъқулламайман... лекин бу барибир содир бўлади!

– Урушнинг олдини олса бўлади, – деди йигит ишонч билан.

Жаноб Каст кулиб юборди ва маълум муддат ўзини тўхтатолмади.

Йигит бироз безовталанди. «Бунинг ўзи сал тентакрок экан», – деб ўйлади.

– Кечирасиз, сэр, урушда бўлгансиз, шекилли? – деди у.

– Бўлганман, – деди Каст, – ва у мени абгор қилди. Шундан бери бошим аввалгидекмас. Оғрийди. Қаттиқ оғрийди.

– У! Кечирасиз, – деди йигит қовушмай.

– Баъзида нима қилаётганимни зўрға англайман...

– Ростданми? Майли, мен кетишим керак, – деди йигит ва шошиб кетиб қолди. У соғлиғи ҳақида гапиришни бошлайдиган одамлар қандай бўлишини биларди.

Жаноб Каст газетаси билан қолди. Уни яна икки марта ўқиб чиқди.

Ёнидан одамлар ўтиб туришарди. Кўпчилик қотиллик ҳақида гапирарди...

– Даҳшат... Билмайсанми, бу хитойликлар билан боғлиқ эмасми? Анави официант қиз хитой қаҳвахонасидан эмасми?..

- Шундоқ гольф майсазорида...
- Мен буни пляжда бўлган деб эшитдим...
- ...Лекин, азизим, биз Элберидан чойни кечагина олиб келдик...
- ...Полиция қўлга туширишига ишонапти...
- ...Уни исталган дақиқада қўлга туширишлари мумкин...
- ...Унинг Торкида эканлиги эҳтимолга якин...
- У аёл бўлган...

Жаноб Каст газетани эҳтиётлаб тахлаб, ўриндикка қўйди. Кейин туриб, бамайлихотир шаҳар томонга юриб кетди.

Ёнидан оқ, пушти, мовий рангли ёзги кўйлак, халат ва шорти кийган қизлар ўтди. Улар гаплашишар ва кулишарди. Кўзлари ўтаётган эркакларга баҳо берарди.

Жаноб Каст кичикроқ стол ёнига ўтириб, Девоншир қаймоғи билан чой буюртирди.

17-боб

Эътиборга лойиқ вақт

Сэр Кармайл Кларк ўлдирилгандан сўнг ABC жумбоғи ҳақидаги иш жуда машҳур бўлиб кетди. Газеталарда фақат шу ҳақида ёзиларди. Ҳар хил турдаги «сирлар»нинг фош этилгани маълум қилинарди. Тез орада ҳибсга олишлар тўғрисида хабар берилди. Қотилликка қайсидир даражада дахли бор ҳар бир одам ёки жойнинг сурати босилди. Интервью бериши мумкин бўлган ҳар қандай одам билан интервью чиқарилди. Парламентга сўровлар юборилди.

Андовердаги котиллик қолган иккитасига қўшилди.

Скотленд-Ярдда ҳаммага ошкор қилиш жиноятчини тутишнинг энг яхши йўли эканлигига буткул ишонишарди. Буюк Британия аҳолиси ҳаваскор изкуварлар армиясига айланди.

«Дейли фликер» илҳом билан сарлавҳа чиқарди:

«У СИЗНИНГ ШАҲРИНГИЗДА
БЎЛИШИ МУМКИН».

Пуаро воқеалар қайнаган жойда эди, албатта. У олган хатлар эълон қилиниб, қўлёзма шаклида берилди. Уни жиноятларнинг олдини олмаганликда айблашарди ва ҳадемай қотилнинг ким эканлигини айтади деб, ҳимоя қилишарди. Маҳаллий мухбирлар тинмай унинг интервьюсини ишлатишарди.

«Мсье Пуаро бугун нима дейди?»

Кейин, одатда, ярим устун бемаъни гаплар ёзиларди:

«Мсье Пуаро вазиятни пессимистларча баҳоламокда».

«Мсье Пуаро омад остонасида».

«Капитан Гастингс, мсье Пуаронинг эски дўсти махсус мухбиримизга айтиб беришича...»

– Пуаро, – мен хўнграб йиғлашга тайёр эдим, – ўтинаман, менга ишонинг, мен бундай гапларни гапирмаганман!

Дўстим юмшоқ жавоб берарди:

– Биламан, Гастингс, биламан. Айтилган сўз билан босилган сўз ўртасида катта жарлик бор. Мана сизга маънони буткул ўзгартирадиган бошқача қилиб ёзиш усули.

– Мени айтган деб ўйлашингизни истамасдим...

– Ўзингиз ташвишланманг-да. Бу муҳиммас. Бу бемаъниликлар бизга ҳатто ёрдам бериши мумкин.

– Қандай қилиб?

– Яхши! – деди Пуаро. – Агар бизнинг телбамиз бугунги газеталарни ўқиса, менга нисбатан рақиб сифатида ҳар қандай хурматини йўқотади. Шунинг ўзи ҳам катта гап!

Бошқа томондан, Скотленд-Ярд ва маҳаллий полиция тинмай ҳар хил тахминларни билдирарди. Жиноят жойи атрофида квартира, жиҳозланган хоналарни ижарага берадиган одамлар сўроқ қилинди. «Кўзлари олазарак жуда шубҳали» ёки «гуноҳкор юз»ли одамни кўрган одамларнинг юзлаб ҳикоялари диққат билан ўрганиб чиқилди. Ҳеч бир ахборот, ҳатто энг мавҳуми ҳам эътиборсиз қолдирилмади. Кўплаб одамлар чақирилиб, ўша машъум кеча билан боғлиқ ҳаракатлари ҳақида сўроқ қилинди.

Кроум ва унинг ҳамкасблари тиним билмай ишлаётган бўлса, Пуаро менга ялқовдек кўринарди...

Биз ҳамма вақт баҳслашардик.

– Мендан нима истайсиз, дўстим? Ишчи тергов – полиция буни мендан яхшироқ уддалайди. Итга ўхшаб у ёқдан-бу ёққа югуриб юришимни истайсизми?

– Уйда ўтиргандан кўра, ҳалиги... ҳалигинга ўхшаб...

– Соғлом фикрлайдиган одамга ўхшаб! Гастингс, менинг кучим бошимда, оёқларимда эмас! Сизга ҳар гал бекор ўтиргандек кўринганимда, фикр юритаман.

– Фикр юритасиз?! – деб бақириб юбордим. – Ахир ҳозир фикр юритадиган пайтми?!

– Ҳа, минг карра – ҳа!

– Лекин сиз учала жиноят тафсилотларини ёддан биласиз.

– Мен тафсилотлар ҳақида эмас, қотилнинг руҳияти, ақли ҳақида фикр юритяпман.

– Қотилнинг ақли ҳақида?

– Худди шундай. Қотилнинг нимага ўхшашини аниқлаганимда, унинг кимлигини биламан. Андовердаги қотилликдан сўнг қотил ҳақида нима билардик? Деярли ҳеч нима. Черстондаги қотилликдан сўнг-чи? Бироз кўпроқ. Мен юз ва гавда бичимини эмас, ақл тузилишини кўра бошляпман. Ҳаракатланаётган ва ишлаётган ақлнинг. Кейинги жиноятдан сўнг...

– Пуаро!

Дўстим менга совуққонлик билан қаради:

– Ҳа, Гастингс, ҳойнаҳой, яна битта бўлади, деб ўйлайман. Кўп нарса тасодифга боғлиқ. Нотаниш қанчалик омадли бўлиб чиқиши қизик. Омад ундан юз ўгириши мумкин. Аммо нима бўлганда ҳам кейинги жиноятдан кейин биз кўпроқ нарса биламиз. Жиноят жиноятчини яхшигина фош этади. Услугларни, одатларни ўзгартиринг, қалбингиз эса ҳаракатларингиз билан фош бўлади. Тартибсиз белгилар мавжуд, баъзида битта эмас, иккита ақл ишлагандек туйилади, лекин унинг тузилиши аниқлашади, мен билиб оламан.

– Ким у?

– Йўқ, Гастингс, мен унинг исми ва манзилини билиб олмайман! Мен унинг қандай одамлигини билиб оламан...

– Кейин-чи?

– Кейин... «балиқ ови»га чиқаман. – Унга гангиб қараб турарканман, Пуаро давом этди: – Гастингс, биласизми, тажрибали балиқчи қайси балиққа қандай чувалчангни таклиф қилишни билади. Мен мос келадиган чувалчангни таклиф қиламан.

– Кейин-чи?

– Кейин-чи? Кейин-чи? Сиз худди нукул «нахотки?» деб турадиган прагматик Кроум сингари бадфеълсиз. Ҳа, майли, кейин у қармоққа илинади. Биз эса уни қармоқда чиқариб оламиз.

– Унгача эса одамлар ҳалок бўлиб кетяпти...

– Уч киши. Ваҳоланки... бир юз йигирма киши ҳар ҳафта йўлларда ҳалок бўлади, шундай эмасми?

– Бу бутунлай бошқа нарса.

– Ҳалок бўлаётганлар учун бу айнан бир нарса бўлса керак. Қолганлар – қариндошлар, дўстлар учун – ҳа, фарқи бор: аммо бу ишда мени ҳеч бўлмаганда бир нарса қувонтиради.

– Ҳа, менга ақалли битта қувонтирадиган гап айтинг.

– Бекорга бундай пичинг қиляпсиз. Беайбга сира айб қўйилмагани қувонтиради. Шубҳа муҳитида яшаш – сенга бокқан кўзларда муҳаббатли ифоданинг нафратга айланишини кўриш... Бу заҳарли, бадбўй нарса. Йўқ, беайбнинг ҳаётини заҳарлаш – АВСга ҳеч бўлмаганда шу айбни қўёлмаймиз.

– Ҳадемай уни оқлашни бошлайсиз, – деб кесатдим.

– Нега энди шундай бўлмасин? Биз унинг кўзлари билан қараганда, хайрихоҳлик билан тугатамиз ҳам...

– Қойил, Пуаро!

– Э Худо, сизни қойил қолдирдим! Аввалига менинг ҳаракатсизлигим, кейин эса – қарашларим.

Мен жавоб ўрнига бош чайқадим.

– Барибир, – деди Пуаро, – менда сизни қувонтирадиган режа бор – бу режа суст эмас, фаол. Бундан ташқари, у кўп гапларга сабаб бўлади, аммо деярли бирорта фикр уйғотмайди.

– Қандай режа? – деб сўрадим эҳтиёткорлик билан.

– Дўстлар, қариндошлар ва хизматкорлардан билган ҳамма нарсани «суғуриб» олиш.

– Сиз улар ниманидир яширяпти, деб гумон қил-
япсизми?

– Атай эмас. Лекин ҳамма билган нарсасини айтиб бериш доим танлаб айтишдан иборат бўлади. Агар сиздан кечаги кун ҳақида айтиб беришни сўрасам, сиз, эҳтимол: «Мен соат тўққизда уйқудан турдим, тўққиз яримда нонушта қилдим, қовурилган тухум билан бекон еб, қаҳва ичдим, кейин эса клубга бордим» деган бўлардингиз ва ҳоказо. «Тирноғимни синдириб олдим, уни кесиб ташлашга тўғри келди. Соқол олишга сув олиб келишларини айтиш учун қўнғироқ қилдим. Дастурхонга озгина қаҳва тўкиб юбордим...» деган гапларни айтмасдингиз. Ҳеч ким ҳаммасини айтиб беролмайди. Демак, улар танлашади. Одамлар ўзларига муҳим туйилган нарсаларни саралашади. Бирок аксарият ҳолларда улар нотўғри фикрлашади!

– Хўш, нима қилиш керак? Керакли тафсилотларни қандай аниқлаштира оламиз?

– Сухбат йўли билан! Бирор воқеани, ёки бирор одамни, ёки бирор кунни қайта-қайта муҳокама қилиш керак, қўшимча тафсилотлар юзага чиқади.

– Қандай тафсилотлар?

– Мен аниқлаштиришни хоҳлаётган тафсилотлар. Муҳим жиҳатларни қайта тушуниб етиш учун етарлича вақт ўтди – учала қотилликда ҳам «ушлаб олиш» мумкин бўлган бирорта далилнинг йўқлиги барча математик конунларга зид. Йўл кўрсатиш учун бирор бемаъни воқеа, бемаъни жумла чиқиши керак! Тан оламан, бу дарёга тушиб кетган игнани қидиришдек гап, лекин дарёда игна бор – бунга аминман!

Унинг гаплари менга мавҳумдек туйилди.

– Курмаяпсизми? Сиз оддий оқсочдек топқир эмассиз. Пуаро менга хатни узатди. Хат бир текисда ўқувчиларга хос думалоқ ёзув билан ёзилганди.

«Қадрли сэр, сизга хат ёзишга журъат қилганим учун мени маъзур тутасиз, деб умид қиламан. Холамнинг ўлдирилишига ўхшаш ўша икки мудҳиш қотилликдан сўнг кўп ўйладим. Биз гўё битта қайиқда ўтиргандекмиз. Газетада ёш хонимнинг, яъни Бексхиллда ўлдирилган ўша ёш хонимнинг опасини сурати билан чиқаришибди. Журъат топдим, унга хат ёздим ва Лондонга иш қидириб боришимни айтдим. Уникига ёки онасиникига боришга рухсат сўрадим. Иккита калла биттасидан яхшироқлигини, менга катта ойлик керак эмаслигини, ўша иблиснинг кимлигини аниқлаш кифоялигини айтдим...

Ёш хоним менга жуда илтифотли жавоб ёзди ва ётоқхонада тургани учун сизга ҳам хат ёзганим маъқуллигини айтди. Шунинг учун сизга Лондонга кетаётганимни айтиш учун хат ёзяман, бу менинг манзилим.

Сизни безовта қилмадим деб умид қиламан.

*Хурмат билан,
Мэри Дроуэр».*

– Мэри Дроуэр – жуда ақлли қиз, – деди Пуаро. У яна битта хатни олди. – Мана буни ўқинг.

Бу хат Франклин Кларкдан келган бўлиб, у Лондонга кетаётганини, агар қулай бўлса, эртаси куни кўнги-роқ қилишини хабар берганди.

– Умидсизланманг, дўстим, – деди Пуаро, – ҳаракат ҳадемай бошланади.

18-боб

Пуаро нутқ сўзлайди

Франклин Кларк бизникига кундузги соат учда келди.

– Жаноб Пуаро, – деди у, – мен қоникмаяпман.

– Нима бўлди, жаноб Кларк?

– Кроум жуда иктидорли офицер, лекин, тўғриси... Дўстингизга бир гал хаёлимда нима борлигини англагандим... Оёқларимиз тагида ўт ўсишига йўл қўймаслигимиз керак, деб ҳисоблайман...

– Сиз Гастингснинг сўзларини такрорляпсиз!

– Биз кейинги жиноятга тайёр бўлишимиз керак.

– Демак, яна жиноят бўлади деб ўйлайсиз?

– Сиз бундай деб ўйламайсизми?

– Албатта!

– Хўп, яхши. Мен бунга нуқта қўймоқчиман.

– Бизга режангиз ҳақида батафсил гапириб беринг.

– Мсье Пуаро, мен сизнинг раҳбарлигингизда ишлайдиган ва ўлдирилганларнинг дўстлари ҳамда қариндошларидан иборат махсус легионга ўхшаш бир нима ташкил этишни таклиф қиляпман...

– Ажойиб фикр.

– Маъқуллаётганингиздан хурсандман. Кучларни бирлаштириб, бирор нимага эришамиз деб ўйлайман. Кейинги огоҳлантириш келганда, бизларнинг бирор-тамыз воқеа жойида бўлиб, аввалги жиноятларнинг бирортаси содир этилган жой яқинида бўлган бирор кишини танишимиз мумкин.

– Гоянгизни тушундим ва уни маъқуллайман, лекин биз бошқа қурбонларнинг қариндошлари ҳамда дўстлари сиздек эмаслигини, буткул бошқа доираданлигини инобатга олишимиз керак...

Франклин Кларк унинг гапини бўлди:

– Худди шундай. Ҳамма харажатларни кўтара оладиган одам фақат менман. Ўзим унчалик бой эмасман, лекин акам бадавлат одам эди ва бу менга таъсир кўрсатди. Ҳали айтганимдек, махсус легион ташкил қилишни таклиф этяпман. Унинг аъзоларига уларнинг маоши ва, табиийки, кўшимча харажатларига мувофиқ равишда пул тўланади.

– Легионни кимлардан тузишни таклиф қиляпсиз?

– Бу ҳақда ўйлаб кўрдим. Мисс Меган Барнардга хат ёздим, аслида, бу қисман унинг ғояси. Ўзимни, мисс Барнардни, марҳума қизнинг қаллиғи бўлган жаноб Дональд Фрээрни таклиф қиламан. Кейин андоверлик аёлнинг жияни бор, мисс Барнард унинг манзилини билади. Эрининг бизга ёрдами тегиши даргумон: уни ҳамма вақт ичиб юради, деб эшитдим. Барнардининг ота-онасини ҳам назарда тутмаяпман – улар фаол ҳаракат учун қариллик қилади.

– Бошқа ҳеч ким йўқми?

– Ҳа... ҳалиги... мисс Грей.

У қизнинг исмини айтаётиб, бироз қизарди.

– Ў! Мисс Грей?

Бир жуфт сўзда шундай юмшоқ истехзони ифодалашда дунёда ҳеч ким Пуарога тенг келолмайди. Франклин Кларк ўттиз беш йилга ёшариб, тортинчок мактаб боласига ўхшаб қолди.

– Ҳа. Биласиз, мисс Грей акамнинг кўлида ишлаётганига икки йилдан ошганди. У атрофни ва у ерда яшайдиганларни, қолган нарсаларни ҳам билади. Ахир мен бир ярим йилдан бери сафарда эдим.

Пуаро унга раҳм қилиб, мавзунини ўзгартирди:

– Шарқда бўлдингизми? Хитойдами?

– Ҳа. Акамнинг нарсалари хариди буйича экспедиция ўтказдим.

– Бу жуда қизиқ бўлса керак. Майли, жаноб Кларк, гоянгизни ниҳоятда маъқуллайман. Кечагина Гастингсга манфаатдор одамларнинг бирлашиши талаб этилишини гапиргандим. Хотираларни бирлаштириш, фикр алмашиш зарур, охир-оқибат бу иш ҳақида ҳамма нарсани айтиш, гапириш, гапириш ва яна бир бор гапириш керак. Энг арзимас луқма ҳам ойдинлик киритиши мумкин.

Бир кундан сўнг «Махсус легион» Пуароникада учрашди.

Ҳамма стол юқорисида ўз жойини эгаллаган Пуарога содиқлик билан қараб ўтирарди. Учала қиз ҳам эътиборни тортарди – оқ-сарик сочли Тора Грейнинг ғайриоддий гўзаллиги, ғалати, ҳиндуларники сингари ҳаракатсиз юзли қорачадан келган Меган Барнарднинг жўшқинлиги; назофат билан қора блузка ва юбка кийган Мэри Дроэрнинг истарали закий юзи. Икки эркак – гавдали, офтобда тобланган, гаплашишни яхши кўрадиган Франклин Кларк ҳамда камгап ва босиқ Дональд Фрээр – бир-бирига ўхшамасди.

Пуаронинг қисқа нутқ сўзламаслиги мумкин эмасди, албатта.

– Хонимлар ва жаноблар, бу ерга нима учун тўпланганимизни биласизлар. Полиция жинойтчининг изига тушиш учун қўлидан келганча ҳаракат қиляпти. Мен ҳам шу билан шуғулланаяпман. Аммо, назаримда, шахсан қизиққан ва қурбонларни шахсан билган кишиларнинг учрашуви ҳеч қандай кидирув эга бўлолмайдиган натижаларни бериши мумкин.

Бизда учта қотиллик бор – кекса аёл, ёш қиз ва ёши қайтган эркакнинг. Уларни фақат бир нарса – айнан бир киши ўлдиргани бирлаштиради. Бундан чикди, қотил учта ҳар хил жойда бўлган ва уни, ҳойнаҳой, кўплаб одамлар кўрган. Унинг зўрайиб бораётган босқичдаги жинни эканлиги, шубҳасиз. Бироқ ҳаракатлари унинг жиннилигини ошкор этиб қўймаётгани ҳам айна ҳақиқат. Бу одам эркак ҳам, аёл ҳам бўлиши мумкин, у иблис сингари маккор жинни. У изларни буткул чалкаштириб ташлашга муваффақ бўлди. Полицияда ноаниқ белгилар бор, шу боис уларга асосланиб, ҳеч қандай чора кўролмапти. Шундай бўлса-да, ноаниқ эмас, аниқ белгилар бўлиши керак. Ҳеч бўлмаса битта жиҳатни олайлик – ахир ўша қотил Бексхиллга ярим тунда бориб, шундоққина соҳилда фамилияси В дан бошланадиган ёш ледини учратган бўлиши мумкин эмас-ку...

– Буни батафсил гапириш керакмикин? – деди Дональд Фрэзер. У зўрға гапираётгандек эди.

– Ҳаммасини батафсил гапириш керак, мсье, – деб жавоб берди Пуаро унга қараб. – Биз бу ерда ўз туйғуларимизни авайлаш учун эмас, ҳаммасини аниқлаштириш, керак бўлса, уларни қийнаш учун йиғилдик. Аввал айтганимдек, Бетти Барнард тасо-дифан АВСнинг қурбони бўлмади. Унинг бу қарори ўйланган, шунинг учун қасддан қилинган эди. У им-кониятни аввалдан билиб олиши керак эди. У аввал-дан аниқлаштирган нарсалар бор: Андовердаги жи-ноят учун қулай пайт, Бексхиллдаги мизансцена²⁵, Черстондаги Кармайл Кларкнинг одатлари. Шахсан

²⁵ Мизансцена – спектаклнинг айрим пайтларида декорация ва актёрларнинг жойланиши.

мен далиллар ва шахсини аниқлаштирадиган заррача ишора йўқлигига ишонмайман. Сизлардан бирортангиз, балки, ҳар бирингиз ўзи ҳатто билишини тахмин ҳам қилмаган нарсани билади, деб ўйлайман.

Эртами-кечми ўзаро мулоқот чоғида бирор нима ойдинлашади, биз илгари хаёлимизга ҳам келтирмаган аҳамиятга эга бўлади. Бу мозаикага ўхшайди. Ҳар бирингизда бир парча бўлиши ва алоҳида тарзда ҳеч нимани англатмаслиги, лекин бошқалар билан бирлашгач, бутун бир манзаранинг маълум бир қисмини ташкил қилиши мумкин.

– Сўзлар! – деб лўқма ташлади Меган Барнард.

– Нима? – Пуаро унга саволомуз қаради.

– Сиз айтаётганларингиз. Булар фақат сўзлар. Ҳеч нимани англатмайди.

У шундай қизғин гапирардики, мен буни феъл-атворининг ўзига хос жиҳати деб ўйладим.

– Сўзлар ғоянинг ташқи қобиғи ҳисобланади, мадемуазель!

– Ҳа, мен бу жўяли фикр деб ўйлайман, – деди Мэри Дроуэр. – Чиндан ҳам, мисс. Ўзингизга мутлақо аёндек туйилган нарсалар ҳақида гапирганингизда, кўпинча шундай бўлади. Сиз уларни, аслида, қандай бўлганини билмаган ҳолда тасаввур қиласиз. Сухбат бирор нимани ойдинлаштиради.

– Агар «камроқ гапириб, кўпроқ иш қил» деган мақолни эслайдиган бўлсак, ҳозир биз бунинг тескарисини қилмоқчимиз, – деди Франклин Кларк.

– Сиз нима дейсиз, жаноб Фрээр?

– Мен сиз айтаётган ғоянинг амалий қўлланилишига шубҳа қиялпман, мсье Пуаро.

– Сиз қандай фикрдасиз, Тора? – сўради Кларк.

– Менимча, гапириб бериш принципи маъкул иш.

– Дейлик, сизлар ҳаммангиз қотиллик арафасидаги ҳамма нарсани эслашга уриниб кўрасизлар, – деб таклиф қилди Пуаро. – Сиздан бошлай қоламиз, жаноб Кларк.

– Эсимда. Карни ўлдиринган куни эрталаб мен сузишга кетдим. Саккизта скумбрия тутдим, ўша ернинг ўзида, кўрфазда. Тушликни уйда қилдим. Ирландча жаркоп еганим эсимда. Тўр беланчада бироз ухладим. Бир нечта хат ёздим, хат-хабарларни кўриб чиқдим, кейин хатларни жўнатиш учун Пейнтонга жўнадим. Кейин кечки таомни тановул қилдим. Сўнг Э.Несбитнинг китобини қайта ўқидим, уни болалигимдан яхши кўраман. Кейин телефон жиринглаб қолди...

– Етарли. Жаноб Кларк, энди ўйлаб кўринг, эрталаб денгизга тушаётганингизда, бирор одамни учратмадингизми?

– Кўп одамни кўрдим.

– Балки ўша одамлар хақида бирор нимани эсларсиз?

– Йўқ, ҳеч қандай мудҳиш жиҳатни эслолмайман.

– Бунга аминмисиз?

– Ҳа... эслаб кўрайлик-чи... Ажойиб семиз аёлни эслайман, у калта шойи кўйлақда эди. Яна... нега ёнида икки болача борлигига ажабландим... Фокстерьер²⁶ билан турган икки йигит денгиз бўйида тош отишаётганди... Ҳа, чўмилиб, чинқираётган сочлари малла киз бор эди... Қанча кўп нарса эсга тушаётгани қизик, худди суратни кўринадиган қилаётгандек.

– Хотирангиз яхши экан. Хўш, кейин-чи, боғда, почтага кетишда нима бўлди...

²⁶ Фокстерьер – унча катта бўлмаган овчи ит.

– Боғбон боғни суғораётганди... Нарирокда велосипедчи тўхтади... Гандираклаб, дўстига бакираётган калтафаҳм хотин. Афсуски, ҳаммаси шу...

Пуаро Тора Грейга ўғирилди.

– Мисс Грей?

Тора унга аниқ, дадил овозда жавоб берди:

– Ўша куни эрталаб сэр Кармайкл билан хат-хабарларни тартибга солдим, эконолкани қидирдим. Хат ёздим, куннинг иккинчи ярмида қўл иши билан шуғулландим, шекилли. Эслаш қийин. Буткул одатдаги кун эди. Ухлашга эрта ётдим.

Пуаро мени таажжубга солиб, ундан ортиқ сўраб-суриштирмади.

– Мисс Барнард, синглингизни охирги марта қачон кўрганингизни эслай оласизми? – деди у.

– Ўлимидан икки ҳафтача олдин. Дам олиш куни уйга боргандим. Ҳаво жуда яхши эди. Гастингсга сузадиган бассейнга бордик.

– Асосан, нима ҳақда гаплашдингизлар?

– Мен унга хотираларимни айтиб бердим, – деди Меган.

– Яна нима ҳақда? У нима ҳақда гапирди?

Қиз эслашга уриниб, ковоғини солди.

– У яқиндагина шляпа ва бир жуфт ёзги қўлқоп сотиб олгани учун пули йўқлигини гапирди. Дон ҳақида ҳам бироз... Кейин Милли Хиглини – у қаҳвахонадаги қиз – ёқтирмаслигини гапирди, Мэрионнинг – қаҳвахона эгаси бўлган аёл – устидан кулдик...

Бошқа ҳеч нимани эслолмайман.

– У, – мени маъзур тутасиз, жаноб Фрээр, – эҳтимол, ўзи учратган бирор эркак ҳақида гапирмадимми?

– Менимча, йўқ, – куруқ жавоб берди Меган.

Пуаро жағи түртбурчак шаклдаги ёш қизғиш соч эркакка ўгирилди.

– Жаноб Фрэзер, ўтмишга қайтишингизни истайман. Сиз ўша мудҳиш оқшомда қаҳвахонага борганингизни айтдингиз. Энг аввало, сиз Бетти Барнарднинг чиқишини кутмоқчи эдингиз. Эслолмайсизми, у ерда кутиб турган пайтингизда, бирор ким эйтиборингизни тортдимми?

– У ерда одам жуда кўп эди. Ҳар бирини эслолмайман.

– Кечирасиз, аммо, балки, уриниб кўрарсиз? Ўз ҳаёлларингиз билан қанчалик банд бўлманг, эхтимол, беихтиёр ғайришуурий равишда бирор нарсани сезгандирсиз, лекин аниқлик билан...

Йигит қайсарлик билан такрорлади:

– Ҳеч кимни эслаб қолмадим.

Пуаро бош ирғаб, Мэри Дроуэрга ўгирилди:

– Ўйлашимча, холангиздан хат олиб турган бўлсангиз керак?

– Ў, ҳа, сэр.

– Охиргисини қачон олгансиз?

Мэри бир дақиқа ўйланиб қолди.

– Қотилликдан икки кун олдин, сэр.

– Унда нималар ҳақида ёзилганди?

– У қари шайтон атрофида ўралашаётганини, ибора учун кечирасиз, унинг кавушини тўғрилаб қўйганини ёзганди. Чоршанбада мени кутишини ёзганди. Бу менинг дам олиш куним эди, сэр, у менга кинога боришимизни айтганди. Ўша куни туғилган куним эди.

Нимадир, эхтимол, кичик ўйин-кулги ҳақидаги ўйлар бирдан қизнинг кўзларида ёш пайдо қилди. У фарёдини босиб турарди. Кейин ўзини оқлай бошлади:

– Мени маъзур тутишингиз керак, сэр. Нодон кўришни истамайман. Йиғидан фойда йўқ. Бу – сайр-томошаларимизни аввалдан режалаштириш... унинг гоёси эди... менинг ҳам. Бу мени ғамга ботирди, сэр.

– Нимани ҳис қилаётганингизни тушунаман, – деди Франклин Кларк, – ҳар доим қандайдир майда нарсалар, айниқса, ўйин-кулги ёки совғалар сингари, қувноқ ва табиий нимадир уларни эслатади. Бир куни автомобиль уриб кетган аёлни кўрганим эсимда. У эндигина пойабзал сотиб олган экан. Мен унинг ётганини ва йиртилган қутини кўрдим, қутидан баланд пошнали кичкина беўхшов туфли чиқиб турганди. Ичим ағдар-тўнтар бўлиб кетди – унинг кўриниши юракни эзарди.

Меган кутилмаган самимият билан гапирди:

– Ҳақиқат, даҳшатли ҳақиқат. Бетти... ўлганда, худди шундай бўлганди. Ойим унга совға сифатида пайпоқ сотиб олганди... шу воқеа содир бўлган куни сотиб олганди. Бечора ойим, у каттиқ кайғуга ботди. Пайпоқ устида ҳўнграётганини кўрдим. «Буни Беттига сотиб олгандим... Буни Беттига сотиб олгандим... Унга эса кўриш ҳам насиб қилмади», деб айтиб, йиғлади.

Қизнинг овози титраб кетди. У олдинга – Франклин Кларк томонга сурилди. Уларнинг ўртасида бирдан умумий таассуротларга асосланган ўзаро тушуниш ҳисси туғилди.

– Биламан, – деди Франклин Кларк, – мен аниқ биламан. Булар эшлаш жуда оғир бўлган нарсалар.

Дональд Фрээр кимирлаб кўйди.

Тора Грей гапни бошқа мавзуга бурди.

– Келажакка режа тузмоқчимизми? – сўради у.

– Албатта, – деди Франклин Кларк энди одатдаги ишбилармонларга хос оҳангда. – Ўйлашимча, фурсати етганда, яъни тўртинчи хат келганда, бирга ҳаракат қилишимиз керак. Унгача эса, ҳойнаҳой, ҳар биримиз омадни алоҳида-алоҳида синаб кўришимиз мумкин. Билмайман, мсье Пуаронинг фикрича, янги қидирув учун бирор бошланғич нуқта борми?

– Бир нима таклиф қилишим мумкин, – деди Пуаро.

– Яхши. Буни ёзиб оламан. – Кларк ён дафтарини чиқарди. – Гапиринг, мсье Пуаро. Хўш?

– Мен официант қиз Милли Хигли фойдали бирор нима билиши мумкин, деб ўйлайман.

«А. – Милли Хигли», – деб ёзди Франклин Кларк.

– Иккита ёндашувни таклиф қиламан. Сиз, мисс Барнард, менинг таъбирим билан айтганда, ҳужумкор ёндашувни синаб кўришингиз мумкин.

– Ўйлашимча, бу менинг услубимга мос келади, деб ҳисоблайсиз? – деди Меган куруққина.

– Қиз билан жанжал чиқаринг. Синглингизни ҳеч қачон ёқтирмаганини, синглингиз сизга у ҳақда ҳаммасини гапириб берганини айтинг. Агар адашмасам, бу қарши айбловлар оқимини пайдо қилади. У сизга синглингиз ҳақида ўйлаган ҳамма гапини айтади! Фойдали далил юзага чиқиб қолиши мумкин.

– Иккинчи услуб-чи?

– Жаноб Фрэзер, сиздан ўша қизга қизиқиш билдиришингизни илтимос қилсам бўладими?

– Бу шунчалик зарурми?

– Йўқ, зарур эмас. Бу шунчаки қидирувнинг амалга оширса бўладиган йўли.

– Мен уриниб кўраман, – деди Франклин Кларк.

– Менинг... ҳалиги... тажрибам катта, мсье Пуаро. Ёш

хоним борасида қандай чора кўра олишим мумкинлигини ўйлаб кўришга рухсат этинг.

– Сизнинг ўз ролингиз бор, унга амал қилиш керак, – деди Тора Грей анча кескин оҳангда.

Франклиннинг юзини ғам босди.

– Ха, – деди у, – бор.

– Айни пайтда у ерда кўп нарса қила оласиз, деб ўйламайман, – деди Пуаро. – Мадемуазель Грей хозир кўпроқ мос келади...

Тора Грей унинг гапини бўлди:

– Биласизми, мсье Пуаро, мен Девонширдан бутунлай кетдим.

– Маъзур тутасиз? Тушунмадим.

– Мисс Грей ишларни тартибга келтиришимда ёрдамлашишга лутфан рози бўлди, – деди Франклин, – аммо, умуман олганда, у Лондонда ишлашни маъкул кўради.

Пуаро синовчан нигоҳини бир унисига, бир бунисига тикди.

– Леди Кларкнинг аҳволи қандай? – сўради у.

Ранги оқариб кетган Тора Грейга анқайиб, Кларкнинг жавобини эшитмай қолаёздим.

– Жуда ёмон. Дарвоқе, мсье Пуаро, сиздан сўрамоқчи эдим, Девонширга бориб, уни йўклаш ниятингиз борми? У ҳали мен ўша ердалигимда, сиз билан кўришиш истагини билдирди. Тўғри, кўпинча кетма-кет икки кун меҳмон қабул қиладиган аҳволда эмас, лекин уриниб кўрсангиз... менинг ҳисобимдан, албатта.

– Албатта, жаноб Кларк. Дейлик, индинга?

– Яхши. Мен ҳамширага хабар бераман, у зарур наркотик воситаларни қабул қилишини ташкиллаштиради.

– Сизга келсак, бўтам, – деди Пуаро Мэрига ўгирилиб, – Андоверда фойдали ишни бажарашингиз мумкин, деб ўйлайман. Болалардан сўраб-суриштиришни.

– Болалардан?

– Ҳа. Болалар бошқа жойдан келган одамлар билан гаплашишни хоҳлашмайди, сизни эса холангиз яшаган кўчада яхши танишади. У атрофда ўйнайдиган болалар кўп. Улар холангизнинг дўконидан чиқаётган одамни кўрган бўлиши мумкин.

– Мисс Грей билан мен-чи? – сўради Кларк. – Агар Бексхиллга боришим керак бўлмаса...

– Жаноб Пуаро, учинчи хатдаги муҳр қандай эди? – сўради Тора Грей.

– Путни, мадемуазель.

– «S.W. 15, Путни» – шундай, тўғрими? – деди у паришон.

– Буни карангки, газеталар тўғри босишибди.

– Бу ABC лондонлик эканлигидан дарак беради. шекилли.

– Бу нуқтаи назардан олганда – ҳа.

– Унинг изига тушиш зарур, – деди Кларк. – Мсье Пуаро, сизнингча, агар мен эълон берсам... тахминан бундай мазмунда: ABC. Шошинч. Э.П. изингизга тушган. Жим юришим учун юзталиқ. XYZ. Бунчалиқ кўпол тарзда эмас, албатта, лекин фикримни тушундингиз. Шу тариқа унинг изига тушиш мумкин.

– Имконият бор... ҳа.

– Унинг менга ўқ узишига уринишини уюштириш мумкин.

– Менимча, бу жуда хавфли ва аҳмоқона, – деди Тора Грей кескин.

– Нима деб ўйлайсиз, мсье Пуаро?

– Уриниш зарар келтирмайди. Лекин ABC ҳийла ишлатади, деб ўйлайман. – Пуаро сал жилмайди. – Назаримда, жаноб Кларк, сиз, агар шундай дейиш мумкин бўлса, қалбан ҳали ҳам боласиз.

Франклин Кларк биров хижолат бўлди.

– Майли, – деди у ён дафтарига қараб, – бошлаймиз.

«А. – Мисс Барнард ва Милли Хигли.

В. – Жаноб Фрэзер ва мисс Хигли.

С. – Андовердаги болалар.

Д. – Эълон».

Бу кўп фойда беради, деб ўйламайман, лекин кутаётган пайтимизда ақалли шу ишни қилиш мумкин.

У турди, бир неча дақиқадан сўнг йиғилганлар тарқалишди.

19-боб

Швеция орқали кетаётган

Пуаро қандайдир куйни паст овозда хиргойи қилганча қайтиб кирди.

– Унинг бунчалик ақлли эканлиги ёмон-да, – деб тўнғиллади.

– Меган Барнард. Мадемуазель Меган. «Сўзлар» – у айтаётган ҳамма гапларим ҳеч нимани англатмаслигини дарров фаҳмлади.

– Демак, сўзларингизда маъно ифодаламадингиз?

– Ҳамма айтганларимни битта қиска жумлада жамлаш мумкин эди. Мен эса ҳадеб такрорлайвердим, лекин мадемуазель Мегандан бошқа ҳеч ким бунни пайқамади.

– Аммо нима учун?

– Бир жойдан жилиш учун! Ҳаммасига бўлажак ишни англатиш учун! Сухбатни, буни шундай атаймиз, бошлаш учун!

– Бу йўналишлардан бирортаси бирор натижа беради, деб ўйлайсизми?

– Умид қиламан. – У кулимсираб қўйди. – Фожиа авжида биз комедияни бошлаймиз. Шундай эмасми?

– Нимани назарда тутяпсиз?

– Одамлар драмасини, Гастингс! Бироз мулоҳаза юритинг. Умумий фожиа бирлаштирган уч гуруҳга мансуб одамларни. Англиядаги биринчи ишим эсингиздами? Ў, ундан бери қанча йиллар ўтиб кетди. Мен бир-бирини севган икки кишини оддий йўл, бирини қотиллик учун ҳибсга олиш орқали бирлаштирдим! Ундан камига умид қилмаса ҳам бўларди! Ўлим билан ёнма-ён бўлсак-да, барибир яшаймиз, Гастингс... Қотиллик, бир пайтлар айтганимдек, – бу жуда ажойиб топиштирувчи.

– Чиндан ҳам, Пуаро, – деб ҳайқирдим ғазаб билан, – ишончим комил, бу одамларнинг ҳеч бири битта нарсадан бошқасини ўйламаяпти...

– Ў, азиз дўстим! Сизни нима қилай?

– Мени?

– Албатта-да, улар кетиши билан хонага кираётиб, куй хиргойи қилмадингизми?

– Умуман олганда, кўнгилда нимадир бўлса, хиргойи қилишади.

– Ҳа, лекин бу куй менга хаёлларингизни ошқор этди.

– Наҳотки?

– Ҳа. Куй хиргойи қилиш – ниҳоятда хавфли. Бу гайриихтиёрий ўйларни ошқор этиб қўяди. Сиз хиргойи

қилган куй ҳарбий даврларга тегишли бўлса керак. Бундай. – Пуаро ёқимсиз фальцет²⁷ билан куйлади:

Баъзан менга қорасоч аёл ёқади,

Баъзан – малласоч.

Идендан келгани

Швеция орқали...

Бундан очикроқ нима бўлиши мумкин? Лекин мен малласоч қорасочни сояда қолдиради деб ўйлайман!

– Бас қилсангиз-чи, Пуаро! – деб ҳайқирдим бироз кизариб.

– Бу мутлақо табиий. Франклин Кларк бирдан мадемуазель Меган билан тил топишиб қолганини пайкадингизми? Мадемуазель Тора Грей бунга қандай муносабат билдирганини-чи? Жаноб Дональд Фрээр эса, у...

– Пуаро, – дедим, – ақлингиз ҳаддан ташқари ҳиссиётга берилади.

– Бу энг охирги навбатда ақлимга тааллуқли. Сиз ҳиссиётга берилувчансиз, Гастингс.

Мен қизгин баҳслашишга шайландим, бироқ шу пайт эшик очилди.

Не ажабки, бу Тора Грей эди.

– Қайтиб келганим учун кечирасиз, – деди у хотиржам, – лекин сизга айтадиган гапим борга ўхшаяпти, мсье Пуаро.

– Албатта, мадемуазель. Марҳамат, ўтиринг.

У ўтирди ва бир дақиқа сўзларни танлаётгандек иккиланиб қолди.

– Гап бундай, мсье Пуаро. Жаноб Кларк ҳозиргина сизга Комбесайддан ўз хоҳишим билан кетганимни аниқ қилиб айтди. У жуда эътиборли ва холис одам.

²⁷ Фальцет – ашула айтишда овознинг жуда юқори товуши.

Бирок, аслини олганда, бу унчалик тўғри эмас. Мен коляпман деган фикрга кўникиб бўлгандим. Леди Кларк кетишимни истади! У жуда оғир касал аёл, онги наркотик воситалардан хиралашган. У ҳеч сабабсиз мени ёқтирмай қолди ва уйдан кетишимни талаб қилиб туриб олди.

Унинг ўзини тутишига фақат қойил қолиш керак эди. У тафсилотларни хунук кўрсатишга уринмасди, ваҳоланки, кўпчилик шундай қилишга уринган бўларди, балки, ажойиб тўғрисўзлик билан асосий гапни айтди. Мен унга қойил қолаётганим – у менга маъқул бўлганди.

– Бу ҳақда хабар қилганингиз яхши, – дедим мен.

– Ҳар доим ҳақиқатни айтган яхшироқ, – деди у сал жилмайиб. – Жаноб Кларкнинг орқасига беркинишни истамайман. Лекин у жуда олижаноб эрақ.

Унинг сўзларида иликлик сезилди, Франклин Кларкка мафтунлиги аниқ эди.

– Сиз тўғри йўл тутдингиз, мадемуазель, – деди Пуаро.

– Бу мен учун зарба бўлди, – тан олди Тора Грей, – леди Кларк мени бунчалик ёқтирмаслигини хаёлимга ҳам келтирмагандим. – У турди. – Айтмоқчи бўлган бор гапим шу. Кўришгунча.

Мен уни пастгача кузатиб қўйдим.

– У мардлик қилди, – дедим хонага қайтиб киргач, – етарлича жасоратга эга экан.

– Режалилик ҳам.

– Нимани назарда тутяпсиз?

– Айтмоқчиманки, у келажакни кўра олиши мумкин.

Мен Пуарога шубҳа билан қарадим.

– У чиройли киз, – дедим.

– Ва чиройли кийим кияди. Крепдан тикилган кўйлак ва кумуш ранг тулки мўйнасидан тикилган ёқа – энг сўнгги антиқа мода!

– Сиз модистка²⁸нинг ўзисиз, Пуаро. Мен ҳеч қачон одамларнинг эғнида нима борлигини пайқамайман.

– Унда нудист²⁹лар томонига ўтишингиз керак. – Энди жавоб бермоқчи эдим, Пуаро бирдан мавзуни ўзгартирди: – Биласизми, Гастингс, кундузи суҳбатларимизда муҳим гап айтиб бўлинди, деган ўйдан кутулмайман. Лекин нималигини тушунолмайман. Менда бир нима... нимадир аввал эшитган, ёки кўрган, ёки пайқаган нарсамни эслатапти, деган таассурот бўлди...

– Черстондаги бирор ниманими?

– Йўқ, Черстондаги эмас... Унгача... майли, хадемай буни эслайман... – Пуаро менга қаради-ю, кулиб юборди ва яна хиргойи қила бошлади: – У фаришта, шундай эмасми? Иденлик, Швеция орқали кетаётган...

– Пуаро, – дедим, – жин урсин сизни!

20-боб Леди Кларк

Комбесайдни қайта кўрганимизда, чуқур ва турғун дилгирлик ҳолатига чўмганди. Балки, қисман ҳаво туфайлидир – сентябрнинг рутубатли кунни эди, ҳавода куз аломатлари сезила бошлаганди – ва қисман,

²⁸ Модистка – шляпадўз ва аёллар кийимларини тикувчи аёл.

²⁹ Нудист – нудизм тарафдори. Нудизм – ёзда иккала жинс вақтларининг офтобда (одатда, махсус пляжларда) бир жойда яланғоч бўлиши.

шубхасиз, уйнинг деярли бўшаб қолганидан. Пастки қаватдаги хоналар қулфлаб беркитилган, дераза эшик-лари ёпилганди. Бизни бошлаб киришган кичкина хонадан зах ва намиққан ҳид келарди.

Касалхонанинг эпчил қаровчи ҳамшираси крахмалланган қадама енглари ни тортиб-тортиб ёнимизга кирди.

– Мсье Пуаро? – сўради у дарров. – Мен – ҳамшира Кэпстикман. Жаноб Кларк келишингиз ҳақида хат юборди.

Пуаро леди Кларкнинг саломатлиги ҳақида сўради.

– Умуман олганда, тахмин қилингандек ёмон эмас. Аҳволи жуда яхшиланишига умид қилиб бўлмайди, лекин даволашнинг баъзи янги усуллари унга ёрдам берди, албатта. Доктор Логан унинг ҳолатидан мамнун.

– Лекин унинг тузалмаслиги рост, шундай эмасми?

– Ў, биз ҳеч қачон бундай демаймиз, – деди ҳамшира Кэпстик унинг бунчалик очиқ гапирганидан хижолат тортиб.

– Эрининг ўлими унинг учун оғир қайғу бўлган бўлса керак?

– Биласизми, мсье Пуаро, унинг учун бу соғлом ва эси жойида бўлган одамга таъсир қилиши мумкин бўлганчалик оғир зарба бўлмади. Леди Кларк ҳозир ҳамма нарсани ноаниқ қабул қиляпти.

– Бундай савол учун кечирасиз: у ва эри бир-бирига унчалик қаттиқ боғланиб қолмаганмиди?

– Ў, ҳа, улар бахтиёр жуфтлик эди. Эри ундан роса ташвишланарди, бечора. Доктор учун бу – ёлғон умидлар билан алдаш ҳар доим қийин, билсангиз. Аввалига бу унга азоб берган, деб ўйлайман.

– Аввалига? Кейин камрокми?

– Ҳамма нарсага кўникасиз, шундай эмасми? Қолаверса, сэр Кармайлнинг тўплами бор эди. Хобби – эркаклар учун яхши овунчоқ. Баъзида у сотишга кетарди, шундан сўнг мисс Грей билан каталогни қайта гузиб, музейдаги нарсаларни қайта жойлаштиришга киришишарди.

– Ў, ҳа, мисс Грей. У жўнаб кетдими?

– Ҳа. Бундан афсусдаман, лекин аёллар касал бўлганида, ҳар хил фаразга мойил бўлади. Улар билан баҳслашиш бефойда. Тан олиш керак, бу Мисс Грейга оғир ботди.

– Леди Кларк ҳар доим уни ёқтирмаганми?

– Умуман олганда, аввалига ҳатто ёқтирган деб ўйлайман. Келинг, уларни ғийбат қилмайлик. Беморим хали сизлар билан нима ҳақда гаплашганимни сўрайди.

У бизни иккинчи қаватдаги хонага бошлаб чикди. Леди Кларк дераза ёнидаги катта курсида ўтирарди. У жуда ориқ эди, юзи эса қорайган, кучли оғриқлардан азоб чекадиган одамлар сингари беҳол эди. Нигоҳи бироз хира, паришон, корачиқлари эса тўғноғич бошчасидек катталикда эди.

– Бу сиз кўришишни истаган мсье Пуаро, – деди хамшира Кэпстик тетик овозда.

– Ў, ҳа, мсье Пуаро, – деб такрорлади леди Кларк паришон.

У кўлини узатди.

– Дўстим капитан Гастингс, леди Кларк.

– Салом. Ташрифингиздан хурсандман.

Биз унинг ноаниқ ишорасига итоат қилиб ўтирдик. Жимлик чўкди. Леди Кларк мудраб қолганга ўхшарди.

Ниҳоят, бироз зўриқиб кўзгалди.

– Кар ҳақида гаплашмоқчисизлар, шундайми? Карнинг ўлими ҳақида. Ҳа-ҳа. – У хўрсинди, лекин яна паришон бош чайқаб кўярди. – Биз ҳеч қачон шундай бўлади, деб ўйламаганмиз... Мен биринчи бўлиб кетишимга шубҳа қилмасдим... – У бир-икки дақиқа ўйланиб қолди. – Кар ёшига нисбатан жуда бақувват эди. Ҳеч қачон касал бўлмасди. Олтмишга яқинлашиб қолганди, лекин энди эллик ёшга кирганга ўхшарди... Ҳа, жуда бақувват...

У яна мудрай бошлади. Пуаро маълум дориларнинг таъсири ва улар вақтни чексиздек кўрсатишини билгани боис сукут сақлаб ўтирди.

– Ҳа, келиб яхши қилдингиз, – деди леди Кларк тўсатдан. – Мен Франклиндан илтимос қилдим. У сизга айтиб қўйишни унутмаслигини айтди. Франклин аҳмоқлик қилмоқчи эмас, деб умид қиламан... Дунёни етарлича кўрганига қарамай, жуда ишонувчан. Эркаклар шундай... Улар болалигича қолишади... Жумладан, Франклин....

– У таъсирчан одам, – деди Пуаро.

– Ҳа-ҳа... ва рицарларга ўхшаган. Эркаклар бунга берилиб кетишади. Ҳатто Кар... – Унинг овози ўзгарди. Леди Кларк шошиб, бош чайқади: – Ҳаммаси тумандагидек... Тана фақат азоб беряпти, мсье Пуаро. Мен фақат оғриқ тинадими-йўқми, шундан ташвишдаман – бошқа ҳеч ниманинг аҳамияти йўқ.

– Биладан, леди Кларк. Бу ҳаётнинг фожиаларидан бири.

– Бундан аҳмоққа ўхшаб қоляпман. Ҳатто сизга нима демоқчи бўлганимни ҳам эслолмайман.

– Эрингизнинг ўлими билан боғлиқ бирор гапними?

– Карнинг ўлими билан? Ҳа, эҳтимол... Жинни, бадбахт одам – мен қотилни назарда тутяпман. Ҳозирги замонда одамлар кети узилмайдиган тўполон ва кий-чувга чидашолмайди. Жинниларга ҳар доим раҳмим келган – уларнинг мияси захарланган бўлса керак. Кейин, қамашгандан кейин ҳам даҳшатли бўлса керак. Аммо бошқа нима қилиш мумкин? Одамларни ўлдиришгач. – У оғриқдан секин бош чайқади. – Уни ҳали тутмадингизми? – деб сўради.

– Йўқ, ҳали йўқ.

– У ўша куни шу ерда изғиб юрган бўлса керак.

– Атрофда ўткинчилар жуда кўп бўлган, леди Кларк. Ҳозир таътил мавсуми.

– Ҳа... Унутибман... Лекин улар пляж ёнида юришади, уй ёнига чиқишмайди.

– Ўткинчилар ўша куни уйга яқин келишмаган.

– Ким шундай деяпти? – тўсатдан кескин сўради леди Кларк.

Пуаро бироз довдираб қолди.

– Хизматкорларингиз, – деди у, – мисс Грей.

– Бу киз – ёлгончи! – деди леди Кларк аниқ-равшан қилиб.

Мен стулдан сал турдим. Пуаро менга тез қараб олди.

Леди Кларк давом этди, энди унинг нутқи саросимали янграрди:

– Мен уни ёқтирмайман. У менга ҳеч қачон ёкмаган. Кар уни кўкларга кўтарарди. Ҳар доим унинг ёлғиз етимлигини гапирарди. Етим бўлса, нима қилибди? Уни жасур ва жуда яхши ишчи деб айтарди.

– Қизишманг, азизам, – деб гапга аралашди ҳамшира Кэпстик, – толиқиб қолмаслигингиз керак.

– Уни дарров жўнатиб юбордим! Франклин сурбетларча уни менга мос келади деб тахмин килди. Чиндан ҳам, мос келди! «Унинг изи канчалик тез йўқолса, шунчалик яхши» – дедим! Франклин – аҳмоқ! Унинг ўша кизга илакишишини истамагандим. У – ёш бола! Овсар! «Агар истасанг, унга уч ойга маош бераман, – дедим. – Лекин кетади. Уйда ортик бир кун ҳам қолишини истамайман!» Фақат касаллик эркакларни эътироз билдиришдан қайтара олади. У айтганимдек килди ва киз кетди. Жафокаш сингари кетди, ўйлашимча, янада самимийлик ва дадиллик билан!

– Қизишманг энди, азизам. Сизга мумкинмас.

Леди Кларк ҳамшира Кэпстикка қўл силтади.

– У сизни ҳам бошқалар сингари аҳмоқ килди.

– Ў! Леди Кларк. Мен мисс Грей ажойиб, кўринишдан романтик, роман қахрамонларига ўхшайди, деб ўйлагандим.

– Ҳаммангиз конимни қайнатаясиз, – деди леди Кларк бемажол.

– Аммо у кетди-ку. Кетиб бўлди.

Леди Кларк ночор бош чайқади, лекин жавоб бермади.

– Нега мисс Грей – ёлгончи, дедингиз?

– Чунки у шундай. У сизга уйга нотаниш одамлар яқинлашмади, деди, шундайми?

– Ҳа.

– Жуда яхши. Мен шу деразадан ўз кўзларим билан унинг уйнинг асосий эшиги олдида мутлако нотаниш эркак билан гаплашаётганини кўрдим.

– Ўша одамнинг кўриниши қандай эди?

– Оддий одам. Айтарли ҳеч қандай жихати йўқ.

– Жентльменми ёки ҳунарманд?

– Ҳунарманд эмас. Кўринишдан фақир одам. Эслолмайман. – Тўсатдан унинг юзи оғриқдан буришиб кетди. – Илтимос... энди... кетинглар... мен бироз чарчадим... ҳамшира...

Биз тушуниб, чиқиб кетдик.

– Ғалати воқеа, – дедим Пуарога Лондонга қайтиб кетаётганимизда, – мисс Грей ва нотаниш эркак ҳақида.

– Кўряпсизми, Гастингс? Сизга айтгандим: ҳар доим ниманидир аниқлаш мумкин.

– Нега қиз ҳеч кимни кўрмадим, деб ёлғон гапирди?

– Ўйлашимча, бунинг етти хил сабаби бор, улардан бири жуда оддий.

– Танбеҳми? – деб тахмин қилдим мен.

– Балки, бу фаҳм-идрокингиш учун асосдир, бироқ бизнинг бу борада ташвишланишимиздан фойда йўқ. Жавобини унинг ўзидан сўраб билиш осонроқ.

– Дейлик, у бизга яна ёлғон гапиради.

– Бу чиндан ҳам қизик бўлади ва... ўйлашга мажбур қилади.

– Бу даҳшат – қизнинг жинни билан алоқаси бўлиши мумкинлигини тахмин қилиш.

– Тўғри... мен бундай деб ўйламаяпман.

Мен яна бир неча дақиқа мулоҳаза қилдим.

– Гузал қиз буларнинг бари туфайли оғир даврларни бошдан кечиряпти, – дедим ниҳоят хўрсиниб.

– Асло. Бу фикрни хаёлингиздан чиқариб ташланг.

– Лекин ундай эмас, – деб ўзимнинг гапимни маъқулладим, – гузал бўлгани учунгина ҳамма унга қарши.

– Бемаъни гапларни гапиряпсиз, дўстим. Комбесайдда ким унга қарши? Сэр Кармайклми? Франклинми? Ҳамшира Кэпстикми?

– Леди Кларк унга буткул қарши эканлиги аниқ.

– Дўстим, қалбингиз ёш гўзал қизларга раҳм-шафқат ҳиссига тўла. Менинг эса ёши қайтган ледиларга раҳмим келади. Балки, леди Кларк воқеа-ҳодисалар ва одамларни аниқ-равшан кўргандир, унинг эри, жаноб Франклин Кларк ва ҳамшира Кэпстик эса кўршاپалак сингари кўр бўлган... капитан Гастингс ҳам...

– Сиз у қизга қарши тиш қайрагансиз, Пуаро.

У мени ҳайратга солиб, бирдан кўзларини пирпирата бошлади.

– Балки, менга сизни романтик отингиздан тушириш ёқар, Гастингс. Сиз ҳар доим содиқ рицарсиз – ёрдамга келишга шайсиз – хонимларга, албатта.

– Қанчалик бемаънисиз, Пуаро, – дедим ўзимни кулгидан тиёлмай.

– Ҳа, майли, ҳамма вақт фожиага мойил бўлиб бўлмайди-ку. Фожиа асносида одамларнинг ҳаракатларини кузатиш мен учун тобора қизиқ бўлиб боряпти. Бизда учта оилавий драма бор. Биринчиси – Андоверда: миссис Ашернинг фожиали ҳаёти, унинг кураши, немис эрини қўллаб-қувватлаши, жиянининг садоқати. Биргина шунинг ўзи бутун бир романни ташкил қилиши мумкин. Кейин Бексхиллда: бахтиёр, омади юришган ота-она, бир-биридан анчагина фарк қиладиган икки қиз – жажжи эрка қиз ва ақли тиник, ҳақиқатнинг холис тарафдори бўлган кучли ҳамда қатъиятли Меган. Яна бир қаҳрамон бор: босик, тартибли, лекин марҳумани ҳаддан ортиқ рашк қилган ва қаттиқ яхши кўрган шотланд йигит. Нихоят,

Черстондаги уй: ўлаётган хотин, ўзининг тўпламига муккасидан кетган, лекин унга ачиниб, ёрдам берадиган гўзал кизга меҳри ва ишончи ортиб бораётган эр; ундан сўнг, ука – серғайрат, келишган, қизикарли, узоқ сафарлардан сўнг жуда романтик кайфиятли.

Тушунинг, Гастингс, воқеалар одатдагидек ривожланганда, бу учта алоҳида драма ҳеч қачон бир-бирига боғланмаган бўларди. Ҳаётнинг кутилмаган ҳодисалари – бундан ажабланишдан ҳеч қачон тўхтамайман, Гастингс.

– Мана, Паддингтонга ҳам келдик, – дедим.

Уайтхэйвн-Мэншенсга етиб боришимиз билан бизга қандайдир жентльмен Пуарони кутаётганини хабар қилишди.

Мен Франклин Кларк ёки, эҳтимол, Жеппни кўраман деб ўйлагандим, аммо не ажабки, у Дональд Фрээр экан. У хижолатли кўринар, тутилиб гапириши янада яққол сезила бошлаганди.

Пуаро унинг ташрифи мақсадини суриштириб ўтирмади, бунинг ўрнига сэндвич ва бир қадах шароб таклиф қилди. Сэндвичлар келгунча Пуаро суҳбат жиловини ўз қўлига олиб, қаерда бўлганимиз ва касал аёл билан нима ҳақда гаплашганимизни тушунтирди. Ҳали сэндвичларимизни еб, шаробга лаб теккизиб улгурмасимиздан у суҳбатга шахсий тус берди.

– Бексхиллдан келдингизми, жаноб Фрээр?

– Ҳа.

– Милли Хигли билан силжиш сезилдими?

– Милли Хигли? Милли Хигли? – Фрээр бу исмни таажжуб билан бир неча марта такрорлади. – Ҳа, анави киз! Йўк, у ерда ҳали ҳеч нима қилмадим. Бу...
У кўлларини қайириб, тўхтаб қолди.

– Ёнингизга нега келганимни билмайман! – деб «портлади» у.

– Мен биламан, – деди Пуаро.

– Билмайсиз. Қаердан билардингиз?

– Сиз кимгадир ниманидир айтишингиз кераклиги учун ёнимга келдингиз. Тўғри иш қилдингиз. Мен худди ўша одамман. Гапиринг!

Пуаронинг катъияти самара берди. Фрэзер унга миннатдорона итоаткорлик билан қаради.

– Шундай деб ўйлайсизми?

– Жин урсин! Бунга аминман.

– Мсье Пуаро, сиз тушлар ҳақида бирор нима биласизми?

Ундан ҳар қандай гапни эшитишга тайёр эдим, факат буни эмас. Бирок Пуаро гарангсиб қолмади.

– Биламан, – деди у, – тушингизга бирор нима кирдимми?..

– Ҳа. Ўйлашимча, тушимга... бунинг кириши буткул табиий деб айтасиз. Лекин бу одатий туш эмас.

– Ундай эмасми?

– Бу кетма-кет уч кеча тушимга кирди, сэр... Ақлдан озаётганга ўхшайман...

– Менга айтиб беринг...

Фрэзернинг юзи бўздек оқариб кетди. Кўзлари чакчайди. У чиндан ҳам ақлдан озган одамга ўхшарди.

– Ҳар доим бир хил. Пляждаман. Беттини кидираман. У йўқолиб қолди – шунчаки йўқолиб қолган. тушуняпсизми? Мен уни топишим керак. Унга камарини беришим керак. У менинг қўлимда. Кейин...

– Ҳўш?

– Туш ўзгаради... Ортиқ уни изламайман. Бетни у ерда, каршимда – пляжда ўтирибди. У менинг яқинида шаётганимни кўрмайди... бу – ў, йўқ...

– Давом этинг. – Пуаронинг овози ҳукмфармо, қатъий янгради.

– Мен унинг орқасидан яқинлашаман... у мени эшитмайди... Мен унинг бўйнини камар билан сиқиб тортаман, ў, тортаман...

Унинг овозидаги талваса кўрқинчли эди... Курсимнинг ёндорларини қисдим... Воқеа шу қадар жонли гавдаланаётганди.

– У бўғилади... у ўлди. Мен уни бўғиб ўлдирдим – мана, унинг боши орқага ташланади ва мен унинг юзини кўраман... ва у Меган, Бетти эмас!

У ранги оқариб, қалтираганча ўзини орқага ташлади. Пуаро яна бир стакан шароб қуйиб, унга узатди.

– Бу туш нимани англатади, мсье Пуаро? Нега бундай туш кўряпман? Ҳар кеча?..

– Шаробдан ичинг, – буюрди Пуаро.

Йигит ичди ва боягидан босикроқ овозда сўради:

– Бу нимани англатади? Мен... мен уни ўлдирмаганман, шундай эмасми?

Пуаро нима деб жавоб берганини билмайман, чунки шу дақиқада почтачининг эшикни тақиллатганини эшитдим-у, отилиб хонадан чикдим.

Почта кутисидан олган нарсам мени Дональд Фрэзернинг ғайриоддий дил розини унутишга мажбур қилди.

Меҳмонлар хонасига қайтиб киришга ошиқдим.

– Пуаро, – деб хитоб қилдим, – у келди! Тўртинчи хат!

У сакраб туриб, қўлимдан хатни юлқиб олди ва узининг қоғоз кесадиған пичоғини топиб, хатни очди. Хатни столга ёзиб қўйди.

Уни учаламиз бирга ўқидик.

«Яна бесамарми? Вуй! Вуй! Сиз ва полиция ўзини бизан бандсизлар? Қизик, а? Асал излаб, энди қаерга йўл оламиз?»

Бечора жаноб Пуаро. Сизга жуда раҳмим келяпти.

Аввал элломмаган экансиз, қайта уринаверинг, уринаверинг, уринаверинг.

Узоқ йўл босишимиз керак.

Типперэри³⁰? Йўқ – бу кейинроқ бўлади. Т харфига.

Кейинги кичик ноҳуш ҳодиса 11 сентябрда Донкастерда содир бўлади.

Ҳозирча хайр.

ABC».

21-боб

Қотилнинг тасвири

Ўша дақиқада тасвирдан Пуаро инсоний омил деб атайдиган қисм яна йўқола бошлади, шекилли. Биз учун табиий инсоний ташвишлар даври келгандек таассурот туғилганди, чунки мия ортик бу ҳақиқий даҳшатга тоқат қила оладиган аҳволда эмасди. Ҳар биримиз тўртинчи хат келгунча қандайдир ҳаракат қилиш имкони йўқлигини хис қилардик, хат бизга қотиллик саҳнасини очиши керак эди. Кутиш муҳити ўрнини кучли асабийликнинг сусайиши эгаллади.

Аммо энди қаттиқ оқ қоғоздан масҳара қилаётган бу босма харфлар овни давом эттиришга мажбур қиларди.

Инспектор Кроум Ярддан етиб келди. Кўп ўтмай Франклин Кларк ва Меган Барнард ҳам етиб келишди.

³⁰ Типперэри – Биринчи жаҳон уруши пайтида урф бўлган аскарлар кўшигига ишора. «Типперэрига узоқ йўл...».

Қиз Бексхиллдан келганини айтди.

– Жаноб Кларкдан бир нарсани сўрамоқчи эдим.

У узр сўраб, ўз ҳаракатини изоҳлашга зўр бериб уринарди.

Мен бунга ортиқча эътибор бермай, шунчаки қайд этдим.

Мени ҳаммасидан ҳам кўпроқ хат ташвишлан-тирарди.

Кроум ҳам, назаримда, драманинг бу иштирокчи ларини кўришдан хурсанд эмасди. У ниҳоятда расмий ва камгап эди.

– Хатни олиб кетаман, мсье Пуаро. Истасангиз, нусхасини қолдиришингиз мумкин...

– Йўқ, йўқ, бунга зарурат йўқ.

– Режаларингиз қандай, инспектор? – сўради Кларк.

– Анча мураккаб, жаноб Кларк.

– Бу гал уни ушлашимиз керак, – деди Кларк. –

Сизга шу мақсадда ўз ассоциациямизни ташкил қилганимизни айтишим мумкин. Манфаатдор томонлар легиони.

Инспектор Кроум доимги гапини айтди:

– Наҳотки?

– Тушунишимча, сиз ҳаваскорлар ҳақида яхши фикрда эмассиз.

– Сиз ҳам худди шундай воситаларга эгалигингиз, амримаҳол, шундай эмасми, жаноб Кларк?

– Биз шахсан манфаатдормиз, бунинг ўзи ҳам катта гап.

– Наҳотки?

– Сизнинг вазифангиз енгил эмас деб ўйлайман, инспектор. АВС чиндан ҳам сизни яна алдаб кетганга ўлшайди.

Мен Кроумнинг, бошқа усуллар иш бермаганда, жаҳл билан гапира бошлашини пайқадим.

– Бизни танқид қилишга етарлича асос бор, деб ўйламайман, – деди у. – 11-гача матбуотда овоза қилиш кампанияси учун етарлича вақтимиз бор. Донкастерда ҳамма оғоҳлантирилади. Исми Ддан бошланадиган ҳар бир кишига ўзини ҳимоя қилиши кераклиги айтилади. Биз шаҳарга полициянинг катта кучини жамлаймиз. Бу Англиянинг барча бош констебллари умумий розилиги билан ташкиллаштирилади. Бутун Донкастер, полиция ва аҳоли бир кишини ушлашга чиқадди ва биз уни ушлашимиз зарур!

Кларк хотиржам гапирди:

– Спортдан узоқлигингиз дарров сезиляпти, инспектор.

Кроум унга тикилиб қолди:

– Нимани назарда тутяпсиз, жаноб Кларк?

– Тавба! Наҳотки кейинги чоршанбада Донкастерда «Сент-Лежер»³¹ ўтишини билмайсиз?

Инспекторнинг оғзи очилиб қолди. Умрида биринчи марта ўзининг «Наҳотки?»сини айтолмади. Бунинг ўрнига:

– Чинданми! – деди. – Бу ишни қийинлаштиради...

– АВС телба бўлса ҳам, аҳмоқ эмас.

Бир-икки дақиқа жим қолдик, юзага келган вазиятни тасаввур қилдик. Отчопардаги оломон – спортни жуда яхши кўрадиган ишқибоз инглизлар оммаси...

– Ақлли режа, – деди Пуаро. – Нима бўлганда ҳам яхши ўйлаб топилган.

– Қотиллик отчопарда, эҳтимол, Лежер пойгаси пайтида содир бўлишига ишончим комил, – деди Кларк.

³¹ «Сент-Лежер» – Донкастер (Йоркшир графлиги)да ҳар йили ўтказиладиган уч ёшли байталлар пойгаси.

Бир зумга унинг спортчиларга хос ички сезгиси устун келиб, ёқимли ўйларга берилди...

Инспектор Кроум туриб, хатни олди.

– «Сент-Лежер» – бу мушкуллик, – тан олди, – бу аламли.

У чиқиб кетди. Биз даҳлизда овозларни эшитдик. Бир дақиқадан сўнг Тора Грей кирди.

– Инспектор менга яна хат борлигини айтди, – деди безовталаниб. – Бу гал қаерда?

Кўчада ёмғир ёғаётганди. Мисс Грейнинг эгнида қора пальто, юбка ва мўйна бор эди. Тилла ранг бошида кичкина қора шляпача қия турарди.

У айнан Франклин Кларкка мурожаат қилганди, тўғри ёнига ўтиб, қўлини унинг қўли устига қўйди. Мисс Грей жавоб кутарди.

– Донкастер – «Сент-Лежер» кунда.

Биз муҳокама учун жойлашиб ўтириб олдик.

Мени умидсизлик ҳисси чулғаб олди. Олти кишидан иборат кичкинагина гуруҳ нима ҳам қила оларди? У ерда ҳамма бурчакни кузатувчи ўткир кўзли ва сергак беҳисоб полициячилар бўлади. Яна олти жуфт кўз нима қила оларди?

Гўё менинг ўйларимга жавоб тариқасида Пуаронинг овози янгради. У ўқитувчи ёки руҳонийдек гапирарди:

– Болаларим, биз кучимизни бекор сарфламаслигимиз керак. Бу ишга теран ақл билан ёндашишимиз зарур. Биз ҳақиқат излаб, ташига эмас, ичига боқишимиз, ҳар биримиз ўзимизга: «Қотил ҳақида мен нима биламан?» дейишимиз керак. Шу тариқа биз кидираётган одам тасвирини чизишимиз лозим.

– Биз у ҳақда ҳеч нима билмаймиз, – хўрсинди Тора Грей ночор.

– Йўк, йўк, мадемуазель. Бу ёлғон. Ҳар биримиз у ҳақда нимадир биламиз, аммо айнан нималигини билмаймиз. Билишимизга аминман, фақат уни ундира олганимизда эди.

Кларк бош чайқади:

– Бизга ҳеч нима маълум эмас: ёши қайтганми ёки ёшми, малласочми ёки қорасоч. Ҳеч биримиз уни кўрмаганмиз ва у билан гаплашмаганмиз. Билган ҳамма нарсамизни бир-бир эслаб чиқдик.

– Ҳаммасини эмас! Масалан, мисс Грей бизга сэр Кармайкл Кларк ўлдирилган кунда ҳеч қандай нота ниш одамларни кўрмаганини ва гаплашмаганини айтди.

Тора Грей бош ирғади:

– Худди шундай.

– Шундайми? Леди Кларк бизга ўз деразасидан сизнинг эшик олдида бир эркак билан гаплашаётганингизни кўрганини айтди, мадемуазель.

– У менинг нотаниш эркак билан гаплашаётганимни кўрибдими? – Қиз чиндан ҳам ажабланаётганга ўхшарди. Бу соф, тиниқ нигоҳ фақатгина табиий бўлиши мумкин эди, албатта. У бош чайқади. – Леди Кларк адашган бўлса керак. Мен ҳеч қачон... Ў! – У беихтиёр ҳайқириб юборди. Ёноқларига қизиллик югурди. – Эсладим! Қандай паришонхотирлик! Айтишни унутибман. Лекин бу унчалик муҳим эмас, деб ўйлайман. У шунчаки айланиб, пайпоқ сотиб юрадиган одамлардан бири – биласизми – собиқ ҳарбийлар. Улар жуда хирапашша бўлишади. У яқинлашганда, мен холлдан ўтиб кетаётгандим. У кўнғирокни чалиш ўрнига мен билан гаплашиб кетди. Лекин кўринишдан жуда беозор эди. Бу эсимдан ҳам чиқиб кетибди.

Пуаро бошини кўллари билан чангаллаб, у ёқдан бу ёқка тез бориб келарди. У паст овозда шундай газаб билан тўнғиллардики, ҳеч ким бир оғиз гапиролмади.

– Пайпоқ, – деб такрорларди у, – пайпоқ... пайпоқ... пайпоқ... бу мос келади... пайпоқ... пайпоқ... бу баҳона – ҳа... уч ой аввал... ўша куни ҳам... энди ҳам. Э Худойим, тушундим!

У ўтирди-да, менга қаттиқ қаради.

– Эсингиздами, Гастингс? Андовер. Дўкон. Биз тепага чиқиб кетяпмиз. Ётоқхона. Стул устида. Бир жуфт шойи пайпоқ. Икки кун олдин нима эътиборимни тортганини энди биламан. Сиз, мадемуазель... – У Меганга ўгирилди. – Сиз онангизнинг синглингизга айнан қотиллик содир бўлган куни янги пайпоқ сотиб олгани учун йиғлаганини айтгандингиз... – У бизга қараб чикди. – Тушуняпсизларми? Бу уч марта такрорланган ўша баҳона. Бу тасодиф бўлиши мумкин эмас. Мадемуазель гапирганда, менда у айтаётган нимадир нима биландир боғлиқдек туйилди. Энди унинг нимага боғлиқлигини биламан. Миссис Ашернинг кўшниси – Миссис Фаулер айтган сўзлар. Доим нимадир сотишга уринадиган одамлар ҳақида – у ҳам пайпоқни тилга олганди. Мадемуазель, айтинг-чи, онангиз ўша пайпоқни дўкондан эмас, уй эшигини тақиллатиб келган одамдан сотиб олгани ростми?

– Ҳа... ҳа... шундай... Эсладим. У лакиллаб юриб, ниш топишга уринадиган ўша бечоралар ҳақида нимадир деганди.

– Аммо қандай боғлиқлик бор? – деб хитоб қилди Франклин. – Ўша одамнинг айланиб, пайпоқ сотиб юриши ҳеч нимани исботламайди!

– Дўстим, сизга айтяпман-ку, бу тасодиф бўлиши мумкин эмас. Учта жиноят – ҳар гал кимдир пайпок сотиб, жойни текширади.

Пуаро Торага ўгирилди:

– Сўз сизга! Ўша одамни тасвирлаб беринг.

Қиз унга ожизона қаради:

– Тасвирлаб беролмайман... Тўғриси, қандай тасвирлашни билмайман. Унга деярли караганим ҳам йўқ. У эътиборни тортадиган одамлардан эмас...

Пуаро қабрдан келаётгандек бўғик, мудҳиш овозда гапирди:

– Буткул ҳақсиз, мадемуазель. Ҳамма жумбоқ сизнинг қотил ҳақидаги тасвирингизда – у эса, шубҳасиз, қотил! У эътиборни тортадиган одамлардан эмас. Ҳа, бунга шубҳа йўқ... Сиз қотилни тасвирлаб бердингиз!

22-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Жаноб Александр Бонапарт Каст қимирламай ўтирарди. Унинг нонуштаси совуқ ва қўл урилмаган ҳолда турарди. Газета чой дамланадиган чойнакка суяб қўйилганди. Бу жаноб Каст ҳозиргина зўр қизикиш билан ўқиган газета эди.

У бирдан туриб, у ёқдан бу ёққа юрди ва бўғик инграганча бошини қўллари билан чангаллаб, дераза ёнидаги курсига ўтирди.

Очилаётган эшик овозини эшитмади. Уй соҳибаси миссис Марбери эшик олдида тўхтади.

– Жаноб Каст, мен ўйлагандим, яхши бир... қанақа сизга, нима бўлди? Тобингиз бўлмаяптими?

Жаноб Каст қўлларини бошидан олди.

– Ҳеч нима. Айтарли ҳеч нима бўлмади, мисс Марбери. Мен... эрталабдан бери ўзимни ёмон ҳис қиляпман.

Миссис Марбери нонушта патнисини кўздан кечирди.

– Кўриб турибман. Нонуштага қўл урмабсиз. Яна бошингиз безовта қиляптими?

– Йўқ. Яъни ҳа... Мен... мен... бироз тобим бўлмаяпти.

– Ҳа, маъзур тутасиз. Бугун ташқарига чикмоқчимасмисиз?

Жаноб Каст сапчиб кетди:

– Йўқ, йўқ. Мен боришим керак. Иш бор. Муҳим. Жуда муҳим.

Унинг қўллари титрарди. Миссис Марбери унинг ҳаяжонини кўриб, тинчлантиришга уринди.

– Ҳа, зарур бўлса, зарур. Бу гал узокка борасизми?

– Йўқ. Мен... – У бир-икки дақиқа иккиланиб қолди. – Челтенхэмга бораман.

Унинг бу сўзни иккиланиб айтишида қандайдир ғалати оҳанг бор эди. Шунинг учун миссис Марбери унга таажжуб билан қаради.

– Челтенхэм – чиройликкина жой, – деди у суҳбатни кизитиш учун. – Бир марта Бристолдан борганман. У ерда ажойиб дўконлар бор.

– Мен ҳам шундай деб ўйлайман.

Миссис Марбери эгилиб, полдан ғижимлаб ташланган газетани олди ва тез қаддини ростлади, чунки букчайиш қоматига ярашмасди.

– Газеталарда энди фақат қотиллик билан боғлиқ ишлар, – деди у. – Эртага-чи! Одамнинг эти жимир-

лаб кетади-а? Донкастерда яшаганимда ва исмим Ддан бошланганда, биринчи поезддаёқ жўнаб кетардим, сизга айтсам. Таваккал қилмасдим. Сиз нима дейсиз, жаноб Каст?

– Ҳеч нима, миссис Марбери, ҳеч нима.

– Бу пойгалар ва ҳоказолар. Шубҳасиз, қотил у ерда омадим келади деб ўйлаяпти. Айтишларича, юзлаб полициячи тўпланаётган экан... Жаноб Каст, кўри-нишингиз жуда ёмон. Бирор нима ичмайсизми? Тўғ-риси, бугун йўлга чиқмаганингиз маъқул.

Жаноб Каст турди:

– Бу зарур, миссис Марбери. Мен доим... мажбуриятларимда пухта бўлганман. Одамлар сизга... сизга ишонишлари керак! Менга иш топширилганда, уни охиригача етказаман. Бу... бизнесда муваффақиятга эришишнинг ягона йўли.

– Аммо касал бўлсангиз-чи?

– Касал эмасман, миссис Марбери. Шунчаки бироз қаттик ҳаяжонландим – ҳар хил шахсий муаммолар. Яхши ухламадим. Умуман олганда эса тузукман.

Унинг ўзини тутиши шу қадар ишонарли эдики, миссис Марбери нонуштани йиғиштириб, истамайгина хонадан чиқиб кетди.

Жаноб Каст каравот тагидан жомадон чиқариб, нарсаларини тахлай бошлади. Пижама, пардоз буюмлари, тоза ёқача, чарм шиппакни солди. Кейин жавонни очиб, токчадан жомадонга еттига ўн дюйм³²лик ўн иккита текис картон қутичани олиб солди.

Столда ётган темир йўл маълумотномасига назар солди-да, қўлида жомадонни ушлаганча хонадан

³² Дюйм – узунлик ўлчови, 25,5 мм.

чикди. Уни холлга қўйиб, шляпа ва пальтони кийди. Шу аснода чуқур хўрсинди. Шунчалик чуқур хўрсиндики, қўшни хонадан чиқаётган қиз унга ташвишланиб қаради.

– Нимадир бўлдими, жаноб Каст?

– Ҳеч нима, мисс Лили.

– Шундай хўрсиндингизки!

Жаноб Каст узук-юлуқ овозда гапирди:

– Бу сизда қандайдир сезги уйғотяптими, мисс Лили?

– Билмадим... Тўғри, бир нима кўнгилдагидек эмаслиги сезилиб турадиган ва ҳаммаси кўнгилдагидек кечадиган кунлар бўлади.

– Тушунарли, – деди жаноб Каст. У яна хўрсинди.

– Хўп, хайр, мисс Лили. Хайр. Сиз доим менга яхши муносабатда бўлгансиз.

– Бутунлай кетаётгандек «хайр» деманг», – кулиб юборди Лили.

– Йўқ, йўқ, албатта, йўқ.

– Жумагача, – деди қиз қувноқ овозда. – Бу гал қаерга кетяпсиз? Яна қирғоққами?

– Йўқ, йўқ... ҳалиги... Челтенхэмга.

– Ў, у ер ҳам яхши. Лекин Торкидагидек эмас. У ер ажойиб бўлса керак. Кейинги йил таътилда бормоқчиман. Дарвоқе, сиз қотиллик – алифбо бўйича қотиллик юз берган жойга жуда яқин бўлган бўлишингиз керак. Қотиллик сиз ўша ерда бўлган пайтда юз берган, шундай эмасми?

– Э-э... ҳа. Лекин Черстон у ердан олти-етти миля нарида.

– Барибир, бу зўр бўлса керак! Ахир сиз кўчада

котилнинг ёнидан ўтиб кетган бўлишингиз мумкин!

– Ҳа, мумкин, албатта, – деди жаноб Каст сунъий жилмайиб.

Лили Марбери буни сезди.

– Ў, жаноб Каст, кўринишингиз ёмон.

– Мен яхшиман, жуда яхшиман. Хайр, мисс Марбери.

У ковушмай шляпасини кўтариб қўйди, жомадонини олиб, шошиб эшикдан чикди.

– Ғалати чол, – деди Лили Марбери, – лекин, менимча, сал «анақароқ»...

Инспектор Кроум ўзининг қўл остидаги ходимига буюрди:

– Пайпок чиқарадиган ҳамма фирмаларнинг рўйхатини топиб, кўпайтиринг. Менга уларнинг ҳамма агентлари топшириқ бўйича ишлаб, буюртма қидирадиган одамларнинг рўйхати керак.

– Бу ABC иши билан боғлиқми, сэр?

– Ҳа. Бу жаноб Эркюль Пуаронинг ғояларидан бири. – Инспекторнинг гап оҳангида менсимаслик сезиларди. – Бундан ҳеч нима чиқмаса керак, лекин ҳар қандай, ҳатто энг арзимас имкониятни ҳам қўлдан чиқариб бўлмайди.

– Тўғри, сэр. Жаноб Пуаро ўз вақтида кўп иш қилган, лекин энди у бироз қариб қолган, деб ўйлайман.

– У найрангбоз, – деди инспектор Кроум, – ҳар доим ўзини катта олади. Баъзиларни чалғитади. Лекин мени эмас. Энди эса Донкастердаги тадбирга ўтсак...

Том Хартиган Лили Марберига айтди:

– Бугун тонгда истеъфодаги кишингизни кўрдим.

– Кимни? Жаноб Кастними?

– Кастни. Юстон³³да. Доимгидек, товуғини йўқо-

³³Юстон – Лондондаги вокзал.

тиб қўйган одамга ўхшарди. Менимча, у ярим телба. Кимдир унга кўз-қулоқ бўлиб юриши керак. Аввал газетани тушириб юборди, кейин чиптани. Мен олдим – у йўқотиб қўйганини сезмагани ҳам. Хурсанд бўлиб менга миннатдорчилик билдирди, лекин, ўйлашимча, у мени танимади.

– Ў, албатта, – деди Лили, – у факат холлдан ўтиб юрганингни кўрган, шунда ҳам кўп эмас.

Улар бир давра ракс тушишди.

– Сен жуда яхши раке тушасан, – деди Том.

– Давом этамиз, – деди Лили ва эгилиб, янада яқинроқ келди.

Улар яна бир давра ракс тушишди.

– Юстон дедингми ёки Паддингтон? – сўради Лили тўсатдан. – Қария Кастни қаерда кўрдинг, демоқчиман?

– Юстонда.

– Ишончинг комилми?

– Албатта, комил. Нима деб ўйлаяпсан?

– Қизиқ. Мен Челтенхэмга Паддингтондан кетишади, деб ўйлардим.

– Шундай. Лекин қария Каст Челтенхэмга кетмоқчи эмасди. У Донкастерга бормоқчи эди.

– Челтенхэмга.

– Донкастерга. Мен биламан-ку, қизалоқ! Ахир унинг чиптасида шу манзил ёзилганди...

– Аммо у менга Челтенхэмга кетяпман деди-ку. Аниқ эсимда.

– Йўқ, адашяпсан. У Донкастерга кетмоқчи эди, бу аниқ. Баъзиларнинг доим омади келади. Мен Лежерда тиллақўнғизга тикдим, унинг чопишини кўргим келяпти.

– Жаноб Каст пойгага боради, деб ўйламайман, у

пойгага қизикадиганларга ўхшамайди. Ў, Том, умид қиламанки, уни ўлдиришмайди. Ахир Донкастерда алифбо бўйича қотиллик юз бериши керак.

– Кастга ҳеч нима қилмайди. Унинг исми Ддан бошланмайди.

– Уни ўтган гал ўлдиришлари мумкин эди. Қотиллик содир бўлганда, у Торкида Черстонга яқин жойда бўлган.

– Наҳотки? Қандай тасодиф, а?

У кулиб юборди.

– Аввал Бексхиллда бўлмаганми, ишқилиб?

Лили қошларини чимирди:

– У кетганди... Ҳа, эсимда, у бу ерда эмасди... чунки ойим ямаб берган чўмилиш кийимини эсидан чиқариб қўйганди. Ойим: «Жаноб Каст кеча чўмилиш кийимисиз жўнаб кетди» деганда, мен: «Ў, энг мудхиш қотиллик содир бўлганда, чўмилиш кийими нимаси! Бексхиллда бир қизни бўғиб ўлдиришибди», дедим.

– Аммо унга чўмилиш кийими керак бўлган бўлса, демак, қирғоққа бормоқчи бўлган. Эшитяпсанми, Лили, – у юзини кулгили буриштирди, – истеъфодаги кишингиз қотилнинг ўзи бўлса-чи?

– Бечора жаноб Кастми? У пашшага ҳам озор бермайди, – кулиб юборди Лили.

Улар рақс тушишда давом этишди: бу беташвиш онларда бирга эканликларидан бошқа ҳеч қандай завқ йўқ эди.

23-боб

11 сентябрь. Донкастер

Донкастер!

11 сентябрни бутун умр эсласам керак.

Чиндан ҳам, ҳар гал «Сент Лежер» тилга олинганда, хаёлларим беихтиёр пойгага эмас, қотилликка қараб кетади.

Ўз ҳиссиётларим ҳақида эслаганимда, кўпроқ азобли коникмаслик ҳисси қалкиб чиқади. Мана, биз ўша ердамиз, жойидамиз – Пуаро, мен, Кларк, Фрэзер, Меган Барнард, Тора Грей ва Мэри Дроуэр. Бизнинг ҳар биримиз нима қила олардик?

Бизда оломонда, минглаб одамлар орасида икки ёки уч ой аввал маълум вазиятларда ноаниқ кўринган юз ёки шахсни танишга ожиз умид бор эди.

Ғайриоддийлик, аслида, янада кучли эди. Ҳаммамиздан фақат Тора Грейгина ўша одамни аниқ таний олиши мумкин эди. Зўр диққат қилгани учун хотиржамлигидан асар ҳам қолмади. Унинг вазмин, ишонарли феъли қаергадир йўқолганди. У гамгин, деярли йиғлагудек бўлиб ўтираркан, Пуарога пойма-пой гапирарди:

– Унга бир марта ҳам караганим йўқ. Нима учун? Қанчалик аҳмоқлик қилдим. Сизлар менга қараб қолдингиз, ҳаммангиз... ва мен сизларга панд бераман. Чунки уни яна кўрган тақдиримда ҳам, таний олмайман. Мен юзларни яхши эслаб қололмайман.

Пуаро унга фақат такаллуф кўрсатарди. Бу мени хайратга солди, лекин у азоб чекаётган гўзалликка мендан кам ачинмасди. Ҳатто унинг елкасига юмшоққина қоқиб қўйди.

– Қизалок, жазавага тушманг. Ҳозир бунга фурсат йўқ. Ўша одамни кўришингиз керак бўлса, унитанийсиз.

– Бунга аминмисиз? Аммо нима учун?

– Ў, ҳар хил сабаблар етарли... дейлик, қизилнинг ўрнини қора босгани учун.

– Нимани назарда тутяпсиз, Пуаро? – сўрадим мен.

– Мен кимор столи тилида гапиряпман. Рулетка³⁴ ўйнаганда, узоқ вақт қора тушиши мумкин, аммо охир-окибат қизил пайдо бўлиши керак. Бу эҳтимоллик қонуни.

– Омад келишини назарда тутяпсизми?

– Худди шундай, Гастингс. Айнан шу ерда ўйинчига (қотилга ҳам, чунки у охир-окибат шунчаки ўйинчининг олий вакили, чунки пулини эмас, ҳаётини хавф остига қўйган) кўпинча соғлом сезги етишмайди. Ютгани учун ютишда давом этаман деб ўйлайди! У столдан зарур пайтда чўнтагини тўлдириб кетмайди. Омад ҳамроҳ бўлаётган қотил ҳам омадсизликка учраши мумкинлигини тушунолмайди! Ишларнинг омадли кечаётганини фақат ўзига боғлайди, аммо сизларни ишонтириб айтаман, дўстларим, жинойт қанчалик пухта режалаштирилмасин, омад бўлмаса, у муваффақиятга эришолмайди!

– Жуда ошириб юбормадингизми? – эътироз билдирди Франклин Кларк.

Пуаро ҳаяжон билан қўлларини бир-бирига урди:

– Йўқ, йўқ. Агар истасангиз, имкониятлар тенг, лекин ўзимиз томонга тортиб олишимиз керак. Ўзингиз ўйлаб кўринг! Кимдир айнан қотил чикаётганда.

³⁴ Рулетка – айланиб турувчи гардишга рақамлар қўйилган кимор ўйини.

миссис Ашернинг дўконига кирган бўлиши мумкин. Ўша одам пештахта ортига қараб, ўлган хотинни кўрган бўлиши ёки дарҳол қотилни ушлаб қолиши, ёки полицияга аниқ тасвирини айтиши мумкин эди, шунда қотилни ўша заҳоти ҳибсга олишарди.

– Ҳа, албатта, бўлиши мумкин, – тан олди Кларк, – бундан чиқадики, қотил таваккал қилиши керак.

– Худди шундай. Ва кўплаб қиморбозлар сингари қотил кўпинча қачон тўхташни билмайди. Ҳар янги жиноят билан ўз қобилиятига ишончи ортаверади. Меъёр ҳисси унга панд беради. У: «Мен ақлли ва омадли эдим!» демайди. Йўқ, у фақат: «Мен ақлли эдим!» дейди. Унинг ўз иқтидори ҳақидаги фикри кучайиб боради, аммо кейин, дўстларим, шарча айланади ва ўйин тугайди: у янги рақамда тўхтайди, қиморхона эгаси «қизил» деб эълон қилади.

– Бу ишда ҳам шундай бўлади деб ўйлайсизми? – сўради Меган қошларини чимириб, хўмраяркан.

– Бу эртами-кечки содир бўлиши керак! Шу пайтгача омад жиноятчи томонда эди – эртами-кечми у биз томонга ўтиши лозим. Ўтиб бўлганига ишончим комил! Пайпоқ билан боғлиқ ип – бу фақат бошланиши. Энди ҳаммаси унга ёрдам бериш ўрнига унга қарши бўлади! Ва у хато қилишни бошлайди...

– Айтишим керакки, сиз бизни руҳлантиряпсиз, – деди Франклин Кларк, – ҳаммамизга далда керак. Мени эрталабдан фалажлантирувчи ожизлик ҳисси камраб олганди.

– Қандайдир амалий натижаларга эриша олишимиз мумкинлиги менга анча мушкул туйиляпти, – деди Дональд Фрэзер.

– Журъатсиз бўлма, Дон, – деб юборди Меган.

– Мен ҳам ҳеч қачон сени нима кутаётганини билиб бўлмайди, демоқчиман... – деди Мэри Дроуэр бироз қизариб. – Ўша ёвуз шу ерда, биз ҳам... Алал-окибат баъзида одамларга сира кутилмаган тарзда тўқнаш келасан.

– Бошқа бирор иш қила олганимизда эди, – дедим жаҳл билан.

– Гастингс, полиция қўлдан келганча ҳаракат қилаётганини унутмаслигингиз керак. Махсус констебллар жалб этилган. Инспектор Кроумимизнинг феълига балки чидаб бўлмас, лекин у қобилиятли офицер. Полковник Андерсон, бош констебль ҳам – ишчан одам. Улар шахар ва отчопарни кузатиш ҳамда патруллик қилиш бўйича барча чораларни кўришди. Ҳамма ёқда фуқаролар кийимидаги одамлар бўлади. Қолаверса, матбуотдаги кампания. Жамоатчилик тўлик огоҳлантирилган.

Дональд Фрэзер бош чайқади.

– У асло журъат қилолмайди, деб ўйлайман, – деди зўр умид билан, – ғирт жинни бўлиш керак!

– Афсуски, у жинни! – эътироз билдирди Кларк куруқ оҳангда. – Нима деб ўйлайсиз, мсье Пуаро? У бу ишни ташлайдими ёки уддалашга уриниб кўрадими?

– Менимча, унда савдойилик шу даражадики, у ўз ваъдасини бажаришга уриниб кўради! Воз кечиш мағлубиятни тан олишни аңғлатган бўларди, бунга эса иззат-нафси ҳеч қачон йўл қўймайди. Айтишим мумкинки, бу доктор Томпсоннинг ҳам фикри. Биз уни ҳаракатни бошлаганида қўлга туширишни умид қиляпмиз.

Дональд яна бош чайқади:

– У маккорлик қилади.

Пуаро соатга қаради. Ишорани тушундик. Келишувга кўра, биз эрталаб иложи борича кўпроқ кўчаларда патруллик қилиб, ўз ишимиз билан шуғулланишимиз, кейин эса отчопарда турли жойларни эгаллашимиз керак эди.

Мен «биз» деяпман. Табиийки, патруллик қилишда менинг иштирокимдан фойда кам эди, чунки мен ҳеч қачон АВСни кўрмаганман. Шундай бўлса-да, режа бўйича ҳудудни имкон борича кенгроқ қамраб олиш керак бўлгани учун хонимлардан бирига ҳамроҳ сифатида ёрдамимни таклиф қилдим. Пуаро рози бўлди – афсуски, у ўшанда кўз қисиб қўйди.

Қизлар шляпаларини кийишга кетишди. Дональд Фрэзер дераза олдида кўчага қараб турар, афтидан, хаёлга чўмганди.

Франклин Кларк унга қаради ва овозини бироз пасайтириб, Пуарога деди:

– Кулоқ солинг, мсье, Черстонга борганингиз ва акамнинг хотинини кўрганингизни биламан. У сизга айтдим... шама қилдим... яъни... у умуман тахмин қилдим?..

У саросимага тушиб жимиб қолди.

Пуаро жавоб берди. Унинг юзида соддалик акс этгандики, бу менда шубҳа уйғотди.

– Яъни? Акангизнинг хотини айтдим, шама қилдим ёки тахмин қилдим – нимани?

Франклин Кларк кизарди.

– Балки, ҳозир шахсий ишларни тикиштиришнинг вақти эмас, деб ҳисобларсиз...

– Асло!

– Лекин, менимча, саволни очик бериш керак. – Кларк тўрага гапирди: – Акамнинг хотини жуда дилбар аёл...

Мен ҳар доим уни жуда яхши кўрганман... лекин, тўғри, у маълум муддат касал бўлган... ва шу касаллик пайтида... унга наркотик воситалар ва шунга ўхшаш нарсалар беришган... мойиллиги бор... хуллас, одамлар ҳақида ҳар хил хаёлга боришга!

– А?

Энди, шубҳасиз, Пуаронинг кўзлари ўйнаб кетди. Лекин ўзининг дипломатик вазифасига берилган Франклин Кларк буни сезмади.

– Бу Тора... мисс Грейга тегишли, – деди у.

– Ў, Тора Грей ҳақида гапираётган экансиз-да?

– Пуаронинг овозида содда таажжуб бор эди.

– Ҳа. Леди Кларкнинг хаёлида ҳар хил ўйлар бор. Биласизми, Тора, мисс Грей анча чиройли киз...

– Шундай, шекилли, – деди Пуаро.

– Аёллар эса, ҳатто энг яхшилари ҳам бошқа аёлларни бироз ёктиришмайди. Тўғри, Тора акам учун бебаҳо эди – у доим Торани қўлида ишлаган котибаларнинг энг яхшиси дерди ва уни жуда яхши кўрарди. Лекин бу анча очик ва ҳаддан ортиқ намоён бўларди. Яъни Тора ундай қизлардан эмас...

– Ундай эмасми? – ёрдам берган бўлди Пуаро.

– Лекин акамнинг хотини миясига қуйиб олган... бу рашк, у буни бирор марта кўрсатган, деб айтолмайман. Аммо Карнинг ўлиmidан кейин, мисс Грейнинг қолиши масаласи тугилганда, Шарлоттанинг жаҳли чикди. Тўғри, бу қисман касаллиги, морфий ва ҳоказолар туфайли. Ҳамшира Кэпстик шундай дейди: биз Шарлоттани хаёлидаги ўйлари учун айбашга ҳақли эмасмиз...

У тўхтади.

– Хўш?

– Мсье Пуаро, мен бир нарсани тушунишингизни истайман. Бу гапларда умуман ҳеч қандай асос йўқ. Бу шунчаки касал аёлнинг касал тасаввури. Қаранг... – У чўнтагини кавлаштиради. – Мана, мен Малай давлатида бўлганимда, акамдан олган хат. Уни ўқиб чикишингизни истайман, чунки у ўрталаридаги муносабат даражасини яққол кўрсатади.

Пуаро хатни олди. Франклин орқадан келиб, бармоғини юргизганча баъзи сатрларни овоз чиқариб ўқиди:

– «...бу ерда ишлар одатдагидек кетяпти. Шарлотта оғриқни унчалик сезмаяпти. Бу охириги нукта бўлмаслигига умид қиламан. Тора Грей эсингда бўлса керак? У истарали қиз, мен учун қандай далда бўлаётганини таърифлаб беролмайман. Усиз шу оғир кунларда нима қилган бўлардим, тасаввур қилолмайман. Унинг ҳамдардлиги ва эътибори барқарор. Диди нозик, чиройли нарсаларни яхши кўради, мен каби Хитой санъатига қизиқади. У билан ишлаб, омадим келди. Ҳеч бир қиз фарзанд бундан яқин ва ҳамдард суҳбатдош бўлолмайди. Унинг ҳаёти оғир ўтган. Бу ер унинг уйи ва ҳақиқий қисмати эканлигини сезиб, кувонаман...»

– Кўряпсизми, – деди Франклин, – акам унга шундай оталарча муносабатда бўлган. У акам учун қизидек эди. Ҳеч кимнинг уни айблашга ҳақи йўқ. Мен сизга бу хатни кўрсатишга қарор қилдим. Тора ҳақида нотўғри таассуротга эга бўлишингизни истамасдим...

Пуаро хатни қайтариб берди.

– Сизни ишонтириб айтаманки, – деди у жилмайиб, – мен ҳеч қачон нотўғри таассурот олишимга йўл қўймайман. Ўз фикримни шакллантираман...

– Яхши, – деди Кларк, – нима бўлганда ҳам, хатни сизга кўрсатганимдан хурсандман. Бу ёкка қизлар келишяпти.

Хонадан чиқишимиз билан Пуаро мени чақирди:

– Экспедицияга ҳамроҳ бўлмоқчимисиз, Гастингс?

– Ҳа. Бу ерда қолиб, бекор ўтирсам, ўзимни ўн-гайсиз сезардим.

– Жисм иши билан бирга ақл иши ҳам мавжуд, Гастингс.

– Ҳа, лекин бу борада сиз мендан кучлироқсиз, – дедим.

– Хонимлардан бирига ҳамроҳлик қилмоқчисиз, шундайми?

– Шундай фикр бор эди.

– Қайси хонимни эътиборингиз билан сийлашни афзал кўрасиз?

– Мен... ҳалиги... ҳали қарор қилмадим.

– Мисс Барнардга нима дейсиз?

– У анча мустақил, – деб иккиландим мен.

– Мисс Грей?

– Ҳа, у маъқулроқ.

– Гастингс, сизни очикдан-очик муттаҳам деган бўлардим! Ҳамма ёкда фариштангиз – малласоч билан вақтни бирга ўтказишга баҳона излайсиз!

– Пуаро, қўйсангиз-чи!

– Режаларингизни бузаётганим учун жуда афсусдаман. Сиз ҳамроҳлик қилишингиз керак бўлган одам – Мэри Дроуэр. Сиздан уни ёлғиз қолдирмасликни сўрашга мажбурман.

– Аммо нима учун, Пуаро?

– Чунки, кадрли дўстим, унинг исми Ддан бошланади!!! Биз таваккал қилмаслигимиз керак.

Бу танбехни муносиб баҳоладим. Аввалига у менга зўрма-зўраки туйилди. Лекин кейин, агар АВС Пуарони ниҳоятда ёмон кўрса, унинг барча харакатларидан жуда яхши хабардор бўлиши мумкинлигини тушундим. Бу ҳолатда унда Мэри Дроуэрни йўқ қилиш фикри жуда нозик тўртинчи зарбани бериш йўли сифатида туғилиши мумкин.

Мен ғамхўрликда содиқ бўлишга сўз бердим-да, Пуарони дераза ёнидаги курсида кўриб, чиқиш томон юрдим. Унинг олдида кичкина рулетка турарди. Эшик томон ўтаётганимда, рулеткани айлантирди-да, орқамдан гапирди:

– Қизил – бу яхши аломат, Гастингс. Омад биз томон ўгириляпти!

24-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Жаноб Лидбеттернинг ёнида ўтирган киши унинг олдидан бесўнақайлик билан ўтаётиб, қоқилиб кетди. Камига олд ўриндиққа шляпасини тушириб юборди, уни олиш учун энгашганда, жаҳл билан тўнғиллади. Бу ишларнинг бари «На чумчук...» фильмининг, жушқинлик ва гўзалликка тўла, барча юлдузлар иштирок этган драманинг, жаноб Лидбеттер бир ҳафтадан бери кўришни интиқлик билан кутган ўша драманинг энг қизиган пайтида бўлди.

Кэтрин Ройал (жаноб Лидбеттернинг фикрича – душманнинг етакчи актрисаси) ўйнаган тилла ранг сочли қаҳрамон аёл ҳозиргина туйғуларини тўкиб, хириллаган овозда қичқирганча ғазабини билдирди: «Ҳеч

қачон. Очликдан ўлишни афзал кўрардим. Лекин мен очликдан ўлмайман. Ўша сўзларни эсланг: на чумчук тушади...»

Жаноб Лидбеттер бошини жаҳл билан ўнгдан чапга бурди. Одамларга ҳайронсан! Нега фильмнинг охиригача ўтиришолмайди... энг таъсирли пайтида кетишади...

Ў, шуниси яхшироқ. Бадфеъл жентльмен чиқиш томон юрди. Жаноб Лидбеттерга бутун экран ва Нью-Йоркдаги Вэн-Шрайнер кошонаси деразаси ёнида турган Кэтрин Ройал яхши кўрина бошлади. Энди у поездга чиқяпти, кўлида бола бор... Америкадаги поездлар қандай ажойиб, Англиядаги поездларга сира ўхшамайди.

Ў, Стив яна тоғдаги кулбасида...

Фильм тўлқинлантирувчи диний ечимига яқинлашаётганди.

Чирок ёнганда, жаноб Лидбеттер мамнун хўрсинди, кўзларини сал қисганча секин турди. У ҳеч қачон кинотеатрдан дарров кетмаган. Унга доим оддий реал ҳаётга қайтиш учун маълум вақт керак бўларди.

У атрофга назар ташлади. Чиндан ҳам, одам унчалик кўп эмас. Уларнинг ҳаммаси пойгада. Жаноб Лидбеттер пойгани ҳам, карта ўйинини ҳам, ичкиликбозликни ҳам, чекишни ҳам маъқулламасди. Аксинча, унга кинога бориб завқланиш кўпроқ куч-қувват берарди.

Ҳамма чиқиш томон ошиқарди. Жаноб Лидбеттер худди шундай қилишга шайланди. Ундан олдинги ўриндикдаги киши чуқур курсида ухлаб ўтирарди. Жаноб Лидбеттер «На чумчук...»дек драма қўйилаётганда кимдир ухлаши мумкин деган ўйдан ға-забланаётганди.

Дарғазаб жентльмен чўзилган оёқлари ўтиш йўли-ни тўсиб қўйган ухлаётган кишига:

– Кечирасиз, сэр, – деди.

Жаноб Лидбеттер чиқаверишга етганда, ортига ўтирилди. Орқада қандайдир тўполон бошланганди... Балки, у одам қаттиқ мастдир, ухламаётгандир.

У иккиланиб қолди, кейин чиқиб кетди ва бу иши билан кун шов-шувини – «Сент-Лежер»да 1 га 85 тикилган Каттаконнинг ғалабасидан ҳам каттароқ шов-шувни ўтказиб юборди.

– Афтидан, сиз ҳақсиз, сэр... – дерди дарбон. – У касал... Нима, нима гап, сэр?

Бошқаси бакириб, қўлини тортиб олди ва қизил ёпишқоқ доғга тикилди.

– Қон...

Дарбон паст овозда хитоб қилди. Унинг кўзи ўриндик тагидан чиқиб турган қандайдир сарик нарсанинг бурчагига тушди.

– Ўлай агар! – деб ҳайқирди у. – Бу а... в... – «АВС»!

25-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Жаноб Каст «Ригал Синема» кинотеатридан чиқиб, осмонга қаради.

Ажойиб оқшом... Чиндан ҳам, ажойиб оқшом...

Браунинг³⁵дан «Самоларда Худо бор» деган иқтибос хаёлга келди.

Ва дунёда ҳамма нарса тинч.

У хар доим иқтибосларни яхши кўрган.

³⁵ Браунинг – Роберт Браунинг – англиз шоири ва драматурги.

У ўзига ўзи жилмайиб, ўзи ижарада турган «Қора оққуш»га етиб боргунча кўча бўйлаб югургилаб кетди. Зинапоялардан ўз хонасига – учинчи каватдаги деразаси тош ётқизилган ички ҳовли ва гаражга қараган дим, кичкина хонага чиқди.

Хонага кириши билан табассуми бирдан сўнди. Енгида, манжета ёнида доғ бор эди. У доғга тегинди – ҳўл ва қизил, қон...

У қўлини чўнтагига тикиб, узун ингичка пичоқни чиқарди. Пичоқ тиғи ҳам ёпишқоқ ва қизил эди.

Жаноб Каст узок ўтирди.

Кейин силласи қуриган ҳайвондек хонага тез кўз югуртирди.

Шошиб лабларини ялади...

– Бу менинг айбим эмас, – деди жаноб Каст.

Бу унинг ким биландир баҳслашишига, ўқувчининг ўқитувчи олдига ўзини оклашига ўхшарди.

У яна лабларини ялади...

Яна пальтосининг енгига разм солди.

Нигоҳи хонани кесиб ўтиб, юз-қўл ювгичда тўхтади.

Бир дақиқадан сўнг у раковинани эски кўзадаги сув билан тўлдирди бошлади. Пальтосини ечиб, енгини чайди-да, эҳтиёткорлик билан сикди...

Ўҳў! Сув қизил бўлиб кетди...

Эшик тақиллади.

У эшикка тикилиб, ҳаракатсиз қотди.

Эшик очилди. Тўладан келган ёш аёл қўлида кўза кўтариб, хонага кирди.

– Кечирасиз, сэр, несик сувингиз.

– Раҳмат... Совук сувда ювиниб олдим... – деди у зўрға.

Бу гапни нега айтди? Аёлнинг кўзлари дарров раковинага қадалди.

У ғазаб билан гапирди:

– Мен... мен кўлимни кесиб олдим.

Жимлик чўкди – ҳа, шубҳасиз, жуда узоқ давом этган жимлик. Шундан кейингина аёл:

– Ҳа, сэр, – деди.

Аёл эшикни ёпиб, чиқиб кетди.

Жаноб Каст гўё тош қотгандек турарди.

Келди, ниҳоят...

У кулоқ солди.

Овозлар, хитоблар, зинапояларда тепага чиқаётган қадам товушлари эшитиляптими? У ўз юрагининг зарбларидан бошқа ҳеч нимани эшитмасди... Кўккисдан муздек ҳаракатсизликдан ҳаракатга ўтди: пальтони кийди, оёқ учида эшик ёнига бориб, очди. Бардан эшитилаётган таниш ғовур-ғувурдан бошқа ҳеч қандай шовқин йўқ... Ҳамон ҳеч ким йўқ. Омади келди. У пастки зинапояларда тўхтаб қолди. Энди қаерга?

У бир қарорга келди, йўлакдан орқа эшик орқали ховлига ўқдек отилиб чикди. У ерда икки ҳайдовчи машиналар билан ўралашиб, ғолиблар ва мағлубларни муҳокама қиларди.

Жаноб Каст ховлини кесиб ўтиб, кўчага чикди.

Биринчи муюлишдан сўнг ўнгга, кейин чапга, яна ўнгга...

Вокзалга боришга журъат этадими?

Ҳа, у ер одамга тўла бўлса керак... махсус поездлар... омад у томонда бўлса, ўйлаганига эришади.

Агар фақат омад унга ҳамроҳ бўлса...

26-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Инспектор Кроум жаноб Лидбеттернинг асабийлик билан гапиришини эшитарди.

– Ишонинг, инспектор, бу ҳақда ўйлаганимда, юрагим уришдан тўхтаб қолади. Ахир у бутун сеанс давомида менинг ёнимда ўтирди!

Жаноб Лидбеттернинг юраги ўзини қандай тутишига мутлақо бефарқ инспектор Кроум унга шундай деди:

– Марҳамат қилиб, бир нарсани аниқлаштираман. У одам картина деярли охирига етай деганда чикиб кетди... У ёнингиздан ўтаётгани ва қоқилиб кетди...

– У ўзини қоқилиб кетгандек кўрсатди. Энди тушуяпман. Кейин шляпасини олиш учун олдинги катор ўриндиғига эгилди. Бечорани айнан ўшанда пиқоқлаб ўлдирган бўлса керак.

– Ҳеч нимани эшитмадингизми? Қичқирик ёки инграган товушни?

Жаноб Лидбеттер Кэтрин Ройалнинг хириллаган баланд овозидан бошқа ҳеч нимани эшитмагани, лекин жўшқин тасавурида инграган товушни ўйлаб чиқарди.

Инспектор Кроум унинг гапига ишонди ва давом этишни буюрди.

– Кейин эса у чикиб кетди...

– Уни тасвирлаб бера оласизми?

– У жуда баланд эди. Камида олти фут. Баҳайбат одам.

– Малласочми ёки қорасоч?

– Мен... ишончим комил эмас. Назаримда, у кал эди. Машъум қиёфали эркак.

– Оксамаётганмиди? – сўради инспектор Кроум.

– Ҳа-ха, ҳозир, бу ҳақда айтганингиздан сўнг, эсладим. назаримда, у оксаётганди. Жуда қорача эди, аралаш иркка мансуб бўлса керак.

– Охирги марта чироқ ёнганда, жойида ўтирганмиди?

– Йўқ. У асосий картина бошлангандан сўнг кирди.

Инспектор Кроум бош ирғаб, жаноб Лидбеттерга имзолаш учун протоколни узатди-да, ундан халос бўлди.

– Бу топиш мумкин бўлган энг ёмон гувоҳ бўлса керак, – деди у умидсизланиб. – Сал йўналиш бериб юборса, ҳар бало деб ташлайди. Ўша одамнинг ташки кўриниши ҳақида заррача тасаввурга эга эмаслиги кундек равшан. Яна дарбонни чакиринг.

Дарбон – жуда ихчам, қадди ҳарбийларча рост одам кириб, эшитишга шай бўлиб тўхтади. Унинг кўзлари полковник Андерсонга қадалганди.

– Хўш, Жеймсон, энди сизни эшитайлик-чи.

Жеймсон ҳарбийчасига салом берди.

– Хўп, сэр. Сеанснинг охири, сэр. Менга касал бўлиб қолган жентльмен бор деб айтишди. Жентльмен икки шиллингу тўрт пенслик курсида ялпайиб ўтирарди. Бошқа жентльменлар атрофда туришарди. Менга жентльменга нимадир бўлгандек туйилди. Ёнида турган жентльменлардан бири қўлини касал жентльменнинг пальтосига қўлини теккизиб, эътиборимни тортди. Қон экан, сэр. Жентльменнинг ўлгани аниқ эди – пичоқлаб ўлдиришган, сэр. Нигоҳим ўриндик тагидаги «АВС» темир йўл маълумотномасига тушди. Тўғри иш тутиш мақсадида у кишига тегмасдан, зудлик билан полицияга фожиа юз бергани ҳақида хабар бердим.

– Жуда яхши, Жеймсон, сиз жуда тўғри йўл тутгансиз.

– Миннатдорман, сэр.

– Беш дақиқа аввал икки шиллингу тўрт пенслик жойни тарк этаётган одамни кўрдингизми?

– Улар бир неча киши эди, сэр.

– Уларни тасвираб бера оласизми?

– Афсуски, йўк, сэр. Бири жаноб Жеффри Парнелл эди. Кейин ёш йигит, Сэм Бэйкер бор эди, ёш хоними билан. Бошқа ҳеч кимни деярли пайкамадим.

– Афсус. Шу етарли, Жеймсон.

– Хўп, сэр.

Дарбон честь берди-да, чиқиб кетди.

– Бизда тиббий хулоса бор, – деди полковник Андерсон, – лекин энди уни топган йигитни эшитиб кўрган маъкул.

Полиция констебли кириб, честь берди.

– Жаноб Эркюль Пуаро шу ерда, сэр, бошқа жентльмен ҳам.

Инспектор Кроумнинг ковоғи уйилди.

– Ҳа, майли, – деди у, – кира қолишсин.

27-боб

Донкастердаги котиллик

Кираётиб, Пуаронинг оёғини босиб оларканман, инспектор Кроум айтган гапнинг охиригини эшитдим. У ва бош констебль ташвишли ҳамда тушқун кўринарди.

Полковник Андерсон бош ирғаб, биз билан саломлашди.

– Келганингиздан хурсандман, мсье Пуаро, – деди у хушмуомалалик билан. Полковник Кроумнинг сўз-

ларини эшитганимизни пайқади, деб ўйлайман. – Яна бир қотиллик содир бўлди, тушунапсизларми?

– Яна бир алифбо бўйича қотилликми?

– Ҳа, у телбалик даражасидаги дадил жиноят. Жиноятчи букилиб, бошқасининг орқасидан пичоқлаган.

– Бу гал пичоқлаб ўлдирибдими?

– Ҳа, усулларини бироз ўзгартиряпти, шундай эмасми? Бошига уриш, бўғиб ўлдириш, энди эса – пичоқ. Турфа қиррали, иблис... Мана тиббий хулоса, истасангиз, танишиб чиқинг.

У қоғозларни Пуаро томон суриб қўйди.

– «АВС» маълумотномаси полда, ўлган кишининг оёқлари орасида экан, – деб қўшимча қилди у.

– Ўлган кишининг шахси аниқландими? – сўради Пуаро.

– Ҳа. Бу гал АВС хато қилибди, – агар бундай изох бизни бироз бўлса-да кониктирса. Мархумнинг фамилияси Эрлфсилд – Жорж Эрлсфилд. Касби – сартарош.

– Қизик, – деди Пуаро.

– Балки, бошқа ҳарфга ўтиб кетгандир? – тахмин қилди полковник.

Дўстим шубҳа билан бош чайқади.

– Кейинги гувоҳни чақирамизми? – сўради Кроум.

– У уйга шошяпти.

– Ҳа-ҳа, давом этайлик.

Ўрта ёшлардаги, «Алиса мўъжизалар мамлакатидан»ги қурбақа-хизматкорга жуда ўхшайдиган жентльменни ёнимизга бошлаб киришди. У жуда асабийлашган, овози ўткир ва ҳаяжонли эди.

– Умримдаги энг кучли изтироб, – деб чийиллаб гапирди у. – Менинг юрагим заиф, сэр, жуда заиф, улыб қолишим мумкин эди.

- Фамилиянгиз, илтимос, - деди инспектор.
- Даунз. Роджер Эммануэль Даунз.
- Касбингиз?
- Хайфилд ўғил болалар мактабида дарс бераман.
- Жаноб Даунз, энди нима бўлганини гапириб беринг.

- Мен фақат қисқача айтиб беришим мумкин, жентльменлар. Сеанс тугагандан сўнг жойимдан турдим. Чап томонимдаги жой бўш эди, лекин кейингисида бир киши ўтирганди, ухлаётганга ўхшарди. Унинг ёнидан чиқиш йўлига ўтолмадим, чунки оёқлари ўтиш жойида чиқиб турганди. Ундан ўтиб кетишимга йўл беришини сўрадим. Қимирламагани учун илтимосимни такрорладим... ҳалиги... сал баландроқ овозда. У яна жавоб бермади. Шунда уйғотиш учун елкасидан туртдим. Унинг танаси янада орқага ташланди, шунда унинг ё беҳуш, ё жиддий касаллигини тушундим. «Бу жентльмен касал бўлиб қолибди. Дарбонни чақиринглар», деб қичқирдим. Дарбон келди. Қўлимни ўша одамнинг елкасидан олганимда, қўлим ҳўл ва қизил бўлиб қолганини кўрдим. Унинг пичоқланганини тушундим. Худди шу пайтда дарбон «АВС» темир йўл маълумотномасини кўриб қолди... Ишонтириб айтаманки, жентльменлар, жуда кучли ларзага тушдим! Ҳар нима бўлиши мумкин эди! Мен кўп йиллардан бери юрак етишмовчилигидан азоб чекаман...

Полковник Андерсон жаноб Даунзга юзида анча ғалати ифода билан қараб ўтирарди.

- Ўзингизни омади келган одам деб ҳисоблашингиз мумкин, жаноб Даунз.

- Худди шундай, сэр. Ҳатто юрагим урмай қолди!

– Гапларимнинг маъносини унчалик тушунмадингиз, жаноб Даунз. Сиз икки ўриндик нарида ўтиргандим, дедингизми?

– Аслида, мен бошида ўлдирилган кишидан кейинги ўринда ўтиргандим... кейин бўш ўриннинг орқасида ўтириш учун бир ўринга сурилдим.

– Сизнинг бўйингиз ва гавда тузилишингиз ўлдирилган билан тахминан бир хил, шундай эмасми? Сизнинг ҳам унга ўхшаб бўйингизга жун шарф ўралганмиди?

– Мен пайқамадим... – деди қатъият билан жаноб Даунз.

– Сизга айтяпман-ку, шу ўринда омадингиз келган. Нима бўлганда ҳам, қотил сизни кузатаётганда, адаштириб юборган. У бошқа одамнинг орқасини танлаган. Қасам ичишга тайёрман, жаноб Даунз, ўша пичоқ сизга аталган!

Жаноб Даунзнинг юраги аввалги синовларга қанчалик яхши бардош берган бўлмасин, бунисини кўтаришга қодир эмасди. Унинг нафаси қайтиб, курсига ўтирди, юзи қизариб кетди.

– Сув, – деб энтикарди у, – сув...

Унга стаканда сув олиб келишди. У оз-оздан хўплаб сув ичаркан, аҳволи аста-секин яхшилана бошлади.

– Мени? – деди у. – Нима учун мени?!

– Шунакага ўхшайди, – деди Кроум, – чиндан ҳам, бу ягона изох.

– Айтмоқчисизки, ўша одам... ўша моддий шакл олган иблис... ўша қонхўр жинни қулай фурсат кутиб, мени кузатиб юрганми?

– Шундай бўлганга ўхшайди.

– Аммо, худо ҳақи, нима учун мени? – қистарди ранжиган мактаб ўқитувчиси.

Инспектор Кроум «Нега энди сизни бўлмасин?» деб жавоб беришдан ўзини тийди ва бунинг ўрнига:

– Ойпарастдан ҳаракатларига сабаб кутиш керак эмас, – деди.

– Э худо, жонимни асра, – деди жаноб Даунз личирлаб. У турди. – Жентльменлар, сизларга бошқа керагим бўлмаса, уйга бора қолай... Мен... мен ўзимни ёмон ҳис қиляпман.

– Албатта, жаноб Даунз. Аҳволингизни назорат қилиш учун сиз билан констеблни жўнатаман.

– Ў, йўқ-йўқ, раҳмат. Бунга ҳожат йўқ.

– Балки, бордир, – деб хириллаб гапирди полковник Андерсон.

У инспектор томонга қараб, нигоҳи билан сездирмай сўради. Инспектор ҳам сездирмай бош ирғаб жавоб берди.

Жаноб Даунз титраб, чиқиб кетди.

– У барибир тушунмади, – деди полковник Андерсон. – Улар икки киши бўлади-а?

– Ҳа, сэр. Инспекторингиз Райс ҳаммасини ташкиллаштирди. Уйни кузатишади.

– АВС ўз хатосини англаганда, яна уриниб кўриши мумкин, деб ўйлаяйсизларми? – деб сўради Пуаро.

Андерсон бош ирғади.

– Шундай бўлиши мумкин, – деди у, – ўша АВС тартибли нусхага ўхшайди. Ишлар дастурга кўра амалга ошмагач, жаҳли чиқади.

Пуаро паришон бош ирғади.

– Ошнанинг тасвирини олишни истардим, – деди полковник Андерсон жаҳл билан, – биз ҳали ҳам аник бир тасаввурга эга эмасмиз.

– Пайдо бўлиб қолиши мумкин, – деди Пуаро.

– Шундай деб ўйлайсизми? Ҳа, бўлиши мумкин. Хаммаларини жин урсин, бирортасининг кўзи борми ўзи?

– Сабрли бўлинг, – деди Пуаро.

– Сизда дадиллик сезиляпти, мсье Пуаро. Бундай оптимизмга асосингиз борми?

– Ҳа, полковник Андерсон. Шу пайтгача қотил хато қилмаганди. Кўп ўтмай хато қилишга мажбур бўлади.

– Агар бори шу бўлса, давом этинг, – тўнғиллади бош констебль, аммо унинг гапини бўлишди:

– «Қора оққуш»даги жаноб Болл ёш аёл билан шу ерда, сэр. Сизга ёрдам бериши мумкин бўлган гапи борлигини айтяпти.

– Бошлаб кининг. Ҳеч бўлмаса, бирорта фойдали маълумотга эга бўлишимиз керак...

«Қора оққуш»даги жаноб Болл гавдали, ҳафтафаҳм, камҳаракат эркак эди. Ундан пиво ҳиди келиб турарди. Унинг ёнида думалоқ кўзлари ҳаяжонда эканлигини яққол сездириб турган тўладан келган ёш аёл борэди.

– Умид қиламанки, хира бўлиб, вақтингизни олмапман, – деди жаноб Болл паст овозда, – лекин манави келин, Мэри, сизга айтадиган гапи борлигини таъкидлаяпти.

Мэри журъатсиз хингиллаб кулиб қўйди.

– Хўш, бўтам, ним гап? – сўради полковник Андерсон. – Исминг нима?

– Мэри, сэр, Мэри Страуд.

– Хўш, Мэри, қани гапир.

Мэри думалоқ кўзларини хўжайинига тикди.

– Унинг вазифасига эркакларнинг хоналарига исик сув олиб бориш киради, – деди жаноб Болл ёрдам бериб. – Ҳозир олти нафарга яқин жентльмен бизда турибди.

– Ҳа, ҳа, – деди Андерсон тоқатсизланиб.

– Давом эт, қизалоқ, – деди жаноб Болл, – ҳикоянгни гапир. Қўркишга ҳожат йўқ...

Мэри оғир хўрсиниб, нафас олмасдан бидирлаб кетди:

– Мен эшикни тақиллатдим, лекин жавоб бўлмади. Одатда, агар жентльмен «киринг» демаса, кирмасдим, у ҳеч нима демагани учун кирдим, у эса қўлини юваётган экан.

Мэри жим қолиб, оғир нафас олди.

– Давом эт, бўтам, – деди Андерсон.

Мэри кўз кири билан хўжайинига қаради ва унинг шошилмай бош ирғашидан руҳланган каби, яна ҳикоя қилишга тушди.

– «Иссиқ сувингиз, сэр», – дедим, ахир мен эшикни тақиллатгандим-ку. «Мен совуқ сувда ювиндим», – деди у, шунинг учун, табиийки, раковинага қарадим, – ў худо, менга ёрдам бер! – унинг ҳамма ёғи қизил эди!

– Қизил? – сўради Андерсон кескин.

Болл суҳбатга аралашди:

– Қизалоқ менга унинг эгнида пальто борлигини, енгидан ушлаб турганини, енгининг ҳамма ёғи хўл эканлигини айтди – шундайми ахир, қизалоқ?

– Ҳа, сэр, шундай, сэр.

Мэри давом этди:

– Юзи эса, сэр, ғалати эди, жуда шубҳали кўринарди. Ичим ағдар-тўнтар бўлиб кетди.

– Бу қачон бўлди? – сўради Андерсон кескин.

– Бешдан чоракта ўтганларда, чамаси, агар адашмасам.

– Уч соат олдин, – деб гапни бўлди Андерсон. – Нега дарров келмадингиз?

– Бу ҳақда дарров эшитмадим, – деди Болл, – фақат янги қотиллик содир этилгани ҳақида хабар келгандан кейингина. Кейин эса бу қиз раковинадаги қон бўлган бўлиши мумкин, деб бақиришга тушди, мен ундан нимани назарда тутаётганини сўрадим, у айтиб берди. Бу менга шубҳали туйилди, шунинг учун ўзим тепага чиқдим. Хонада ҳеч ким йўқ эди. Бир нечта савол бердим, ҳовлидаги болалардан бири кўчага чиқиб кетган бир кишини кўрганини айтди, боланинг тасвирлашича, у ўша киши эди. Шунинг учун хотинимга Мэрининг полицияга боргани маъқуллигини айтдим. Мэрига бу фикр ёкмади, мен унга бирга бораман, деб айтдим.

Инспектор Кроум унга бир варақ қоғоз узатди.

– Ўша одамни тасвирлаб беринг, – деди у, – иложи борича, тезроқ. Вақтни бой бериб бўлмайди.

– Унинг гавдаси ўртача эди, – деди Мэри, – букчайиб юрарди, кўзойнак такарди.

– Кийимлари-чи?

– Қора костюм ва кийилавериб тўзиган «хомбург» шляпа.

Кроум яна ҳовлидан чиқиб кетган киши сумка ёки жомадонсиз бўлганини ҳам сўраб билиб олди...

– Унда имконият бор, – деди у.

Икки кишини «Қора оққуш»га юборишди. Фахр ва ғурурга тўлиб-тошган жаноб Болл ва йиғидан бироз кўзлари кизарган Мэри уларга ҳамроҳ бўлди.

Сержант ўн дақиқадан кейин қайтиб келди.

– Рўйхатга олиш журналини олиб келдим, сэр, – деди у, – мана имзо.

Биз стол атрофига тўпландик. Дастхат майда ва сиқик эди, ўқиш осон эмасди.

– А.Б. Кэйс – ёки Кэшми? – деди бош констебль.

- ABC, – деди Кроум маънодор.
- Юклари-чи? – сўради Андерсон.
- Каттагина битта жомадон, сэр. Картон кутиларга тўла.
- Кутиларга? Уларда нима бор экан?
- Пайпок, сэр. Шойи пайпок.
- Кроум Пуарога ўгирилди.
- Табриклайман, – деди у. – Шубхаларингиз тасдикланди.

28-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Инспектор Кроум Скотленд-Ярддаги ўз идорасида ўтирарди. Столидаги телефон узук-узук тингиллати, у гўшакни кўтарди.

– Жейкобе гапиряпти, сэр. Бу ерга бир ёш йигит келди, менимча, уни эшитиб кўришингиз керак.

Инспектор Кроум хўрсинди. Ҳар куни ўрта ҳисобда йигирма киши ABC иши бўйича келарди. Баъзилари беозор ойпараст, баъзилари соғлом фикрли одамлар эди, лекин уларнинг ҳаммаси маълумотлари муҳим эканлигига астойдил ишонарди. Сержант Жейкобснинг иши одамларнинг элаги бўлиб хизмат қилиш эди.

– Жуда соз, Жейкобе, – деди Кроум, – уни олиб киринг.

Бир неча дақиқадан сўнг инспектор хонасининг эшиги тақиллаб, баланд бўйли, нисбатан келишган йигитни бошлаб, сержант Жейкобе кирди.

– Бу Том Хартиган, сэр. Унинг бизга айтадиган маълумоти бор, ABC ишига оид.

Инспектор хушмуомалалик билан туриб, унинг қўлини сикди.

– Хайрли тонг, жаноб Хартиган. Ўтиринг. Чекасизми? Сигаретами?

Том Хартиган қовушмай ўтириб, ўзи ичида муҳим кишилардан бири деб атайдиган кишига бир қадар ҳадиксираб қаради. Инспекторнинг ташқи кўриниши унинг ҳафсаласини пир қилгандек бўлди. У оддий одамга жуда ўхшарди!

– Хўш, демак, – деди инспектор Кроум, – сизда, сизнингча, ишга оид маълумотлар бор? Гапиринг!

Том асабийлик билан гап бошлади:

– Тўғри, бу ҳеч нимани англатмаслиги мумкин. Балки, шунчаки менинг фикримдир. Балки, вақтингизни олаётгандирман.

Инспектор Кроум сездирмай хўрсинди.

Одамларга далда бериш учун қанча вақт сарфлаш керак-а!

– Бу ҳақда биз хулоса чиқарганимиз маъкул. Тафсилотларни баён қилинг, жаноб Хартиган.

– Хуллас, гап бундай, сэр. Менинг севган қизим бор, унинг онаси эса хоналарни ижарага беради. Кэмдентаун йўналиши бўйича. Учинчи қаватнинг бир қисмини, ҳовлига қараган жойни бир йилдан кўпроқ вақтдан бери Каст деган одам ижарага олган.

– Каст, шундайми?

– Худди шундай, сэр. Ўрта ёшлардаги эркак, анча кўримсиз ва юмшоқ. Кейин бироз ғалатирик, сизга айтсам. Пашшага ҳам озор бермайдиган одамлар тоифасидан, агар анча ғалати вазиятлар бўлмаганда, мен ҳеч қачон ҳеч қандай ёмон хаёлга бормасдим.

Том бироз хижолат бўлиб, бир неча марта гапини такрорлади, жаноб Каст билан Юстон вокзалидаги кутилмаган учрашуви ва тушириб қўйилган чипта билан боғлиқ нохуш воқеани ҳикоя қилиб берди.

– Биласизми, сэр, буни истаганча тушунинг, лекин бу кулгили кўринди. Лилининг – мен севган қиз, сэр, у айнан Челтенхэм деб айтганига ишончи комил, онаси ҳам худди шундай деяпти. У жўнаб кетган кун эрта-лаб шу ҳақда бўлган суҳбатни аниқ эслайман, деяпти. Тўғри, у пайтда бунга унчалик эътибор бермадим. Лили ўша одамга – Донкастерга отланаётган АВСга тўкнаш келиб қолмаслигига жуда умид қилишини, кейин эса аввалги жиноят пайтида Черстон туманида бўлганини айтди. Мен ундан ҳазиллашиб, ундан аввалги галда Кастнинг Бексхиллда бўлган-бўлмаганини сўрадим. У Кастнинг қаерда бўлганини билмаслигини, лекин қирғоққа бориб келгани аниқлигини айтди. Кейин эса мен унга жаноб Кастнинг ўзи АВС бўлса, кулгили бўларди, деб айтдим, у эса бечора жаноб Каст пашшага ҳам озор бермайди, деди. Ўшанда ҳамма гап шу билан тугади. Бошқа бу ҳақда ўйламадик. Ҳар қалай, мен, сэр – фақат ғайришуурий равишда. Мени ўша Каст қизиқтира бошлади ва охи-роқибат кўринишидан беозор кўринган одам бироз иш ратпараст бўлиши мумкинлиги ҳақида ўйладим.

Том нафасини ростлаб, гапини давом эттирди. Бу гал инспектор Кроум диққат билан эшитаётганди.

– Кейин эса, сэр, Донкастердаги қотилликдан сўнг, ҳамма газеталарда А.Б. Кейс ёки Кэш деган одамнинг қаердалиги ҳақида маълумот зарурлиги ёзилиб, унга тўлиқ мос келадиган тасвир берилганди. Биринчи оқшомдаёқ Лилининг ёнига бориб, жаноб Каст исмининг бош ҳарфлари қандайлигини сўрадим. У аввалига эслолмади, лекин онаси эслади. У А.Б. эканлиги аниқ, деди. Кейин Каст Андовердаги биринчи қотиллик пайтида сафарда бўлган-бўлмаганини аниқлашга

уриндик. Сэр, биласиз, уч ой аввал бўлган ишни эслаш осон эмас. Биз анча ҳаракат қилдик ва ниҳоят, аниқладик. Чунки миссис Марберининг укаси бор, у 21 июнда Канададан опасини кўришга келганди. Аслида, у кутилмаганда келганди, миссис Марбери унга тунашга жой бермоқчи бўлди. Лили жаноб Каст сафарда бўлгани учун Берт Смит унинг каравотидан фойдаланиши мумкинлигини таклиф қилди. Лекин миссис Марбери рози бўлмади, бу ижарачига нисбатан яхши эмаслиги, ҳар доим ҳалол ва адолатли йўл тутишни афзал кўришини айтди. Биз санасини аниқ эсладик, чунки жаноб Берт Смитнинг кемаси ўша куни Саутгемтонга етиб келди.

Инспектор Кроум ора-чорада қисқа қайдлар қилиб, хаммасини зўр диққат билан эшитди.

– Бўлдими? – деб сўради у.

– Бўлди, сэр. Умид қиламанки, йўқ жойдан шовшув кўтаряпти деб ўйламаяпсиз, – бироз кизарди Том.

– Асло ундай эмас. Келиб, тўғри иш қилдингиз. Тўғри, бу жуда кичкина далил: бу саналар шунчаки тасодиф бўлиши мумкин, исмларнинг ўхшашлиги ҳам. Лекин менда жаноб Кастингиз билан гаплашиб кўришга барча асослар бор. У ҳозир уйдами?

– Ҳа, сэр.

– Қачон қайтди?

– Донкастердаги қотиллик содир этилган куни оқшомда, сэр.

– Ўшандан бери нима иш билан шуғулланяпти?

– Асосан, уйда ўтирибди, сэр. Кўриниши ҳам жуда бошқача. Газеталар сотиб олади. Эрталаб вақтли чиқиб, тонгги сонларни олиб келади, кейин эса қоронғи тушгач, яна чиқиб, кечкиларини олиб келади. Миссис

Марбери эса унинг ўзи билан ўзи кўп гаплашаётганини айтяпти. Унинг фикрича, Каст борган сари ғалати бўлиб боряпти.

– Миссис Марберининг манзилини айта оласизми? Том унга манзилни берди.

– Раҳмат сизга. Кун давомида ўтишга ҳаракат қиламан. Сизни ўша Каст билан учрашганда, эҳтиёткор бўлиш ҳақида огоҳлантиришимга ҳожат бўлмаса керак. – У туриб, йигитнинг қўлини сикди. – Ёнимизга келиб, тўғри қилганингизга буткул амин бўлишингиз мумкин. Хайр, жаноб Хартиган.

– Қалай, сэр? – сўради Жейкобс бир неча дақикадан сўнг хонага яна кираркан. – Арзийди, деб ўйлайсизми?

– Умид қилса бўлади, – деди инспектор Кроум, – яъни агар йигит айтиб берган тафсилотлар мос келса. Ҳали пайпоқ тайёрловчи ҳақида ҳеч нима аниқланмади. Бизда шунга ўхшаш қандайдир иш бўлганди. Дарвоқе, менга Черстон иши билан боғлиқ папкани беринг-чи.

У керакли нарсани қидириб, бир неча дақиқа овоза бўлди.

– Ҳа, мана у. Торки шаҳри полициясига ёзилган аризалар орасида экан. Хилл фамилияли йигит. «На чумчук...» фильмидан сўнг «Торки Палладиум» кинотеатридан чиқаётиб, ўзини ғалати тутаётган одамни кўргани ҳақида кўрсатма беряпти: ўша одам ўзи билан ўзи гаплашган. Хилл унинг: «Бу фикр» деганини эшитган. «На чумчук...» – бу Донкастерда «Ригал Синема»да кўйилган ўша фильми?

– Ҳа, сэр.

– Бунда бир нима бўлиши мумкин. Ҳали гапирришга эрта, лекин кейинги қотилликда ҳаракат табиати

ҳақидаги фикр қарамоғимиздаги кишига айнан ўша ерда келган бўлиши мумкин. Сизда, кўриб турибманки, Хиллнинг фамилияси ва манзили бор. Унинг эркак ҳақидаги тасвири анча мужмал, лекин Мэри Страуд ва манави Том Хартиган берган тасвирга анча мос келяпти...

У паришон бош ирғади.

– Хўш, иссиқроқ бўлди, – деди инспектор Кроум анча эҳтиётсизлик қилиб, чунки унинг ўзи доим бироз совуқ эди.

– Қандай топшириқлар бўлади, сэр?

– Икки кишини Кэмдентаунни кузатишга қўй, лекин қушчамизни чўчитиб юборишларини истамайман. Комиссар ёрдамчиси билан гаплашиб олишим керак. Кейин ўша Кастни бу ерга олиб келиб, кўрсатма беришини сўрасак, чакки бўлмасди. Ҳамма нарса унинг ростини айтиш даражасига етиб келганидан дарак беряпти.

Кўчада Том Хартиган қирғоқда кутиб турган Лили Марберига кўшилди.

– Ҳаммаси жойидами, Том?

Том бош ирғади.

– Инспектор Кроумнинг ўзи билан кўришдим.

– У қандай экан?

– Анча босиқ ва сулуқатли – менинг изқуварлар ҳақидаги тасаввуримдан фарқ қилади.

– Янги лорд Тренчард, – деди Лили ҳурмат билан, – уларнинг айримлари шундай гранд³⁶лар. У нима деди?

Том унга суҳбатнинг мазмунини қисқача айтиб берди.

– Демак, улар чиндан ҳам ундан шубҳа қилишаётган экан-да?

³⁶ Гранд – сарой аъёнларига мансуб испан зодағони.

– Бўлиши мумкин, деб ҳисоблашяпти. Нима бўлганда ҳам, келиб, бир-иккита савол беришади.

– Бечора жаноб Каст.

– Жаноб Каст ҳақида «бечора» дейиш яхши эмас. Агар у ABC бўлса, тўртта мудҳиш қотиллик унинг бўйнида.

Лили хўрсиниб, бош чайқади.

– Бу даҳшат, – деб хулоса қилди у.

– Майли, ҳозир тамадди қилишга боргинг келма-яптими, қизалоқ? Бир ўйлаб кўргин-а, агар биз ҳақ бўлиб чиқсак, ҳойнаҳой, менинг исмимни газеталарда ёзиб чиқишади!

– Ў, Том, ростданми?

– Ҳа, нима? Сеникини ҳам. Ойингникини ҳам. Ким билсин, балки, сурат ҳам беришар.

– Ў, Том! – Лили ҳаяжон билан унинг қўлини сикди.

– Унгача эса Корнер-Хаусда тамадди қилиб олишга нима дейсан?

Лили унинг қўлини қаттиқроқ сикди.

– Қани кетдик!

– Яхши... ярим дақиқагина. Вокзалдан кўнгирак қилиб олишим керак.

– Кимга?

– Учрашмоқчи бўлган дугонамга.

У чолиб, йўлни кесиб ўтди-да, уч дақиқалардан сўнг бироз қизариб қайтиб келди.

– Қани, Том. – У йигитнинг қўлиғидан олди.

– Менга яна Скотленд-Ярд ҳақида гапириб бер. Яна бир кишини кўрмадингми?

– Кимни?

– Бельгиялик жентльменни. ABC ҳамма вақт хат ёзган ўша кишини.

– Йўқ, у ерда у йўқ эди.

– Хўп, менга бу ҳақда ҳамма нарсани гапириб бер. Ичкарига кирганингдан кейин нима бўлди? Ким билан гаплашдинг, уларга нима дединг?

Жаноб Каст телефон гўшагини ричагга авайлаб кўйди.

У эшик олдида бутун қиёфаси билан қизиқсиниб турган миссис Марберига ўгирилди.

– Сизга кўп кўнғироқ қилишмайдими, жаноб Каст?

– Йўқ... ҳалиги... йўқ, миссис Марбери. Кўп қилишмайди.

– Умид қиламанки, нохуш хабар эмас?

– Йўқ-йўқ. – Бу аёл бунча хира бўлмаса. Унинг нигоҳи кўлидаги газетанинг рукнига тушди. «Туғилишлар – Никоҳлар – Таъзияномалар...» – Синглим ўғил туғибди, – деб юборди.

У – ҳеч қачон синглиси бўлмаган одам-а!

– Ў! Ҳа... ахир бу жиян-ку. («Шунча пайтдан бери бирор марта ҳам синглиси ҳақида гапирмаганди, – деб ўйлади аёл, – бу эркакларга хос!») Мана буни кутилмаган янгилик деса бўлади, сизга айтсам. Леди жаноб Кастни сўраганида, хаёлимга ҳам келмаганди. Аввалига у Лилимнинг овозидек туйилди – унинг овози Лилиникига ўхшаш эди, фақат димоғдорроқ эди. Нимани назарда тутаётганимни тушунапсизми – баланд жаранглайдиган. Ҳа, жаноб Каст, табриклайман. Бу биринчисими ёки жиянчаларингиз борми?

– Бу ягона, – деди жаноб Каст. – Менда бўлган ёки бўлиши мумкин бўлган ягона жиян ва... ҳалиги...

менимча, зудлик билан кетишим керак. Улар... улар боришимни хоҳлашяпти. Шошилсам, поездга улгураман деб ўйлайман.

– Анча вақт бўлмайсизми, жаноб Каст? – сўради миссис Марбери у зинадан тепага чошиб кетганда, орқасидан чиқиб.

– Ў, йўқ... икки ёки уч кун... холос.

У ўз хонасига кириб кетди. Миссис Марбери ошхонага қайтиб, кўнгли бўшашиб, «ширингина гўдак»ни тасаввур қилди.

У бирдан ўзини айбдор сизди. Ўтган окшомда Том ва Лили ҳадеб саналарни суриштиришди! Ўша жирканч махлуқ АВС – жаноб Каст бўлиши мумкин-мумкин эмаслигини аниқлашга уринишди. Бор-йўғи исмларининг бош ҳарфи ва бир нечта тасодиф туфайлигина.

«Бу ҳақда жиддий ўйлаган бўлишлари даргумон, – ўйларди у мамнун бўлиб, – умид қиламанки, энди ўзларидан уялиб қолишади».

Жаноб Кастнинг синглиси фарзанд кўргани ҳақидаги хабар қандай қилиб ижарачиси ҳақидаги барча шубҳаларни бирпасда йўқотганини унинг ўзи ҳам тушунтириб беролмасди. «Умид қиламанки, у кийналмаган, бечорагина», – ўйларди миссис Марбери Лилининг шойи ич кўйлақларини дазмоллашни бошлашдан аввал дазмолни юзи билан текшириб кўраркан.

Унинг ўйлари акушерлик мавзусида силликқина айланарди.

Жаноб Каст кўлида сафар қутисини кўтариб, зинадан секин тушди. Нигоҳи бир дақиқа телефонда тўхтаб, хотирасида ўша қисқа суҳбат жонланди:

– Бу сизмисиз, жаноб Каст? Менимча, бу сизга қизик бўлса керак – сизни Скотленд-Ярддан инспектор йўқлаб бориши мумкин...

У нима деб жавоб берди? Эслаёлмасди.

– Миннатдорман... миннатдорман... катта илтифот кўрсатдингиз...

Шунга ўхшаш бир нима деди.

Қиз нега унга кўнғироқ қилди? Тахмин қилган бўлиши мумкинми? Ёки шунчаки инспектор келгунча уйда қолишига ишонч ҳосил қилмоқчи бўлгандир?

Овози-чи – онасининг олдида ўзгартирди...

Афтидан... афтидан, у биларди.

Лекин, шубҳасиз, агар билганда, бундай қилмасди...

Аммо билган бўлиши ҳам мумкин эди. Аёллар доим ғалати бўлишган. Қачон шафқатсиз ва қачон меҳрибон бўлишларини билиб бўлмайди. У бир куни Лилининг копқондан сичқонни чиқариб юборганини кўрганди.

Юмшоқкўнгил қиз.

Юмшоқкўнгил, истарали қиз.

У холлда соябон ва пальтоллар осиб ташланган кийим илгич олдида туриб қолди.

Шундай қилиши керакми?..

Ошхонадаги енгил шовқин уни бир қарорга келишга мажбур қилди.

Йўқ, вақт йўқ эди.

Миссис Марбери чиқиб қолиши мумкин.

У кўча эшикни очиб, чиқди-да, эшикни ёпди...

Қасрга?

29-боб

Скотленд-Ярдда

Яна мажлис.

Комиссар ёрдамчиси, инспектор Кроум, Пуаро ва мен.
– Пайпоқларнинг катта миқдорда сотилишини текшириш ҳақидаги фикрингиз яхши, мсье Пуаро, – дерди комиссар ёрдамчиси.

Пуаро қўлларини чўзди.

– Бунга ҳамма нарса ишора қилаётганди. Ўша одам штатдаги агент бўлиши мумкин эмасди. У буюртмаларни хиралик қилмасдан, тўғридан-тўғри сотган.

– Ҳозирча ҳаммаси аниқми, инспектор?

– Менимча, ҳа, сэр. – Кроум иш папкасига назар солди. – Жойлар ва саналарни айтиб ўтайми?

– Ҳа, марҳамат.

– Мен Черстон, Пейнтон ва Торкини текшириб кўрдим. У юриб, пайпоқ таклиф қилган жойларнинг рўйхатини олдим. Айтишим керакки, у ҳаммасини яхшилаб режалаштирган. «Питт»да, Торр вокзали ёнидаги кичкина меҳмонхонада қолган. Қотиллик окшомида меҳмонхонага 10:30 да қайтган. Торрга 10:20 да етиб келадиган Черстондан 9:57 да юрадиган поездга чикқан бўлиши мумкин. Поездда ёки вокзалда ҳеч ким уни таъриф бўйича танимади. Лекин ўша жумода Дартмут регата³⁷си ўтказилган, Кингсвердан кайтувчи поездлар лиқ тўла бўлган.

Бексхиллда ҳам худди шундай. «Глобус»да ўз исми билан қолган. Ўнта жойга пайпоқ таклиф қилган. Меҳмонхонадан окшом тушиши билан чикиб кетган. Лондонга эртаси кун кундузи 11:30 ларда етиб бор-

³⁷ Регата – спорт кемалари анъанавий пойгаси.

ган. Андоверга келсак, у ерда ҳам шундай жараён бўлган. «Патлар»да қолган. Миссис Фаулер – миссис Ашернинг кўшнисига ва ўша кўчадаги олти кишига пайпок таклиф қилган. Миссис Ашернинг бир жуфт пайпоғини жиянидан (фамилияси Дрозур) олдим – у Кастнинг пайпоқлари билан бир хил.

– Ҳозирча яхши, – деди комиссар ёрдамчиси.

– Олинган ахборотга мувофиқ ҳаракат қилиб, Хартиган менга берган манзил бўйича бориб, Каст уйдан аввалроқ чиқиб кетганига амин бўлдим. Менга унга қўнғироқ қилишганини айтишди. Биринчи марта қўнғироқ қилишибди – бека менга шундай деди.

– Шеригими? – тахмин қилди комиссар ёрдамчиси.

– Даргумон, – деди Пуаро, – ғалати, лекин...

Ҳаммамиз унга қарадик, у жим бўлиб қолди.

– Мен у яшайдиган хонани яхшилаб тинтиб чиқдим, – деб давом этди инспектор. – Тинтув охириги шубҳаларни тарқатди. Мен хатлар ёзилган қоғозга ўхшаш бир блок ёзув қоғози, кўпгина пайпок, пайпоқлар сақланган жавончанинг ичида эса худди шундай шакл ва ўлчамдаги ўрамни топдим. Лекин унинг ичида пайпок эмас, саккизта янгигина АВС темир йўл маълумотномаси бор экан!

– Аниқ исбот, – деди комиссар ёрдамчиси.

– Мен яна бир нарса топдим, – деди инспектор. Овози бирдан тантанали-расмий бўлиб қолди. – Бугун эрталаб топдим, сэр. Ҳали хабар қилишга улгурмадим. Унинг хонасида пичоқ йўқ эди...

– Уни ўзи билан олиб келса, ғирт аҳмоқлик қилган бўларди, – дея луқма ташлади Пуаро.

– Аммо у соғлом фикрли одам эмас-ку, – деди инспектор. – Нима бўлганда ҳам, мен уни уйга қайтиб

олиб келиши, кейин эса ўз хонасига беркитиш хавфли эканлигини тушуниб (мсье Пуаро айтгандек), бошқа бирор жой топган бўлиши мумкин, деб ўйладим. Ўша жойни дарров топдим. Холлдаги кийим илгич: холлдаги кийим илгични жойидан кўзгатиш ҳеч кимнинг хаёлига келмайди. Уни девор ёнидан зўрға сурдим ва у ўша ерда экан!

– Пичокми?

– Пичок. Бунга шубҳа йўқ. Унда ҳалигача қотиб қолган қон сақланган.

– Яхши иш, Кроум, – деди комиссар ёрдамчиси маъкуллаб. – Бизга энди фақат бир нарса керак.

– Нима?

– Унинг ўзи.

– Уни қўлга оламиз, сэр. Хавотирланманг.

Инспектор ишонч билан гапирди.

– Сиз нима дейсиз, мсье Пуаро?

Пуаро хаёл суришдан ўзига келди:

– Маъзур тутасиз?

– Биз жиноятчини қўлга олиш – фақатгина вақт масаласи деяпмиз. Қўшиласизми?

– А, бу... ҳа. Шубҳасиз.

Пуаро бунини шундай паришон айтдики, ҳамма унга таажжуб билан қаради.

– Сизни нимадир безовта қиляптими, мсье?

– Бир нарса жуда безовта қиляпти. Сабаб...

– Аммо, азизим, бу АВС деганлари – ақлдан озган, – деди полиция комиссари ёрдамчиси.

– Мсье Пуаро нимани назарда тутаётганини тушунапман, – деди Кроум илтифот билан унга ёрдамлашаркан. – У мутлақо ҳақ. Мияга ўрнашиб қолган

фигр бўлиши керак. Ўйлашимча, ёвузлик илдизи ўткир норасолик ҳиссига боғлиқ. Шундай таъкиб васвасаси бўлиши мумкин, у ҳолда эса у буни мсье Пуаро билан боғлаган бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Унда мсье Пуаро – унинг изидан бориб топиш мақсадида ёлланган изкувар деган пуч хаёл бўлган бўлиши мумкин.

– Ҳм-ҳм, – деди комиссар ёрдамчиси. – Менинг давримда, агар одам жинни бўлса – у жинни бўларди ва биз у ҳолатда илмий атамалар қидириб ўтирмасдик. Ҳойнаҳой, замонавий доктор АВСга ўхшаган одамларни меҳрибонлик масканига жойлаштириб, уларга охирги қирқ беш кун давомида қандай ажойиб бўлганликларини айтиб берган, кейин эса уларни жамиятнинг тўла ҳуқуқли, масъул аъзолари билан чиқарган бўларди.

Пуаро жилмайди, лекин жавоб бермади.

Мажлис охирлаб қолди.

– Яхши, сиз айтгандек, Кроум, – деди комиссар ёрдамчиси, – бу шунчаки вақт масаласи.

– Кўриниши бунчалик оддий бўлмаганда, аллақачон кўлимизга тушарди, – деб жавоб берди инспектор.

– Қизиқ, у ҳозир қаерда экан? – деди комиссар ёрдамчиси.

30-боб

(Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган)

Жаноб Каст кўкатчининг дўкони ёнида тўхтади.
Йўл оша қаради.

Ҳа, бу ўша.

Миссис Ашер. Газета ва тамаки маҳсулотлари сотувчиси...

Бўш деразада белги.

Ижарага берилади.

Бўш...

Бежон...

– Кечирасиз, сэр.

Кўкатчининг хотини лимонларга кўлини чўзиб, олишга уриняпти.

У узр сўраб, четга ўтди.

Орқага, шаҳарнинг бош кўчаси томон шошилмай юриб кетди.

Осон эмасди. Сира осон эмасди. Энди, пули қолмагач...

Бутун кун давомида бирор егуликнинг йўқлиги уни ғалати ва мулоҳазасиз туйғуларга бошлади...

У газета дўкони ташқарисидаги плакатга қаради.

«АВС ИШИ. ҚОТИЛ ҲАЛИ
ОЗОДЛИКДА. МСЪЕ ЭРКЮЛЬ ПУАРО
БИЛАН ИНТЕРВЬЮ».

Жаноб Каст ўзига ўзи гапирди:

– Эркюль Пуаро... Қизик, у билармикин?..

У яна юриб кетди.

Плакатга бақрайиб туриш яхши эмас...

– Ортиқ бундай юролмайман... – деб ўйлади у.

Оёқ олдида оёқ... қадам ташлаш – бунча ғалати нарса...

Оёқ олдида оёқ – бемаъни.

Ниҳоятда бемаъни.

Аммо инсон – бемаъни жонзот-ку...

У ҳам, Александр Бонапарт Каст ҳам, хусусан, бемаъни эди.

У ҳар доим...

Одамлар унинг устидан кулишарди...

У қаерга кетяпти? Каст буни билмасди. У охирига келди.

У энди ўз оёқларидан бошқа ҳеч нимага қарамаяпти.

Оёқ олдида оёқ.

У бошини кўтарди. Қаршисида чироқлар. Ва ҳарфлар...

Полиция маҳкамаси.

– Қизик, – деди жаноб Каст. У сезилар-сезилмас кулимсираб кўйди.

Кейин ичкарига қадам кўйди. Аммо кўкқисдан чайқалиб, юзтубан йиқилди.

31-боб

Эркюль Пуаро савол беради

Ноябрнинг очик кунни эди. Доктор Томпсон ва инспектор Жепп Пуарони полиция судида кўрилган «Қирол Александр Бонапарт Кастга қарши»³⁸ иши натижалари билан таништириш учун киришди. Ахир Пуаро бронхиал астма туфайли суд ишларида иштирок этолмади-да.

– Судга оширилди, – деди Жепп.

– Шу босқичда ҳимоя имкони берилаётгани ғайриоддий эмасми ахир? – деб сўрадим мен. – Мен маҳбуслар доим ҳимояни кейинга суришади, деб ҳисоблардим.

³⁸ Британ суд жараёнининг анъанавий формуласи.

– Одатий йўл, – деди Жепп, – менимча, ёш Лукас бунни эплайман деб ўйлаган. Телбалик – унинг ягона баҳонаси.

Пуаро елка қисди:

– Телбалик ёрдамида озодликка эришиш? Қамок ҳукми, «токи бу ҳазрати олийларига манзур экан», ўлимдан афзалроқ бўлиши даргумон.

– Менимча, Лукас имконият бор деб ўйлаяпти, – деди Жепп. – Бексхиллдаги қотиллик масаласида энг яхши алиби билан бутун иш заифлашиши мумкин. У бизнинг позициямиз қанчалик кучлилигини тасаввур қилмаяпти. Нима бўлганда ҳам, Лукас ғалати қилиқлар қиляпти: у ёш, жамоатчилик назарида ўзини кўрсатишни хоҳлаяпти.

Пуаро Томпсонга ўгирилди:

– Сизнинг фикрингиз қандай, доктор?

– Каст ҳақидами? Онт ичаман, нима дейишни ҳам билмайман. У соғ одамни жуда яхши ўйнаяпти. У тутқанокли киши, албатта.

– Қандай ажойиб якун бўлди, – дедим.

– Андовер полиция маҳкамасига кириб, тутқанок билан йиқилиб тушганими? Ҳа, бу драма учун мос театр пардаси. АВС доим таъсир кўрсатишни яхши билган.

– Жиноят содир этиб, бу ҳақда билмаслик мумкинми? – деб сўрадим. – Унинг инкор этишлари ростдек эшитиляпти.

Доктор Томпсон сезилар-сезилмас жилмайди:

– Сизни «Худо ҳақи!» қабалидаги театрал сохталик адаштирмаслиги керак. Менимча, Каст қотилликлар содир этганини жуда яхши билади. Сизнинг саволингизга келсак, – деб давом этди Томпсон, – тутқанокли

киши сомнамбулизм³⁹ ҳолатида қандайдир ҳаракатларни содир этиб, қилган ишлари ҳақида умуман ҳеч нима билмаслиги мумкин, албатта. Бироқ бундай ҳаракатлар туғилган ҳолатда шахнинг истагига зид бўлмаслиги керак! – У бу масала бўйича мулоҳаза юритишда давом этаркан, мени буткул гангитиб қўйди – ўқимишли одам ўзи билган мавзуда гапирганда, кўпинча шундай бўлади. – Бироқ мен Каст бу жиноятларни билмасдан содир этган, деган фикрга қаршиман. Хатлар бўлмаганда, шу назарияни ўртага ташлашингиз мумкин эди. Хатлар бу назарияни буткул йўққа чиқаради. Улар жиноятларнинг қасдан уюштирилган ва яхшилаб режалаштирилганидан дарак беради.

– Хатлар масаласида ҳам бизда ҳалигача изоҳ йўқ, – деди Пуаро.

– Бу сизни қизиқтиряптими?

– Улар менга ёзилгач, албатта. Хатлар масаласида ҳам Каст ўжарлик билан ҳеч нима демаяпти. Ўша хатлар нима учун менга ёзилганини тушунмагунимча иш охирига етганини ҳис қилмайман.

– Ҳа, мен буни сизнинг назарингиз билан тушунишим мумкин. Бу одам сизга нисбатан қандайдир кек сақлаган, деб ўйлашга ҳеч қандай асос йўқ, шекилли?

– Йўқ, асло.

– Тахмин қилишим мумкин. Сизнинг исмингиз!

– Менинг исмим?

– Ҳа. Кастга иккита ниҳоятда дабдабали исм – афтидан, онасининг инжиқлиги туфайли – Александр ва Бонапарт малол келган. Фикримни илғаяпсизми? Енгилмас ҳисобланган Александр янги ерларни соғинган. Бонапарт – Франциянинг буюк императори.

³⁹ Сомнамбулизм – ойпарастлик.

У ракиби бўлишини истайди – айтиш мумкинки, ўз даражасидаги ракиби. Худлас, ўша қудратли Геракл⁴ сизсиз.

– Сўзларингиз ўйлашга мажбур қиляпти, доктор. Улар шундай фикрлар тугилишига ундаяптики...

– Ў, бу шунчаки тахмин. Бўпти, мен кетишим керак. Доктор Томпсон кетди. Жепп қолди.

– Сизни чиндан ҳам ўша алиби ташвишлангиряптими? – сўради Пуаро.

– Бироз, – тан олди инспектор. – Аммо бу арзимаган нарса, унга ишонмайман, чунки сохталигини билман. Бироқ уни синдириш учун тер тўкишга тўғри келади. Ўша одам, Стрейнж, катъий характерли.

– Менга уни тасвирлаб беринг.

– Ёши қирқда. Катъий, дадил, ўжар тоғ муҳандиси. Менимча, кўрсатмалар эди тингланишини у қистаган. У Чилига жўнаб кетмокчи.

– У мен шу пайтгача кўрган энг ўзига ишонган одамлардан бири, – дедим мен.

– Хато қилганини тан олишни истамайдиган одамлар тоифасидан, – деди Пуаро ўйчан.

– У хикоясида катъий туриб олган, саволларга кўмиб ташласа бўладиганлардан эмас. Хамма нарсани ўртага қўйиб, Каст билан 24 июль оқшомида Истборнида «Ок хоч» меҳмонхонасида танишганман, деб қасам ичяпти. У ёлғиз бўлган, ким биландир гаплашгиси келган. Тушунишимча, Каст кўнгилдагидек тингловчини топган. У суҳбатдошининг гапини бўлмаган. Кечки овқатдан сўнг Каст билан домино ўйнаган. Маълум бўлишича, Стрейнж – доминога уста экан, уни хайратга солиб, Каст ҳам қойилмақом ўйна-

⁴ Эркюль (Hercule) – Геракл, Геркулес исмининг французчаси.

ган. Домино ғалати ўйин-да. Одамлар уни деб ақлдан озишади. Соатлаб ўйнашади. Каст билан Стрейнж, афтидан, шундай қилишган. Каст бориб ухламоқчи бўлган, лекин Стрейнж бу ҳақда эшитишни ҳам истамаган – ҳеч бўлмаса ярим тунгача давом эттиришларини талаб қилган. Худди шундай қилишган ҳам. Ўн иккидан ўн дақиқа ўтганда тарқалишган. Каст тунги ўн иккидан ўнта ўтганда, Истборндаги «Оқ хоч» меҳмонхонасида бўлган экан. Пляжда ярим тун ва тунги бир орасида Бексхиллдаги Бетти Барнардни бемалол бўғиб ўлдириши мумкин эмасди.

– Ҳал қилиб бўлмайдиган масала, шекилли, – деди Пуаро паришон.

– Бу Кроумни ўйга ботишга мажбур қиляпти, – деди Жепп.

– Ўша одам, Стрейнж, ўзига жуда ишонадими?

– Ҳа. У қайсар иблис. Қаерда камчилиги борлигини тушуниш қийин. Дейлик, Стрейнж янглишяпти ва ўша одам Каст бўлмаган, аммо уни Каст эди деб гапиришнинг Стрейнжга нимага кераги бор? Меҳмонхона дафтаридаги дастхат ҳам уники эканлиги аниқ. Уни шерик деб бўлмайди – ойпараст қотилларнинг шериги бўлмайди! Ё қиз кейинроқ ўлганми? Доктор ўз хулосаларида буткул қатъий, нима бўлганда ҳам, Кастга Истборндаги меҳмонхонадан сездирмасдан чиқиб, Бексхиллга – ўн тўрт миля узоққа етиб бориш учун маълум вақт керак бўларди...

– Ҳа, бу муаммо, – деди Пуаро.

– Тўғри, очигини айтганда, бу унчалик муҳим эмас. Биз Кастни Донкастердаги қотилликда ушладик: қондан доғ бўлган пальто, пичоқ – бу ўринда ғайриқонуний йўл топиб бўлмайди. Ҳеч қандай маслаҳатчилар

суди уни оқламайди – ҳеч ким аксини даъво қилишга ботинолмайди. Аммо бу чиройли ишни бузаяпти. У Черстондаги, Андовердаги қотилликни содир этган. Унда, жин урсин, Бексхиллдагини ҳам содир этган бўлиши керак. Аммо қандай қилиб? Буни билмаяпман!

Жепп бош чайқаб, турди.

– Энди имконият сизда, мсье Пуаро, – деди у – Кроум туманда. Мен шунча таърифини эшитган мия хужайраларингизни зўриқтиринг. Унинг буни қандай содир этганини кўрсатинг.

Жепп кетди.

– Хўш қандай, Пуаро? – деб сўрадим. – Кулранг моддангиз қандай? Масала кўламига мос келадими?

Пуаро саволимга савол билан жавоб берди:

– Гастингс, айтинг-чи, сиз ишни якунига етган деб ҳисоблайсизми?

– Деярли ҳа. Бизда одам бор. Далиллар ҳам. Фақат чаласини тўлдириш қолди.

Пуаро бош чайқади:

– Иш якунига етди! Иш! Иш – бу одам, Гастингс. Одам ҳақида ҳамма нарсани билмас эканмиз, сир ўшандай чуқурлигича қолаверади. Уни судланувчилар курсисига ўтқизганимиз – бу ҳали галаба эмас!

– Биз у ҳақда анча кўп нарса биламиз.

– Биз мутлақо ҳеч нима билмаймиз! Унинг қаерда туғилганини биламиз. Унинг жанг қилганини ва бошидан яраланганини, тутқаноқ туфайли армиядан ҳайдалганини биламиз. Унинг миссис Марбериникида деярли икки йил давомида ижарада яшаганини биламиз. Унинг камгап ва тортинчоқ бўлганини биламиз – бундай одамларни ҳеч ким пайкамайди. Унинг қойилмақом ақлли тизимлаштирилган қотиллик режасини

амалга оширганини биламиз. Унинг маълум кўпол хатоларга йўл қўйганини биламиз. Унинг шафқатсизлик билан, пушаймон бўлмасдан ўлдирганини биламиз. Яна унинг ўзи содир этган жиноятларда бошқа бировни айблагга йўл қўймай, анча илтифот кўрсатганини биламиз. Гастингс, ахир бу одам карама-қаршиликларга бойлигини кўрмаяпсизми? Ақли ноқис ва тадбиркор, шафқатсиз ва олижаноб – унинг икки хил табиатини уйғунлаштирадиган қандайдир омилни топишимиз керак.

– Албатта, агар унга психологик экспонат сифатида қарасангиз... – деб бошладим мен.

– Бу иш энг бошидан яна нимаси билан эътиборни тортди? Мен ҳамма вақт қотил кимлигини аниқлашга уриниб, тусмоллаб юрдим! Энди эса уни умуман билмаслигимни, боши берк кўчага кириб қолганимни тушундим, Гастингс.

– Бу хукмронлик иштиёқи...

– Ҳа, бу кўп нарсани изоҳлаши мумкин... Лекин ҳаммасини эмас. Мен қуйидагиларни билмоқчиман. У нима учун бу қотилликларни содир этди? Нима учун у айнан ўша одамларни танлади?..

– Алифбо бўйича...

– Ахир Бетти Бернард Бексхиллда исми Бдан бошланадиган ягона одамми? Бетти Барнард – менда бир фикр бор... У тўғри бўлиши керак, у, албатта, тўғри бўлиши керак. У ҳолда...

У бироз жим қолди. Унинг гапини бўлгим келмади. Мудраб қолибман, шекилли.

Пуаронинг елкамга қўл теккизишидан уйғондим.

– Қадрли Гастингсим, – деди у меҳр билан. – Менинг меҳрибон даҳом.

Кутилмаган бу эхтиромдан тамом хижолатда қолдим.

– Шундай, – деб қистарди Пуаро. – Ҳар доим, ҳар доим менга ёрдам берасиз... сиз менга омад келтирасиз. Сиз мени руҳлантирасиз.

– Бу гал сизни қай тариқа руҳлантирдим? – деб сўрадим.

– Ўзимга аниқ саволлар бериб, сизнинг битта изоҳингизни – кундек равшан изоҳингизни эсладим. Ахир сизга очик-ойдин кўриниб турган нарсаларни қайд қилиш қобилиятингиз бор, демаганмидим! Мен айнан очик-ойдин кўриниб турган нарсага эътиборсизлик қилибман.

– Ўша қандай ажойиб изоҳ экан? – сўрадим мен.

– У ҳамма нарсани кристаллдек шаффофлаштирди. Мен ҳамма саволларимга жавоб кўряпман. Нима учун миссис Ашер, нима учун сэр Кармайкл Кларк, нега Донкастер қотиллиги ва ниҳоят, жуда ҳам муҳим, нима учун Эркюль Пуаро?

– Марҳамат қилиб тушунтириб беролмайсизми? – деб сўрадим.

– Ҳозир эмас. Менга аввал қўшимча маълумотлар керак. Уни «Махсус легион»имиздан олишим мумкин. Кейин эса – кейин, битта саволга жавоб олгач, АВСни йўқлашга бораман. Ниҳоят, юзма-юз учрашамиз: АВС ва Эркюль Пуаро – ракиблар.

– Кейин-чи? – деб сўрадим.

– Кейин эса, – деди Пуаро, – гаплашиб оламиз! Ишонтириб айтаманки, Гастингс, яширадиган сири борлар учун суҳбатдан кўрқинчлироқ ҳеч нарса йўқ! Суҳбат, деганди менга бир марта кекса француз донишманди, – бу одамнинг фикрлардан кутулиш учун ўйлаб топган нарсаси. У, шунингдек, одамнинг

яширмоқчи бўлаётган нарсасини аниқлаш учун энг яхши восита ҳам. Одам ўзини фош этмасдан ва ўзига хосликларини намоён этмасдан туриб, суҳбат берадиган имкониятларидан ўзини тиёлмайди, Гастингс. У ҳар гал ўзини фош қилиб қўяди.

– Каст сизга нимани айтиб беришини кутяпсиз?

Эркюль Пуаро жилмайди.

– Ёлғонни, – деди у. – Ундан эса ҳақиқатни аниқлайман!

32-боб

Тулқини тутиш

Кейинги бир неча кун давомида Пуаро жуда банд бўлди. У сирли равишда ғойиб бўлар, кам гаплашар, ковок солар ва, унинг фикрича, мен яқинда қойиллатган изох ҳақидаги табиий қизиқишимни кондиршдан ўжарлик билан бош тортарди.

Унинг сирли юришларида ҳамроҳлик қилишга таклиф этилмадим – бу менинг бироз жаҳлимни чиқарди.

Бирок ҳафта охирида у Бексхилл ва унинг теваригига бормоқчилигини айтиб, менга бирга боришни таклиф қилди. Бу таклифни бажонидил қабул қилганимни гапирмаса ҳам бўлади.

Таклиф, аниқлашимча, фақат менгагина эмас, балки, «Махсус легионимиз» аъзоларига ҳам тегишли экан.

Пуаро уларни ҳам, мени қизиқтиргандек, қизиқтириб қўйди. Нима бўлганда ҳам, кун охирида мен Пуаронинг ўйлари қайси йўналишда ишлаётганини тасаввур қила бошладим.

У, биринчи навбатда, жаноб Барнард ва миссис Барнардни йўқлаб, улардан жаноб Каст кирган соат ва айнан нималар дегани ҳақида аниқ маълумот олди. Кейин жаноб Каст қолган меҳмонхонага бориб, ўша жентльменнинг жўнаб кетиши ҳақида батафсил маълумот ундирди. Фикримча, бу саволлар ёрдамида янги маълумот олиб бўлмади, лекин Пуаро буткул қониқиш ҳосил қилганга ўхшарди.

Кейин пляжга – Бетти Барнардининг жасади топилган жойга бордик. У ерни айланиб юриб, бир неча дақиқа давомида шағални диққат билан текширди. Менимча, бунда маъно кам эди, чунки кўтарилган сув кунига икки марта бу ерни ювиб кетарди.

Бироқ бу пайтга келиб мен Пуаронинг ҳаракатлари қанчалик бемаъни туйилмасин, одатда, мулоҳаза билан амалга оширилишини билиб бўлгандим.

Кейин у пляждан машина қолдирилиши мумкин бўлган энг яқин жойга юриб борди. У ердан Бекхиллдан келган автобуслар жўнаб кетмагунча Истборн автобуслари кутиб турадиган жойга йўл олди. Ва ниҳоят, ҳаммамизни «Қизғиш мушук» қаҳвахонасига бошлади. У ерда тўладан келган официант киз Милли Хигли олиб келган анча эски чойдан ичдик.

Пуаро унга дабдабали галлча услуб⁴¹да хушомад қилди:

– Инглиз аёлларининг тўпиклари доим жуда ингичка! Аммо сизники ажойиб, мадемуазель.

Милли Хигли хингиллаб кулиб қўйиб, ундан бу тарзда давом этмасликни сўради. У француз жентльменларини, уларнинг қандайлигини биларди.

⁴¹ Галлча услуб – галлар – Галлия (ҳозирги Франция, Бельгия, Швейцария, Германиянинг бир қисми ва шимоллий Италия) худида яшаган кельт қабилалари.

Пуаро унинг миллати борасида қилган хатосини тузатишга уринмади ҳам. У официант қизга шундай ошқора кўз сузаётгандики, мен тамом лол бўлиб қолдим.

– Хўп, – деди Пуаро, – Бексхиллда ишни тугатдим. Энди Истборнга кетаман. У ерда кичикроқ суриштирув ўтказаман – кейин бўлди. Менга ҳамроҳ бўлишингиз шарт эмас. Унгача эса меҳмонхонага қайтиб, коктейлдан баҳраманд бўламиз. Бу Карлтон чойи жирканч!

Коктейлларимизни оз-оздан хўшлаб ичарканмиз, Франклин Кларк ғалати оҳангда гапирди:

– Нимани мақсад қилганингизни тусмоллашимиз мумкин. Сиз алибини бузиш учун шу ердасиз. Аммо нимадан бунчалик хурсандлигингизни тушунмаяпман. Сиз ҳеч қандай янги маълумот олмадингиз.

– Бу рост!

– Унда нима?

– Вазминлик. Вақти билан ҳаммаси изга тушади.

– Шундай бўлса-да, сиз ўзингиздан буткул мамнунга ўхшайсиз.

– Ҳозирча ҳеч нима кичкина фикримга зид келмаяпти – шунинг учун. – Унинг юзи жиддийлашди. – Дўстим Гастингс менга бир куни ёшлигида «Ҳақиқат» номли ўйин ўйнаганини гапириб берганди. Бу ўйинда ҳар кимга навбатма-навбат учта савол берилади, улардан иккитасига рост жавоб берилиши керак. Учинчисини айланиб ўтиш мумкин. Саволлар эса беадаб бўлган. Бироқ энг бошидан ҳар ким аслида ҳақиқат, ҳақиқат ва фақатгина ҳақиқатни гапиришга онт ичиши керак эди.

У бироз жим қолди.

– Хўш? – деди Меган.

– Мен шу ўйинни ўйнамоқчиман. Фақат учта савол бериш шарт эмас. Битта етарли. Ҳар бирингизга биттадан савол.

– Албатта, – деди Кларк тоқатсизланиб, – биз ҳаммасига, ҳар қандай саволга жавоб берамиз.

– Ў, лекин мен бу янада жиддий бўлишини истайман. Ҳақиқатни гапиришга қасам ичишга тайёرمىсизлар?

У буни шундай тантанавор айтдики, қолганлар, у истагандек, қасам ичишди.

– Яхши, – деди Пуаро жонланиб, – бошлаймиз...

– Мен тайёрман, – деди Тора Грей.

– «Хонимлар биринчи навбатда» қоидасига амал қилиш бу гал одобдан бўлмайди. Бошқа бировдан бошлаймиз. – У Франклин Кларкка ўгирилди: – Қадрли Кларк, бу йил ледилар Аскот⁴²да кийиб юрган шляпалар ҳақида қандай фикрдасиз?

Франклин Кларк унга анқайиб қолди:

– Бу ҳазилми?

– Йўқ, албатта.

– Бу чиндан ҳам сизнинг саволингизми?

– Ҳа!

– Мсье Пуаро, умуман олганда, мен Аскотга бормайман, лекин автомобилларда кийиб ўтган нарсаларига қараб баҳо берадиган бўлсам, Аскотдаги аёлларнинг шляпалари, одатда, кийиладиганларидан ҳам беўхшов.

– Ғалатими?

– Анча ғалати.

Пуаро жилмайиб, Дональд Фрэзерга ўгирилди:

– Сиз бу йил қачон таътил олгандингиз, мсье?

⁴² Аскот – Виндзор яқинидаги отчопар.

Энди Фрэзернинг тек қотиш навбати келди.

– Таътилим? Августнинг илк икки ҳафтаси.

Унинг юзи бирдан титраб кетди. Савол унга севган кизининг ўлимини эслатганини сездим.

Аmmo Пуаро жавобга айтарли эътибор бермаганга ўхшарди. У Тора Грейга ўгирилди ва мен унинг овози бироз ўзгарганини эшитдим. Унинг овози кескинлашди. Унинг саволи кескин ва аниқ янгради:

– Мадемуазель, леди Кларк вафот этганда, агар сэр Кармайл сизга уйланишни таклиф қилганда, рози бўлармидингиз?

Қиз ток ургандек ирғиб турди:

– Менга бундай саволларни беришга қандай ҳақдингиз сиғди?! Бу... бу ҳақоратли!

– Эҳтимол. Лекин сиз ҳақиқатни айтишга онт ичдингиз. Бўпти, «ҳа»ми ёки «йўқ»?

– Сэр Кармайл жуда меҳрибон эди. У менга деярли қизидек муносабатда эди. Мен ҳам унга нисбатан меҳр ва миннатдорчилик ҳис қиламан.

– Мени кечирасиз, лекин бу жавоб эмас. «Ҳа»ми ёки «йўқ, мадемуазель»?

У иккиланиб қолди.

– Жавоб – албатта, йўқ!

Пуаро бунга эътиборсиз қолдирди.

– Раҳмат, мадемуазель.

У Меган Барнардга юзланди. Қизнинг юзи жуда оқариб кетганди. У худонинг судига куч тўплаётгандек оғир нафас оларди.

Пуаронинг овози қамчи билан ургандек янгради:

– Мадемуазель, қидирувимнинг натижаларини қандай кўришга умид қиляпсиз? Ҳақиқатни қидириб топшимни истайсизми ёки йўқ?

У бошини ғурур билан орқага ташлади. Унинг қандай жавоб беришини аниқ билардим. Меган ҳақиқатга жуда ўч.

Унинг жавоби аниқ эшитилди... ва мени ҳайратда қолдирди:

– Йўқ!

Ҳаммамиз ирғиб турдик. Пуаро унинг юзига разм солиб, олдинга эгилди.

– Мадемуазель Меган, – деди у, – сиз ҳақиқатни истамаслигингиз мумкин, лекин номусим ҳақи, сизга уни гапириш имкони берилган!

У эшик томон юрди, лекин қайтиб, Мэри Дроузэрга яқин келди.

– Айтинг-чи, бўтам, сизнинг севган йигитингиз борми?

Мэри ҳадикли кўринар, кўркувдан қизариб кетди.

– Ў, жаноб Пуаро. Мен... мен... ишончим комил эмас.

Пуаро жилмайди:

– Унда бу яхши, бўтам.

У менга қаради:

– Юринг, Гастингс, Истборнга жўнашимиз керак.

Машина кутиб турганди, кўп ўтмай Певенси орқали Истборнга олиб борадиган йўлда кирғоқ бўйлаб кета бошладик.

– Сиздан ҳозир бир нарсани сўрасам бўладими, Пуаро?

– Ҳозир эмас. Қилаётган ишларимга диққаг қаратинг.

Мен жим бўлдим.

Афтидан, ўзидан мамнун бўлган Пуаро қандайдир куйни хиргойи қиларди. Певенсидан ўтиб кетаётганимизда, у тўхтаб, қасрни кўриб чиқишни таклиф қилди.

Машинага қайтиб, бир дақиқага бир гуруҳ болаларга – ўн ёшли скаут⁴³ қизларга қараб туриб қолдик. Улар чинкироқ овозда оҳангни бузиб қўшиқ айтишарди...

– Улар нимани куйлашяпти, Гастингс? Тушунолма-япман.

Мен кулоқ солиб, ниҳоят, нақорат сўзларни илғадим:

...Тулкини тутиш

Ва қутига қамаш,

Қочиб кетишига йўл қўймаслик...

– Тулкини тутиш ва қутига қамаш, қочиб кетишига йўл қўймаслик! – такрорлади Пуаро. Тўсатдан унинг юзи тундлашиб, жиддийлашди. – Бу даҳшат, Гастингс. – У бир дақиқа жим қолди. – Сиз тулки овлайсизми?

– Мен – йўқ. Ов билан шуғулланишга ҳеч қачон имконим бўлмаган. Бу жойда яхши ов бўлади, деб ўйламайман ҳам.

– Мен умуман Англиядаги овни назарда тутгандим. Спортнинг ғалати тури. Ўрмон чангалзориди кутиш... кейин улар «ату» деб бақирришади, шундай эмасми?.. Кейин таъқиб бошланади... бутун мамлакат бўйлаб... уюмлар ва зовурлардан... тулки эса қочади... баъзида чалғитиш учун катта жойни айланиб юради, изини йўқотишга уринади... лекин итлар...

– Тозилар!

– ...тозилар издан адашишмайди ва ниҳоят, уни ушлашади, тулки ҳалок бўлади: тез ва даҳшатли.

– Бу чиндан ҳам бешафқат эшитилади, деб ўйлайман, аммо, аслида...

⁴³ Скаут – йигирманчи аср бошларида аввал Англияда, кейин бошқа баъзи буржуа давлатларида тузилган ҳарбий-сиёсий характердаги болалар ташкилоти аъзоси.

– Тулки завқ оладими? Бу бемаънилик деманг, дўстим. Ҳар қалай, шуниси маъкул: болалар куйлагандагидан кўра тез, бешафқат ўлим яхшироқ... Маҳбус бўлиш... кутида... бир умр... Йўқ, бу яхши эмас, сизга айтсам. – У бош чайқади. Кейин бошқача оҳангда гапирди: – Эртага мен жаноб Кастнинг олдига бораман, – сўнг ҳайдовчига буюрди: – Лондонга қайтамиз.

– Ахир Истборнга бормокчи эмасмисиз? – деб хитоб қилдим.

– Нима учун? Мен... ўз мақсадларим учун етарлича маълумотни биламан.

33-боб

Александр Бонапарт Каст

Пуаронинг ўша ғалати одам – Александр Бонапарт Каст билан суҳбатида мен қатнашмадим. Полициядаги танишлар ва бу ишдаги ўзига хос ҳолатлар туфайли Пуаро ички ишлар вазирлигидан ордер олишга қийналмади, бироқ бу ордер менга тегишли эмасди. Нима бўлганда ҳам, Пуаронинг фикрича, суҳбат буткул шахсий ўтиши – икки киши юзма-юз гаплашиши муҳим эди.

Бироқ у менга ўрталарида бўлиб ўтган гаплар ҳақида шу қадар батафсил ҳисобот бердики, ҳисоботни ўзим у ерда иштирок этгандек, қатъий ишонч билан эшитдим.

Жаноб Каст, афтидан, одамлардан кочарди. Унинг букчайиши янада яққол сезила бошлаганди.

Тушунишимча, Пуаро бироз вақт гапирмаган.

У қаршисидаги одамга қараб ўтирган.

Афтидан, бу оғир дамлар эди. Пуаронинг ўрнида мен безовталанган бўлардим. Бироқ Пуаро маълум таъсир кўрсатишнигина ўйлаган.

Ниҳоят, юмшоқ овозда гап бошлаган:

– Кимлигимни биласизми?

У инкор маъносида бош чайкаган:

– Йўқ... йўқ... Биламан деб айтолмайман. Агар сиз жаноб Лукасинг... бу нима дейиларди?.. одами бўлмасангиз. Ёки, балки, жаноб Мэйнарддан келдингизми? («Мэйнард ва Коул» ҳимоянинг вакили эди).

У хушмуомалалик билан, лекин унчалик қизиқмасдан гапирган. Афтидан, у қандайдир ички паршонликка берилганди.

– Мен – Эркюль Пуароман...

Пуаро сўзларни жуда юмшоқ оҳангда айтган... ва қандай таъсир қилганини кузатган.

Жаноб Каст бошини сал кўтарган:

– Наҳотки?

У бу сўзни инспектор Кроум айтиши мумкин бўлгандек табиий гапирган, лекин мамнуниятсиз. У бошини кўтариб, Пуарога қараган.

Эркюль Пуаро унинг кўзларига қараб, бир-икки марта бош ирғаган.

– Ҳа, – деган у, – мен сиз хат ёзган ўша одамман.

Алоқа дарров бузилган. Жаноб Каст кўзларини ерга тикиб, асабий овозда гапирган:

– Мен ҳеч қачон сизга хат ёзмаганман. У хатларни мен ёзмаганман. Буни такрорлашдан чарчадим.

– Биламан, – деган Пуаро, – аммо уларни сиз ёзмаган бўлсангиз, унда ким?

– Душман. Менинг душманим бўлса керак. Уларнинг ҳаммаси менга қарши. Полиция... ҳар бири... ҳамма менга қарши. Бу жуда катта фитна.

Пуаро жавоб бермаган.

– Ҳар доим кимнингдир кўли менга қарши, – деган жаноб Каст.

– Ҳатто бола бўлганингизда ҳамми?

Жаноб Каст ўйланиб қолган.

– Йўқ... йўқ... унчалик эмас. Ойим мени жуда яхши кўрарди. Лекин у шуҳратпараст эди. Шунинг учун менга бемаъни исмлар қўйган. Унда мени машҳур шахс бўла олади, деган тутуриқсиз фикр бор эди. У доим мени ўз ҳуқуқимни ҳимоя қилишга чакирарди, менга ирода кучи ҳақида гапирарди... Менга истаган ишингни қила оласан дерди! – У бир дақиқага жим бўлиб қолган. – У адашган, албатта. Буни ҳеч қанча вақт ўтмай тушундим. Мен ҳаётда нимагадир эришадиган одамлардан эмасдим. Ҳар доим аҳмоқликлар қилардим, бемаъни кўринардим. Мен жуда тортинчок бўлиб қолдим, одамлардан кўрқардим. Мактаб йиллари мен учун оғир давр бўлди... болалар исмларимни билиб олишди... улар доим мени шу туфайли мазах қилишарди... Мактабда ҳаммаси ёмон эди: ўйинларда, дарсларда, ҳаммасида. – У бош чайқади. – Бунинг устига, бечора онам вафот этди. Ҳатто тижорат коллежида ўқиганимда ҳам, менга машинкада ёзиш ва стенографияни ўрганиш учун бошқалардан кўпроқ вақт керак эди. Кейин мен ҳали бефаҳмлигимни сезмасдим – агар нимани назарда тутаётганимни тушунаётган бўлсангиз.

У тўсатдан суҳбатдошига даъват қилаётгандек қараган.

– Нимани назарда тутаётганингизни тушунапман, – деган Пуаро, – давом этинг.

– Бу шунчаки, ҳамма мени бефаҳм деб ўйлайди, деган сезги эди. Жуда бўғувчи ҳаракат. Идорада ҳам шундай бўлган.

– Кейинроқ урушда ҳамми? – деб эслатган Пуаро.

Жаноб Кастнинг юзи бирдан яшнаб кетган.

– Биласизми, – деган у, – мен урушдан роҳатланганман. Аввалига ўзимни ҳамма билан тенг ҳис қилганман. Ҳаммамиз битта аравага қўшилгандик. Мен ҳамма қатори эдим. – Унинг табассуми сўнади. – Кейин эса бошимдан яраланганман. Жуда енгил ярадорлик. Улар менда тутқаноқ бўлишини пайқашди... Тўғри, мен қилган ишимга буткул амин бўлмаган пайтлар бўлган. Хотира сусайиши. Ва албатта, бир ёки икки марта йиқилиб тушганман. Аммо бунинг учун мени демобилизация⁴⁴ қилишлари шарт эмасди.

– Кейин-чи? – сўраган Пуаро.

– Клерк бўлиб ишга кирдим. Тўғри, яхши пул топишим мумкин эди. Урушдан кейин уринишларим унчалик ёмон эмасди. Тўғри, ойлик камроқ... Етарлича ғайратли эмасдим. Кўтарилишлар доим мени четлаб ўтарди. Кўтарилиш жуда қийин эди, чиндан ҳам жуда қийин... Айниқса, танглик бошланганда. Ростини айтганда, руҳий мувозанатни зўрға сақлардим. Кейин пайпоқ билан боғлиқ шу ишга таклиф тушди... Ойлик ва воситачилик ҳақи!

Пуаро хотиржам овозда гапирган:

– Аммо, сиз айтгандек, сизни ёллаган фирма буни инкор этаётганидан хабарингиз борми?

Жаноб Каст яна асабий бўлиб қолган.

⁴⁴ Демобилизация – ҳарбий хизматдан бўшатиш.

– Бунга сабаб шуки, улар тил бириктиришган, тил бириктирган бўлишлари керак. – У давом этган: – Менда ёзма далиллар бор. Менда уларнинг қаерга бориш ҳақидаги кўрсатмалари, уйларига бориладиган одамларнинг рўйхати бор.

– Аниқроқ айтадиган бўлса, ёзма далиллар эмас, балки, машинкада терилган далиллар.

– Бу айнан бир нарса. Аслида, улгуржи савдо қиладиган катта фирма хатларини машинкада теради.

– Жаноб Каст, ахир ёзув машинкасини идентификациялаш мумкинлигини билмайсизми? Бу хатларнинг ҳаммаси битта машинкада терилган.

– Нима бўлибди шундай бўлса?

– Ва ўша машинка сизнинг ўз машинкангиз – хонангиздан топилган машинка.

– Уни менга фирма иш бошлаганимда жўнатган.

– Ҳа, лекин у хатлар кейин олинган. Шунинг учун бу уларни гўё ўзингиз териб, ўзингизга ўзингиз жўнатгандек кўриняпти.

– Йўк, йўк! Буларнинг бари менга қарши фитнанинг бир қисми! – Кутилмаганда у қўшимча қилган: – Қолаверса, уларнинг хатлари шу турдаги машинкада терилган.

– Ўша турдаги, лекин айнан ўша машинкада эмас.

Жаноб Каст қайсарлик билан такрорлади:

– Бу фитна!

– Жавондан топилган «АВС» маълумотномалари ҳамми?

– Улар ҳақида ҳеч нима билмайман. Мен уларнинг ҳаммасини пайпоқ деб ўйлагандим.

– Ўша биринчи Андовердаги одамлар рўйхатида миссис Ашернинг фамилиясини белгилаб кўйдингиз?

– Чунки ундан бошлашга қарор қилдим. Нимадан-дир бошлаш керак-ку ахир.

– Ҳа, шундай. Кимдандир бошлаш керак.

– Мен буни назарда тутмагандим! – деди жаноб Каст. – Сиз айтган нарсани эмас!..

– Аммо сиз нимани назарда тутганимни биласиз?

Жаноб Каст жавоб бермади. У титрарди.

– Буни мен қилмадим! – деди у. – Мен мутлақо айб-сизман! Буларнинг бари хато. Ана, иккинчи жиноятга қаранг – Бексхиллдаги. Мен Истборнда домино ўйна-дим. Буни тан олишингиз керак!

Унинг овози тантанавор янграрди.

– Ҳа, – деди Пуаро. Унинг овози бир маромда, мулойим янграрди. – Аммо бу жуда оддий, шундай эмасми, бир кунга адашиш? Агар сиз жаноб Стрейнж сингари қатъиятли, ўзига ишонган одам бўлсангиз, ҳеч қачон ноҳақ бўлишингиз мумкинлигини тан ол-майсиз. Сиз ўз гапимда тураман, дедингиз... У ҳам шундай. Меҳмонхонанинг рўйхатга олиш дафтарида ҳам имзо чекаётганда, санани адаштириш ёки нотўғ-ри санани ёзиш жуда осон – буни, ҳойнаҳой, ҳеч ким дарров сезмайди.

– Мен ўша оқшом домино ўйнаганман!

– Сиз, ҳойнаҳой, доминони жуда яхши ўйнасангиз керак.

Жаноб Каст бироз жонланди.

– Мен... мен... ҳа, ўйлашимча, яхши.

– Бу жуда ўзига тортадиган ўйин, шундай эмасми, катта маҳорат ҳам талаб қилади?

– Ў, унда вариантлар шунчалик кўп, шунчалик кўп! Ситида кўп ўйнашимизга тўғри келган, тушлик танаффус пайтида. Умуман нотаниш одамлар домино

ўйинида топишиши сизни ҳайратга солган бўларди. – У кулиб қўйди. – Бир одамни эслайман, у доим эсимда бўлган, чунки менга бир нарсани гапириб берганди. Биз шунчаки бир финжон қаҳва устида гаплашиб, домино ўйнашни бошладик. Ҳа, йигирма дақиқа ўтиб, бу одамни бутун умрим давомида танишимни ҳис қилдим.

– У сизга нимани гапириб берди?

Жаноб Кастнинг юзи тундлашди.

– Ичимда ҳамма нарса ўзгарди, жирканч даражада ўзгарди. У қўлимдаги чизикларга қараб, тақдирни айтиб берди. Менга ўзининг қўлини ва бир куни чўкишидан дарак бераётган чизикларни кўрсатди, у эса чиндан ҳам икки марта чўкиб кетаёзди. Кейин эса менинг қўлимга қараб, ажойиб нарсаларни башорат қилди: ўлмасимдан аввал Англиядаги энг машҳур одамлардан бири бўлишимни. Мен ҳақимда бутун мамлакат гапиришини айтди. Лекин у айтдики... у айтдики...

Жаноб Каст тутилиб, жим бўлиб қолди...

– Ҳўш?

Пуаронинг ўткир нигоҳи гипноз килаётгандек эди. Жаноб Каст унга қаради, атрофга аланглади, кейин авраб қўйилган қуёндек яна бир марта аланглади.

– У айтдики... у айтдики... мажбурий ўлим топишим мумкинлигини айтди, кейин кулиб юборди ва шунчаки ҳазиллашганини айтди... – У бирдан жим бўлиб қолди. Кўзлари энди Пуарога қарамас, олазарак бўларди... – Бошим... Бош оғриғидан жуда қаттиқ азоб чекаман... Баъзида оғрик жуда кучли бўлади. Кейин шундай пайт бўладики, мен билмайман... мен билмайман...

У жим бўлиб қолди.

Пуаро олдинга эгилди. У хотиржам, лекин жуда қатъий гапирарди:

– Аммо сиз қотилликларни содир этганингизни биласиз, шундай эмасми?

Жаноб Каст бошини кўтариб қаради. Унинг нигоҳи буткул хотиржам ва очик эди. Қарши таъсир кучлари уни тарк этганди.

– Ҳа, – деди у. – Биламан.

– Аммо мен тўғри гапиряпман, шундай эмасми – сиз уларни нима учун ўлдирганингизни билмайсиз?

Жаноб Каст бош чайқади.

– Йўқ, – деди у. – Билмайман.

34-боб

Пуаро тушунтиради

Биз асабларимиз таранг тортилганча, Пуаронинг бу иш юзасидан якуний изоҳини диққат билан эшитиб ўтирардик.

– Бу иш давомида мени бир савол ташвишга солди: нима учун? – дерди у. – Гастингс менга бир гал иш тугади деб айтди. Мен унга иш одамда бўлади, деб айтдим! Бу жумбоқ қотиллик эмас, АВС сирида эди. У нима учун бу қотилликларни содир этиш керак деб ҳисоблади? Нима учун у рақиб сифатида мени танлади?

Одамнинг жинни бўлгани жавоб бўлолмайди. Одам жинни бўлгани учун жинниликлар қилади дейиш – бу билимсизлик ва бемаънилик. Жинни ҳам ўз ҳаракатларида соғлом одам сифатида мантикқа ва мулоҳазага асосланади: ўзининг шахсий, ғаразли нуқтаи назари билан иш тугади.

Бу ишдаги муҳим жиҳат тўртта ёки ундан ортиқ қотилликни содир этиб, улар ҳақида Эркюль Пуарога жўнатилган хатлардан аввалдан хабар беришни мантикий ва маъқул деб ҳисоблайдиган онгни тасаввур қилиш эди.

Дўстим Гастингс биринчи хатни олган пайтимдан дилим хуфтон бўлиб, қайғура бошлаганимни тасдиқлайди. Менга ўшандаёқ бу хатнинг нимасидир чатоқдек туйилди.

– Сиз буткул ҳақ бўлгансиз, – деди Франклин Кларк курукқина.

– Ҳа. Лекин ўшанда, энг бошида мен хатога йўл қўйдим. Сезгиларимга, жуда кучли сезгиларимга оддий таассурот даражасида қолишга имкон бердим. Уларга гўё бу ички сезгидек қарадим. Вазмин, соғлом фикрлайдиган онгда ички сезги – жўшқин тахмин бўлмайди! Сизлар, албатта, тахмин қилишингиз мумкин ва тахмин ё тўғри, ё нотўғри бўлади. Агар у тўғри бўлса, сиз уни ички сезги деб атайсиз, нотўғри бўлса, одатда, у ҳақда ортиқ гапирмайсиз. Аммо кўпинча ички сезги деб аталадиган нарса, аслида, мантикий дедукция⁴⁵ ёки тажрибага асосланган таассуротдир. Билимдон одам картина ёки мебель қисмининг, ёки чекдаги имзонинг нимасинингдир номаъқуллигини сезса, унинг сезгиси чиндан ҳам кўплаб белгилар ва деталларга асосланади. Унинг ўша деталларни синчиклаб текширишининг кераги йўқ – тажрибаси уни бундан халос қилади, натижада эса қандайдир нуқсон бор деган аниқ таассурот пайдо бўлади. Бу тахмин эмас – бу тажрибага асосланган таассурот.

⁴⁵ Дедукция – умумий ҳолатдан хусусий хулосалар чиқариш.

Ҳа майли, мен хатга муносиб баҳо бермаганимни тан оламан. У мени ташвишга солиб қўйди. Мен Андовердаги қотиллик, уқтирилганидек, содир бўлишига амин эдим. Адашмадим. Бу ишни содир этган одамнинг ким бўлганини аниқлашга ҳеч қандай асос ва восита йўқ эди. Ягона имконият буни содир этган одамнинг қандайлигини англашга уриниш эди.

Менда асос қилиб олиш учун қуйидагилар бор эди: хат, жинойт услуби, қурбон. Жинойт ва хат ёзиш сабабини аниқлаш зарур эди.

– Овоза қилиш, – деб тахмин қилди Кларк.

– Норасолик ҳисси буни изоҳлайди, албатта, – деб қўшимча қилди Тора Грей.

– Тўғри, шундай фикр туғилиши аниқ. Лекин нима учун менга? Нима учун Эркюль Пуарога? Скотленд-Ярдга хат жўнатиб ҳам, анча овоза қилиш мумкин эди. Газета биринчи хатни босиб чиқармаслиги мумкин эди, лекин АВС иккинчи жинойтигача матбуот ўзи қодир бўлган энг зўр шов-шувни кўтаришига амин бўлиши керак эди. Унда нима учун Эркюль Пуарога? Қандай сабабларга кўра? Хатда хорижликларга қарши енгил огоҳлантириш сезилганди, аммо бу мен қониқиш ҳис қилишим учун етарли изоҳ эмасди.

Кейин иккинчи хат келди, шундан сўнг Бексхиллда Бетти Барнард ўлдирилди. Ўшанда қотиллик алифбо тартибида давом этаётгани аён бўлди (гарчи мен бундан гумон қила бошлаган бўлсам ҳам). Бирок кўпчилик учун якуний бўлган воқеа мен учун савол бўлиб қолаётганди: АВСга бу қотилликларни содир этишнинг нима кераги бор?

Меган Барнард курсида қимирлаб қўйди.

– Ахир бу қонга ташналик эмасми?.. – деди у.
Пуаро унга ўгирилди.

– Сиз буткул ҳақсиз, мадемуазель, ўлдиришга ташналик. Бироқ бу далилларга тўлиқ мос келмаяпти. Ўлдиришни хоҳлайдиган савдойи қотил, одатда, иложи борича кўпроқ қурбонни ўлдиришни истайди. Бу тез-тез такрорланадиган кучли истак. Бундай қотилнинг асосий фикри – изни йўқотиш, улар ҳақда жар солмаслик. Танланган қурбонларга диққат билан қарасак, уларни ўзини шубҳа остига қўймасдан ҳам ўлдириши мумкин бўлганини тушунамиз. Франц Ашер, Дональд Фрэзер ёки Меган Барнард, балки, жаноб Кларк – полиция, булар бевосита далиллар бўлмаган тақдирда ҳам, шу одамлардан шубҳалардир. Номалум савдойи қотил ҳаёлларига ҳам келмасди! Унда нима учун қотил ўзига эътиборни тортиши кераклигини ҳис қилди? Ҳар бир мурда ёнида «АВС» темир йўл маълумотномасини қолдиришга зарурат бормиди? Бу мажбуриятмиди? Темир йўл маълумотномаси билан боғлиқ қандайдир нуқсонли ҳис мавжудмиди?

Ўзимни қотилнинг ўрнида тасаввур қилиб, бунга маҳол деб топдим. Ахир бу олийҳимматлик эмас-ку? Бегуноҳга қўйилган жиноят масъулиятдан кўркишми?

Асосий саволга жавоб беролмасам ҳам, қотил ҳақида маълум нарсаларни билиб олишимни ҳис қилардим.

– Масалан, қайсиларни? – сўради Фрэзер.

– Жадвал шаклида фикрлашидан бошласак. Унинг жиноятлари алифбо тартибида тузилганди – бу, шубҳасиз, унинг учун муҳим эди. Бошқа томондан, у қурбон танлашда анча тартибсиз бўлган: миссис Ашер, Бетти

Барнард, сэр Кармайлк Кларк – уларнинг бари бир-биридан кескин фарқ қиларди. Бу на жинсга бўлган нафрат, на маълум ёш билан боғлиқ нафрат эди. Бу эса менга жуда қизиқ туйилди. Агар одам фарқламасдан ўлдирса, бу унинг йўлида турган ёки ғашига тегадиган ҳар кимни йўқотишини билдиради. Бироқ алифбо тартиби бу ундай ҳолат эмаслигини кўрсатади. Бошқа тоифадаги қотил, одатда, маълум турдаги қурбонларни танлайди, яъни деярли ҳар доим карама-қарши жинс вакиллари. АВСнинг ҳаракатлари тарзида тасодифий бир нима бор эди ва у менга алифбо бўйича танловга зиддек туйилди.

Мен кичик бир хулоса чиқаришга журъат этдим. АВС менга таклиф қилган образни темир йўлчасига фикрлайдиган одам деб аташим мумкин эди. Бу аёллардан кўра, кўпроқ эркекларга хос. Ўғил болалар поездларни қиз болалардан кўпроқ яхши кўради. Бу маълум даражада норасо онг белгиси бўлиши ҳам мумкин эди. «Ўғил бола» сабаби ҳали устунлик қилаётганди.

Бетти Барнарднинг ўлими ва унинг табиати менга бошқа аниқ йўналишларни берди. Унинг ўлими табиати муайян фикрларни уйғотарди (жаноб Фрэзер мени кечирсин). Унинг ўз белбоғи билан бўғиб ўлдирилганидан бошласам, демак, уни, хойнаҳой, ўзи дўстона ёки ишқий муносабатда бўлган одам ўлдирган. Унинг феъл-атвори ҳақида баъзи нарсаларни билиб олганимдан сўнг хаёлимда бир манзара гавдаланди.

Бетти Барнард ишвагар бўлган. У кўркем эркеклар ўзига эътибор беришини ёқтирган. Демак, уни бирга айланиб келишга кўндириш учун АВС маълум даражада жозибага эга бўлиши – эркек сифатида ўзига

тортиши керак эди! У, сиз англизлар таъбири билан айтганда, «хамма нарсани ундирадиган» бўлиши лозим эди. У қойил қолдира олиши, муваффақият қозониши керак эди! Мен хаёлан пляждаги сахнани шундай тасаввур қиламан: эркак белбоғга қойил қолади. Қиз уни ечади. Эркак уни қизнинг бўйнига шўхлик билан ўрайди ва эҳтимол: «Ҳозир сени бўғаман», дейди. Ҳаммаси жуда ишвали бўлади. Қиз қикирлаб кулади ва эркак камарни сиқиб тортади...

Дональд Фрээр кип-қизариб ирғиб турди.

– Мсье Пуаро, худо ҳақи!

Пуаро ишора билан тўхтатди:

– Бўлди. Бошқа ҳеч нима демайман. Тугатдик. Кейинги қотилликка – сэр Кармайл Кларкнинг ўлдирилишига ўтамиз. Бу ерда қотил ўзининг биринчи усулига – бошга уришга қайтади. Ўша-ўша алифбо комплекси. Фақат бир тафсилот мени ташвишлантиради: изчил бўлиш учун қотил шаҳарларни қатъий тартибда танлаши керак эди.

Агар Андовер А ҳарфида бир юз эллик бешинчи ўринда турган бўлса, В ҳарфи билан бошланадиган шаҳар ҳам бир юз эллик бешинчи ёки бир юз эллик олтинчи ўринда бўлиши керак эди, С ҳарфи билан бошланадигани эса – бир юз эллик еттинчи... Бу ерда яна шаҳарлар тартибсиз танланган бўлиб чиқяпти.

– Бу сизнинг шу нарсага биров ёпишиб олганингиздан эмасмикин, Пуаро? – деб тахмин қилдим. – Ўзингиз, одатда, режали ва тартибсиз. Бу жиҳатингиз деярли касалликка ўхшайди!

– Йўқ, бу касаллик эмас! Бу қандай фикр? Лекин бу ўринда биров ошириб юбораётган бўлишим мумкин. Давом этамиз. Черстондаги қотиллик менга деярли

ёрдам бермади. Бу ишда омадимиз келмади, чунки у ҳақда хабар берувчи хат адашиб қолди. Демак, тайёрланишнинг иложи бўлмади.

Аммо D қотиллиги эълон қилинган пайтгача жуда катта ҳимоя тизими ташкиллаштирилди. АВСнинг ортик сувдан қурук чиқишга умид қилолмаслиги аён бўлиб қолди.

Бундан ташқари, айнан ўша пайтда менинг ихтиёримда вазиятга ойдинлик киритувчи восита – пайпок пайдо бўлди. Ҳар бир жиноят жойи яқинида бир кишининг пайпок сотиб юриши тасодиф эмаслиги буткул аён эди. Демак, пайпок сотувчи қотил бўлиши мумкин эди. Айтишим керакки, унинг мисс Грей тасвирлаб берган қиёфаси менинг Бетти Барнардни бўғиб ўлдирган одам ҳақидаги тасаввуримга унчалик мос келмасди.

Кейинги босқични тез айтиб ўтаман. Тўртинчи қотиллик содир этилди – Жорж Эрлсфилд деган одам ўлдирилди – тахминларга кўра, гавда тузилиши худди униқига ўхшаган ва кинотеатрда ёнида ўтирган Даунз исмли одамнинг ўрнига янглиш ўлдирилган.

Энди, ниҳоят, тўлқин ортга қайтади. Воқеалар АВСнинг ихтиёрида бўлиш ўрнига унга қарши ишлайди. Уни сезиб қолишди, изига тушишди ва ниҳоят, ҳибсга олишди.

Иш, Гастингс айтгандек, тугатилди!

Жамоатчилик манфаатдор бўлган даражада тугатилди. Одам камокда, шубҳасиз, яқинда Бродмурга жўнайди. Ортик қотилликлар бўлмайди. Бундан чиқди, тамом! RIP⁴⁶!

⁴⁶Requiescat in pace! (лот.) – Жони ором топсин!

Лекин мен учун эмас! Мен ҳеч нимани – мутлақо ҳеч нимани билмайман! На нима учунлигини, на нима сабабданлигини.

Қолаверса, яна бир ачинарли жиҳат бор. Ўша Кастнинг Бекхсиллда қотиллик содир бўлган тунга алибиси бор.

– Бу мени ҳамма вақт ташвишлантиряпти, – деди Франклин Кларк.

– Ҳа. Бу мени ҳам ташвишлантираётганди. Чунки алиби ҳақиқийга ўхшайди. Аммо у ҳақиқий бўлиши мумкин эмас, агар... мана биз иккита жуда қизиқ назарияга яқинлашяпмиз.

Дўстларим, дейлик, Каст учта жиноятни – А, С ва Дни содир этган-у, В жиноятини содир этмаган.

– Мсье Пуаро. Бу...

Пуаро нигоҳи билан Меган Барнардни жим бўлишга мажбур қилди.

– Тинчланинг, мадемуазель. Мен ҳақиқат тарафдориман. Ҳа! Мен кўп ёлғонга чидадим. Дейлик, деяпман, АВС иккинчи жиноятни содир этмаган. У, эсингизда бўлса, 25-сананинг илк соатларида – у жиноятни содир этиш учун келган куни содир бўлган. Дейлик, кимдир ундан аввалроқ ишни битирган-а? Бундай вазиятда у нима қилиши керак эди? Иккинчи қотилликни содир этиши керакмиди ёки писиб олиб, ўзига хос бу тухфани қабул қилсинмиди?

– Мсье Пуаро! – деди Меган. – Бу нотўғри фикр! Ҳамма қотилликлар бир киши томонидан содир этилган бўлиши керак!

Пуаро унга эътибор бермай, хотиржам давом этди:

– Бундай фаразнинг афзаллиги шундаки, бир жиҳатни – Александр Бонапарт Каст шахси (у қиз болага

ҳеч қанақасига ёқиши мумкин эмасди) ва Бетти Барнарднинг қотили шахси ўртасидаги зиддиятни оидинлаштиради. Кўпдан бери маълумки, қотил деб тахмин қилинганлар бутунлай бошқа одамлар содир этган жиноятлардан фойдаланишади. Масалан, Жек Қирувчининг ҳамма жиноятларини Жек Қирувчининг айнан ўзи содир этмаган. Ҳозирча ҳаммаси яхши.

Бироқ у ҳолда мен маълум қийинчиликка дуч келаман.

Барнард ўлдирилмагунча АВСга оид маълумотлар овоза қилинмаганди. Андовердаги қотиллик катта қизиқиш уйғотмади. Очик қолдирилган темир йўл маълумотномаси билан боғлиқ можаро матбуотда ҳатто тилга олинмаганди. Бундан чикди, Бетти Барнардни ўлдирган ким бўлмасин, бундан фақат маълум доирадаги одамлар – мен, полиция, шунингдек, миссис Ашернинг қариндошлари ва кўшилари хабардор бўлиши керак эди.

Қидирувнинг бу йўналиши мени боши берк кўчага олиб кириб қўяётганга ўхшарди.

Бошимиз қотиб қолди.

– Полиция ҳам ахир одамлардан иборат, – деди Дональд Фрэзер паришон. – Ва улар истарали одамлар...

У Пуарога саволомуз қараб, жим бўлиб қолди.

Пуаро аста бош чайқади:

– Йўқ, ҳаммаси анча оддий. Сизларга иккинчи мулоҳаза борлигини айтгандим.

Дейлик, Каст Бетти Барнарднинг ўлдирилишига жавобгар эмас. Дейлик, уни бошқа биров ўлдирган. Унда ўша, бошқа одам бошқа қотилликларга ҳам жавобгар бўлиши мумкинми?

– Аммо бунда мантик йўк! – деб хитоб қилди Кларк.

– Наҳотки? Шунда мен бошиданок қилишим керак бўлган ишни қилдим. Олинган хатларни ҳар томондан ўрганиб чиқдим ва дарров уларда қандайдир номувофиклик борлигини сездим – тасвирий санъат мутахассиси картинанинг қалбакилигини пайкагани сингари... Мен мулоҳазага берилмасдан, ўша «номувофиклик» уларнинг соғлом фикрли одам томонидан ёзилганида, деб тахмин қилдим!

– Нима? – деб хитоб қилдим мен.

– Худди шундай – айнан шундай! Улар, қалбаки картиналар қандай бўлса, шундай сохта эди, чунки улар гирт қалбаки эди! Улар ойпараст-қотил жиннининг хатларидек кўриниши керак эди, аслида эса бундай одамга ҳеч қандай алоқаси йўк эди.

– Бунда мантик йўк, – такрорлади Франклин Кларк.

– Худди шундай! Ҳамма нарсанинг сабаби бўлиши керак. Бундай хатларни ёзишдан мақсад нима бўлиши мумкин? Муаллифга диққатни қаратиб, қотилликларга эътиборни тортиш! Бир қарашда, бунда мантик йўк. Лекин кейин фикрим тиниклашди. Бу бир нечта қотиллик – қотилликлар гуруҳига эътиборни қаратиш мақсадида қилинганди... Сизларнинг буюк Шекспирингизда айтилмаганмиди ахир: «Дарахтлар ортида ўрмонни кўриб бўлмайди».

Пуаронинг адабий иқтибосларини тузатмадим. Мен уни тушунишга уринардим.

– Тўғнагичга қачон энг кам эътибор берасиз? – деб давом этди у. – Қачонки у бошқалари сингари ёстикчага тикилган бўлганда! Алоҳида қотилликка қачон энг кам эътибор берасиз? Қачонки у ўзаро боғлиқ бир қанча қотилликлардан бири бўлганда.

Мен ниҳоятда ақлли, топқир қотил – тишидан тирноғигача таптортмас, далил қиморбозга дуч келдим. Жаноб Кастга эмас! У бу қотилликларни асло содир этмаган бўларди! Йўқ, мен умуман бошқача фикрлайдиган – ёш болаларча мижозли (бундан мактаб боласи томонидан ёзилганга ўхшаш хатлар ва темир йўл маълумотномаси дарак беради) одам, аёллар наздида келишган одам, одам ҳаётини шафқатсизларча менсимайдиган одам, бу жиноятларнинг бирида, албатта, катнашган одамга!

Қаранглар: эркак ёки аёлни ўлдиришганда, полиция қандай саволлар беради? Туғилган имконият. Ҳамма қотиллик пайтида қаерда бўлган? Сабаб. Марҳумнинг ўлими ким учун фойдали эди? Агар сабаб ҳам, қулай имконият ҳам очик-аён бўлса, фараз қилинган қотил нима қилади? Алибини сохталаштиради, яъни қандайдир йўл билан вақтни мослаштиришга уринади. Бирок бу ҳар доим қалтис иш бўлган. Бизнинг қотил бундан-да галати ҳимояни ўйлаб топган. Савдойи қотилни яратган!

Менга фақат турли жиноятларни айланиб ўтиб, эҳтимолий айбдорни топишгина қолганди. Андовердаги қотиллик? Энг эҳтимолга яқин қотил Франц Ашер эди, лекин мен Ашер шундай маккорона режани ўйлаб топиб, татбиқ этганини, умуман, қасддан қотиллик қилишни режалаштирганини ҳам тасаввур қилолмадим. Дональд Фрэзер шундай қилиш имконига эга эди. У ақлли ва қобилиятли, тартиблилик унга хос. Бирок ўз севгилисини ўлдиришга фақат рашк сабаб бўлиши мумкин, рашкнинг эса қасддан уюштиришга мойиллиги йўқ. Мен унинг август бошида таътилга чиққанини ҳам билиб олдим. Бу эса унинг

Черстондаги қотилликка алоқадор бўлиши эҳтимолини камайтиради. Энди Черстондаги қотилликка кел-япмизва шу заҳоти чексиз даражада баракали тупроқда пайдо бўляпмиз.

Сэр Кармайл Кларк жуда бой эди. Пул кимга мерос қолади? Унинг хотини ўляпти, кейин эса ҳаммаси унинг укаси Франклинга ўтади. – Пуаро то кўзлари Франклин Кларкнинг кўзларига тўкнаш келмагунча шошилмай ўгирилди. – Шунда менда шубҳа қолмади. Мен узоқ вақт ғайришуурий равишда таниган одам мен шахсан таниган одам билан бирлашди. АВС ва Франклин Кларк бир кишининг ўзи эди! Дадиллик, топқирлик, кўчманчи ҳаёт, хорижликларни мазах қилишда сезилар-сезилмас аён бўлган Англияга ҳавас. Енгил, эркин ва ўзига тортадиган муомала: унинг учун қиз бола билан қаҳвахонада танишишдан осонроқ иш йўқ. Тартибли, жадвал шаклида фикрлайдиган онг – бир марта у бошини «АВС» деб белгилаб, рўйхат тузди. Ва ниҳоят, леди Кларк тилга олган ёш болаларча фикрлаш тарзи. Бу ҳатто унинг фантастикага муҳаббатида ҳам намоён бўлади. Мен унинг кутубхонасида Э. Несбитнинг «Темир йўл болалари» номи китоб борлигини аниқладим. Менда ортиқ шубҳа қолмади: АВС, ўша хатларни ёзган ва жинойтларни содир этган одам – бу Франклин Кларк.

Тўсатдан Кларк хаҳолаб кулиб юборди:

– Жуда ажойиб! Қўли қонга бўялган ҳолда ушланган дўстимиз Каст-чи? Пальтосидаги қон-чи? Ўз бошпанасига беркитиб қўйган пичоқ-чи? У жинойт содир этганини истаганча инкор қилиши мумкин...

Пуаро унинг гапини бўлди:

– Сиз мутлақо ноҳақсиз. У буни тан оляпти.

– Нима? – Кларк чиндан ҳам ҳайратга тушди.

– Ҳа, – деди Пуаро юмшоқ оҳангда, – мен у билан айбдорлигини тан олганидан кейин гаплашдим.

– Ҳатто бу ҳам мсье Пуарони қониктирмадими? – сўради Кларк.

– Йўқ. Чунки уни кўришим биланоқ унинг айбдор бўлиши мумкин эмаслигини тушундим! Унда мустаҳкам асаблар ҳам, журъат ҳам, айтишим мумкинки, режа тузиш учун ҳам ақл йўқ! Бутун иш давомида қотил шахсининг иккиланишига амин бўлдим. Энди бу нимадан иборат бўлганини кўряпман. Икки шахс аралашган: ҳақиқий қотил – маккор, топқир, дадил, сохта қотил эса – тентак, журъатсиз ва таъсирга берилувчан.

Таъсирга берилувчан – жаноб Кастнинг сири айнан шу сўзларда акс этади! Жаноб Кларк, сизга бир қотилликдан эътиборни чалғитиш учун режа тузиш етарли бўлмаган. Сизга яна ҳамма жинойтга балогардон бўладиган одам керак бўлган.

Ўйлашимча, бу фикр биринчи марта хаёлингизга шаҳар қаҳвахонасида тасодифан исмлари дабдабали ғалати одамни учратгандан сўнг келган. Ўшанда хаёлингизда акангизни ўлдиришнинг турли режаларини ўйлаб юргансиз.

– Чинданми? Нима учун?

– Чунки сиз келажакдан жиддий хавотирда эдингиз. Билмадим, буни англадингизми ёки йўқ, жаноб Кларк, лекин акангиз ёзган хатни кўрсатганингизда, менга ёрдам бердингиз. Унда акангиз мисс Тора Грейга боғланиб қолгани ва уни яхши кўришини аниқ айтган. Унинг муносабати, балки, оталарча бўлгандир ёки бу ҳақда шундай деб ўйлашни маъқул кўргандир.

Шунга карамай, аниқ хавф бор эди – хотинининг вафотидан кейин у, ёлғизлигини инобатга олганда, кўпчилик ёши кайтган эркакларда бўлгани каби шафкат ва далда истаб, ўша гўзал кизга юз буриши, ҳаммаси унга уйланиш билан тугаши мумкин эди. Мисс Грей туфайли хавотирингиз ортган. Сиз, назаримда, феъл-атворларнинг жуда яхши, маълум даражада орсиз билимдонисиз. Сиз, тўғрими ё нотўғри, билмайман, мисс Грей «ичидан пишган» аёллар тоифасидан, деб хулоса қилгансиз. Унинг леди Кларк бўлиш имконини кўлдан чиқармаслигига шубҳа қилмагансиз. Акангиз ниҳоятда бадавлат ва тетик одам эди. Болалар туғилиши мумкин эди, у ҳолда сизнинг акангиздан давлатини мерос қилиб олиш имконингиз йўққа чиқарди.

Сиз, тасаввур қилишимча, ўз хаётидан хафсаласи пир бўлган одам бўлгансиз. Сизга ўхшаганлар ҳақида «Саёк юрган таёк ейди» дейишади. Сиз акангизнинг давлатмандлигига роса ҳасад қилгансиз.

Хаёлингизда турли режаларни ўйлаб юрганингиз ва жаноб Каст билан учрашув сизда гоё уйғотганига кайтаман. Унинг дабдабали исмлари, тутканоклари ва бош оғриклари, буткул дамдузлиги, ўзини камситиши – буларнинг бари хаёлингизда қутилмаган фикрни уйғотган: мана сизга мос восита. Бутун алифбо режаси хаёлингизда туғилган. Кастнинг исмлари бош ҳарфлари, акангизнинг исми инглизча Сдан бошланиши ва унинг Черстонда яшаши режанинг асоси эди. Сиз ҳатто Кастнинг қандай тамом бўлишини шама қилишгача боргансиз, аммо унинг миясига сингдиришингиз бундай бой самара беришига умид қилганлигингиз даргумон!

Сиз жуда яхши тайёргарлик кўргансиз. Кастнинг номидан катта партия пайпоқни ёздириб олгансиз. Ўзингиз ўхшаш жўнатмадек кўринадиган бир нечта

«АВС» маълумотномасини жўнатгансиз. Унга яхши ойлик ва воситачилик ҳақи ваъда қилиб, гўёки ўша фирма номидан муҳрланган хат юборгансиз. Режаларингиз аввалдан шунчалик яхши тузиб чиқилганки, бирданига ҳамма хатларни териб чиққансиз, кейин эса жўнатиб юборгансиз. Ундан сўнг хатларни терган ёзув машинкангизни унга совға сифатида бергансиз.

Энди исмлари тегишли равишда А ва Вдан бошланадиган ҳамда номи худди шу ҳарфлардан бошланадиган жойда яшайдиган икки қурбонни танлашингиз керак эди.

Сиз Андоверни жуда мос жой деб топдингиз. Дастлабки текширувингиз биринчи жиноят жойи сифатида миссис Ашернинг дўконини танлашга сабаб бўлди. Унинг исми эшик тепасида аниқ ёзилганди. Сиз эса тажриба йўли билан, одатда, унинг дўконда ёлғиз бўлишини аниқлагансиз. Қотиллик учун мустаҳкам асаб, журъат ва бироз омад ҳам керак эди.

В ҳарфига келсак, усулни ўзгартиришингизга тўғри келган. Дўконлардаги ёлғиз аёлларни огоҳлантиришлари мумкин эди. Исмлари керакли ҳарфлардан бошланадиган ва сизнинг мақсадларингизга тўғри келадиганларни излаб, қанча қаҳвахона ва чойхоналарни айланиб, кизлар билан ўйин-кулги, ҳазил-хузул қилганингизни тасаввур қиляпман.

Бетти Барнард қиёфасида излаганингизни топгансиз. Уйланганингизни, демакки, сайрлар махфий ўтиши кераклигини тушунтириб, бир-икки марта уни бирор жойга таклиф қилгансиз.

Шундай қилиб, тайёргарлигингиз тугаган ва сиз ишга киришгансиз! Кастга андоверлик мижозлар рўйхатини жўнатиб, у ерга маълум кунда жўнашни буюргансиз ва АВСнинг биринчи хатини менга юборгансиз.

Белгиланган кунда Андоверга жўнагансиз ва миссис Ашерни ўлдиргансиз – режаларингизнинг амалга ошишига ҳеч нима халал бермаган.

Биринчи рақамли қотиллик муваффақиятли амалга оширилган.

Иккинчи қотилликка келганда, эҳтиёткорлик чораларини кўргансиз ва чиндан ҳам уни бир кун аввал содир этгансиз. Бетти Барнард 24 июлда ярим тунгача ўлдирилганига ишончим комил.

Энди учинчи рақамли – сизнинг наздингизда, энг муҳим, ҳақиқий қотилликка келяпмиз.

Шу ўринда оддий ва кундек равшан, лекин биз эътибор бермаган нарсани айтган Гастингсга раҳмат ай. иш керак.

У учинчи хат атай адашиб қолган деб тахмин қилди! Ва у ҳақ эди!..

Шу оддий тафсилотда мени ҳамма вақт қийнаган саволга жавоб бор. Нима учун бу учта хат, биринчи навбатда, Эржюль Пуарога, хусусий изкуварга юборилди, полицияга эмас?

Мен бирор шахсий сабаб бор, деб янглиш гумон қилдим.

Асло ундай эмас! Хатлар менга жўнатилишига сабаб шуки, режангизнинг асосига кўра, улардан бири нотўғри манзилга жўнатилиши ва адашиб қолиши керак эди. Аммо сиз Скотленд-Ярднинг жиноий қидирув бўлимига юборилган хат бирдан адашиб қолишини уюштиролмадингиз! Сизга хусусий манзил керак эди. Сиз мени машҳур ва, шубҳасиз, хатни полицияга олиб борадиган шахс сифатида танлагансиз, шунингдек, ич-ичингиздан хорижлик устидан қозонилган ғалабадан роҳатлангансиз.

Конвертга жуда топқирлик билан ёзгансиз: Уайтхэйвн-Уайтхорс – жуда ишонарли хато. Лекин Гас-

тингс найрангга алданмасдан, манзилга тўғри юриш учун етарлича зеҳнлилик қилди!

Тўғри, хат адашиб қолиши керак эди! Полицияга қотиллик муваффақиятли содир этилгандан кейин изга тушишга имкон бериш керак эди. Акангизнинг кечки сайрлари сиз учун қулай имконият бўлиб хизмат қилган. АВС террори эса жамоатчилик шуурини шунчалик эгаллаб олдики, сизнинг айбдор бўлишингиз мумкинлиги ҳеч кимнинг хаёлига ҳам келмади.

Акангизнинг ўлиmidан сўнг мақсадга етиб бўлинганди, албатта. Сизда яна қотиллик содир этиш нияти йўқ эди. Аммо бошқа томондан, қотилликлар сабабсиз тўхтаганда, кимдир ҳақиқатдан шубҳаланиб қолиши мумкин эди.

Сизнинг ҳамма балога балогардонингиз, жаноб Каст кўримсиз бўлгани учун кўринмас одам ролига жуда мос келди. Ҳеч ким учала қотиллик содир бўлган жой яқинида айнан бир киши айланишиб юрганини сезмади! Ҳафсалангизни пир қилиб, ҳатто унинг Комбесайдга боргани ҳам тилга олинмади. Бу иш мисс Грейнинг хаёлидан бутунлай кўтарилди.

Доим дадил бўлганингиз ҳолда, сиз яна бир қотиллик содир бўлиши керак, деган фикрга келдингиз. Лекин бу гал диққат билан йўл очиш керак эди.

Сиз воқеа жойи сифатида Донкастерни танладингиз.

Режангиз жуда оддий эди. Ўзингиз маълум вазият юзасидан ўша жойда бўласиз. Жаноб Кастни Донкастерга фирма жўнатади. Сизнинг мақсадингиз ҳамма ерда унинг изидан юриб, қулай фурсатни кутиш эди. Ҳаммаси жуда яхши амалга ошган. Жаноб Каст кинога борган. Сиз ундан бир неча ўриндик нарига ўтиргансиз. Бу ишингизни енгиллаштирган. Кетиш

учун турганда, сиз ҳам худди шундай қилгансиз. Ўзингизни қоқилиб кетгандек кўрсатиб, эгилгансиз ва олдинги қаторда мудраётган одамни пичоқлаб ўлдиргансиз. Унинг тиззасига «АВС»ни қўйиб, омадингиз келиб, эшикка етганда, жаноб Кастга дуч келгансиз-у, пичоқни унинг енгига артгансиз ва чўнтагига солиб қўйгансиз.

Сизни исми Ддан бошланадиган қурбонни танлаш кераклиги заррача ташвишлантормаган. Истаган одамни танлаш мумкин! Сиз буни хатолик бўлган, деб топишади, деб умид қилгансиз ва жуда тўғри ўйлагансиз. Ўша яқин атрофда исми Ддан бошланадиган кимдир, албатта, бўлиши керак эди. Ҳамма айнан у қурбонликка танланган, деб тахмин қиларди.

Энди эса, дўстларим, бу ишни сохта АВС нигоҳи – жаноб Кастнинг нигоҳи билан кўриб чиқайлик.

Андовердаги қотиллик унинг учун ҳеч нимани аңлатмаган. У Бексхиллдаги қотилликдан хайратга ва хавотирга тушган: у нима учун у ерда ўша вақтда бўлиб қолди? Кейин Черстондаги қотиллик содир бўлиб, газеталарда сарлавҳалар тез-тез кўзга ташлана бошланади. Андоверда АВС қотиллик қилганда, у ўша ерда эди, Бексхиллда АВС жиноят қилганда, у яна ўша ерда бўлди... Учта жиноят, ҳар бири содир бўлганда, у ўша жойда бўлган. Тутқаноғи бор одамлар кўпинча нима қилганини эслолмайди... Унутманг, Каст асабий, жуда невротик киши ва ишонтириш осон бўлган одам эди.

Кейин у Донкастерга бориш ҳақида топширик олади.

Донкастер! АВСнинг кейинги жинояти ҳам Донкастерда бўлиши керак. У бу қисмат эканлигини ҳис қилган бўлса керак. Асаблари дош бермайди, бека унга

шубҳа билан қараётгандек туйилади, шунинг учун Челтенхэмга кетаётганини айтади.

У Донкастерга жўнайди, чунки бу – унинг мажбурияти. Кундузи кинога боради. Балки, у бир-икки дакикага мудраб қолгандир. Меҳмонхонадаги хонасига қайтиб, пальтосининг енгида қон, чўнтагида эса – қонга бўялган пичоқ борлигини кўриб, қай аҳволга тушганини тасаввур қилинг. Ҳамма мавҳум ёмон сезгилари ишончга айланади.

У – унинг ўзи – қотил! У ўзининг бош оғриқларини, хотирасининг ёмонлигини эслайди. У Александр Бонапарт Каст ойпараст-қотил эканлигини мутлоқ ҳақиқат деб ҳисоблайди.

Унинг кейинги ҳаракатлари – таъқиб қилинаётган ҳайвоннинг ҳаракатлари. У ўзининг Лондондаги бошпанасига қайтади. У ерда хавфдан холи. Улар уни Челтенхэмда деб ўйлашяпти. Пичоқ ҳали ҳам унда – бундай қилиш ғирт тентаклик, албатта. У пичоқни холлдаги кийим илгич орқасига беркитади.

Кейин, ажойиб кунларнинг бирида уни полиция келади, деб огоҳлантиришади. Тамом! Улар билишади!

Таъқиб қилинаётган ҳайвон охириги марта олдинга ташланади...

Унинг Андоверга нима учун борганини билмайман – менимча, жиноят содир этилган, гарчи бу ҳақда ҳеч нима эслолмаса ҳам, ўзи содир этган жиноят жойини бориб кўриш патологик истаги бўлса керак.

Унинг пули қолмаган, тинка-мадори қуриган... Оёқлари ихтиёрий равишда уни полиция маҳкамасига судрайди.

Бироқ бурчакка қисиб қўйилган ҳайвон ҳам қурашни давом эттиради. Жаноб Каст қотилликларни

содир этганига тўла ишонади, лекин ўзини айбсизман, деб қатъий туриб олади. Ва у иккинчи қотилликдаги алибига ёпишади. Ҳар қалай, уни бунда айблаб бўлмайди.

Аввал айтганимдек, уни кўргач, қотил эмаслиги ва менинг исмим унга ҳеч нимани англатмаслигини дарров тушундим. У ўзини қотил деб ҳисоблаётганини ҳам билардим!

У айбига иқроор бўлгандан сўнг назариямнинг тўғрилигига буткул ишонч ҳосил қилдим.

– Сизнинг назариянгиз, – деди Франклин Кларк, – бемаънилиқ!

Пуаро инкор маъносида бош чайқади:

– Йўқ, жаноб Кларк. Ҳеч ким сиздан шубҳа қилмаётганда, хавфдан холи эдингиз. Шубҳа қилиш бошланиши билан исбот топиш осон бўлди.

– Исбот?

– Ҳа. Мен Комбесайддаги жавонда Андовер ва Черстондаги қотилликни содир этишда фойдаланган асонгизни топдим. Думалоқ тутқаси оғир оддий асо. Ёғочнинг бир қисми олиб ташланиб, кўрғошин билан қуйилган экан. Сизнинг суратингизни олти кишидан икки киши таниди – улар Донкастердаги отчопарда бўлгансиз, деб тахмин қилинган пайтда кинотеатрдан чиқаётганингизни кўрган. Бексхиллда сизни ўша машъум оқшомда сиз кечки овқатга олиб борган «Скарлет Раннер Роудхаус»даги қиз таниди. Ва ниҳоят, ҳаммасидан энг кечириб бўлмайдигани – сиз эҳтиёткорликнинг энг оддий чораларини писанд қилмагансиз. Кастнинг ёзув машинкасида – агар айбсиз бўлсангиз, сиз ҳеч қачон кўлингизда ушлашингиз керак бўлмаган ўша машинкада бармоқ изларини қолдиргансиз.

Кларк бир дақиқа тинч ўтирди-да, кейин шундай деди:

– Қизил, оқиб кетяпти, ёнимдан⁴⁷! Сиз ютдингиз, меъе Пуаро! Аммо таваккал қилиш мумкин эди!

У ниҳоятда чакқон ҳаракат билан чўнтагидан кичкина тўппонча чиқарди-да, ўзининг чаккасига тиради.

Мен қичқириб юбордим, ўқ узилишини кутиб, беихтиёр сесканиб кетдим. Лекин боёк⁴⁸ беҳуда шиқиллади.

Кларк ҳайратда қотиб, сўкинди.

– Йўқ, жаноб Кларк, – деди Пуаро, – сиз бугун хизматкорим янгилигини сезган бўлсангиз керак – у менинг дўстим, уста чўнтаккесар ўғри. У тўппончангизни чўнтакдан олиб, ўқини чиқариб ташлади-да, жойига солиб қўйди, шундай солиб қўйдик, сиз буни билмадингиз ҳам.

– Сиз – тасвишлаб бўлмайдиган, ночор маҳмадона-хорижликсиз! – деб юборди Кларк ғазабдан кипқизариб.

– Ҳа, ҳа, сизнингча, шундай. Йўқ, жаноб Кларк, осон ўлим топмайсиз. Сиз жаноб Кастга чўкиб кетаёзганингизни айтгансиз. Сиз бу нимани англатишини – сизни бошқача қисмат кутаётганини биласиз.

– Сиз...

Унинг юзи бўздек оқ эди. Муштлири таҳдидли қисилди.

Қўшни хонадан Скотленд-Ярднинг икки изқувари чиқди. Улардан бири Кроум эди. У олдинга ўтиб, ушбу фурсатга мос гапни айтди:

– Сизни огоҳлантираман, айтадиган ҳамма гапингиз исбот сифатида ишлатилиши мумкин.

⁴⁷ Рулетка ўйини атамалари.

⁴⁸ Боёк – отиш куролларида тепкининг пистон чақадиган учи, найзаси.

– У етарлича гапириб бўлди, – деди Пуаро ва Кларкка қараб қўшимча қилди: – Сиз манманлик ҳиссига ҳаддан ортиқ тўлиб-тошгансиз, аммо шахсан мен сизнинг жиноятингизни на инглизча, на спортча деб ҳисоблайман...

35-боб

Якун

Тан олиш қайғули, лекин Франклин Кларкнинг кетидан эшик ёпилгач, жазавага тушгандек қаҳ-қаҳ уриб кулиб юбордим.

Пуаро менга сал таажжубланиб қаради.

– Сиз унга жиноят спортча эмас, дедингиз, – деб нафасим қайтиб кетди.

– Бу рост. У жирканч – акасини ўлдирганидан кўра, бечора одамни тириклайин ўлимга ҳукм этишдек бешафқатлиги туфайли. Тулкини тутиш ва қутига қамаш, қочиб кетишига йўл қўймаслик! Бу спортча эмас!

Меган Барнард оғир хўрсинди:

– Ишонолмайман... ишонолмайман. Шу ростми?

– Ҳа, мадемуазель. Даҳшат тугади.

Қиз унга қаради, юзи янада қизарди.

Пуаро Фрэзерга ўгирилди:

– Мадемуазель Меганни ҳамма вақт иккинчи жиноятни сиз содир этгансиз деган кўркув таъкиб этаётганди.

Дональд Фрэзер хотиржам жавоб берди:

– Буни ўзим ҳам бир марта тасаввур қилдим.

– Тушингиз туфайлими? – У йигитга яқинроқ сурилиб, махфий равишда овозини пасайтирди: – Тушингизнинг буткул табиий изоҳи бор. Сиз сингилнинг

сиймоси хотирангиздан ўчганини, унинг ўрнини опа-си эгаллаганини тан олдингиз. Мадемуазель Меган юрагингизда синглизининг ўрнини эгаллади, аммо мархумага шу қадар тез бевафолик қилишни хаёлингизга келтиролмаганингиз учун ўша хаёлларни бўғишга, уларни ўлдиришга урингансиз! Тушингизнинг изоҳи шу.

Фрэзер нигоҳини Меганга тикди.

– Унутишдан кўркманг, – деди Пуаро юмшоқ оҳангда, – у эслаб юришга унчалик муносиб эмас. Мадемуазель Меган киёфасида юздан бирига эга бўласиз – унинг қалби ажойиб!

Фрэзернинг кўзлари чақнаб кетди.

– Менимча, сиз ҳақсиз.

Ҳаммамиз у ёки бу тафсилотни аниқлаштириш мақсадида савол бериб, Пуарони ўраб олдик.

– Анави саволлар-чи, Пуаро, сиз ҳар бир кишига берган? Уларда қандайдир маъно бормиди?

– Уларнинг айримлари шунчаки бемаънилик эди. Лекин мен билишни истаган яна бир нарсамни – Франклин Кларк биринчи хат юборилган пайтда Лондонда бўлганини аниқладим. Шунингдек, мадемуазель Торага савол бераётганимда, унинг қандай муносабат билдиришини кўрмокчи эдим. У гафлатда колди. Унинг кўзларида қаҳр ва ғазаб кўрдим.

– Менинг туйғуларимга шафқат қилдингиз, деб бўлмайди, – деди Тора Грей.

– Ҳаққоний жавоб беришингизни кутмагандим ҳам, мадемуазель, – деди Пуаро куруқкина. – Энди иккинчи умидингиз ҳам рўёбга чикмаяпти. Франклин Кларк акасининг пулларини мерос қилиб олмайди.

У бошини озод кўтарди.

– Мен бу ерда қолиб, ҳақоратларни эшитишим керакми?

– Асло, – деди Пуаро ва одоб билан унга эшикни очиб берди.

– Ўша бармоқ излари ишни бутунлай ҳал қилди, Пуаро, – дедим мен ўйланиб. – Бу ҳақда гапирганингиздан сўнг у буткул таслим бўлди.

– Ҳа, улардан фойда бор – бармоқ изларидан. – У маъноли қўшимча қилди: – Буни сизни хурсанд қилиш учун айтдим, дўстим.

– Бироқ, Пуаро! – деб хитоб қилдим. – Ахир бу ҳақиқат эмасми?

– Сира ҳам ҳам, дўстим, – деди Эркюль Пуаро.

Бир неча кундан сўнг бизникига жаноб Александр Бонапарт Каст қилган ташриф ҳақида ҳам гапириб ўтмаса бўлмайди. У зўр бериб, Пуаронинг қўлини сиқаркан, миннатдорчилик билдириш учун пойинтар-сойинтар гапириб, беҳуда уринди. Жаноб Каст ўзига келди ва:

– Биласизми, газеталар менга юз фунт таклиф қилишди, – деди у, – ҳаётим ва бу воқеа ҳақидаги қисқа ҳикоя учун юз фунт. Мен... мен буни нима қилишни билмайман.

– Мен юзга рози бўлмасдим, – деди Пуаро, – қатъий бўлинг. Нархингиз беш юзлигини айтинг. Ва битта газета билан чекланманг.

– Сиз чиндан ҳам шундай фикрдамисиз... шундай қилишим...

– Сиз бугун Англиядаги энг машҳур одам эканлигингизни тушунишингиз керак, – деди Пуаро жилмайиб.

Жаноб Каст янада руҳланди. Юзи яшнаб кетди.

— Биласизми, менимча, сиз ҳақсиз! Машҳурман! Ҳамма газеталарда! Маслаҳатингиздан фойдаланман, мсье Пуаро. Пул жуда маъқул, жуда маъқул. Мен бироз таътил оламан... Кейин эса Лили Марберига... дилбар қизга... жуда дилбар қизга чиройли тўй совғаси ҳадя қилмоқчиман, мсье Пуаро!

Пуаро далда берган каби унинг елкасига қоқиб кўйди:

— Гапингиз жуда тўғри. Завкланиб яшанг. Ва... икки оғиз... окулистга кўринишга нима дейсиз? Бу бош оғриқлари... бу сизга янги кўзойнак кераклигидан бўлса керак.

— Сиз бу оғриқлар шундан деб ўйлайсизми?

— Шундай деб ўйлайман.

Жаноб Каст унинг кўлини қизғин қисди:

— Сиз буюк одамсиз, мсье Пуаро!

Пуаро, одатдагидек, мақтовни эътиборсиз қолдирмади. У ҳатто ўзини камтар кўрсатишни ҳам эп-лолмади.

Жаноб Каст виқор билан чиқиб кетганда, эски дўстим жилмайди:

— Шундай қилиб, Гастингс, биз яна дурустгина ов қилдик, шундай эмасми? Яшасин спорт!

МУНДАРИЖА

1-боб. Хат	5
2-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	11
3-боб. Андовер	12
4-боб. Миссис Ашер	17
5-боб. Мэри Дроуэр	23
6-боб. Жиноят жойи.....	29
7-боб. Жаноб Партриж ва жаноб Ридделл	38
8-боб. Иккинчи хат	43
9-боб. Денгиздаги-Бексхиллда бўлган қотиллик	52
10-боб. Барнард оиласи.....	62
11-боб. Меган Барнард	68
12-боб. Дональд Фрэзер.....	73
13-боб. Мажлис	77
14-боб. Учинчи хат.....	86
15-боб. Сэр Кармаикл Кларк.....	93
16-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	103
17-боб. Эътиборга лойиқ вақт	106
18-боб. Пуаро нутқ сўзлайди	113
19-боб. Швеция орқали кетаётган.....	125
20-боб. Леди Кларк	129
21-боб. Қотилнинг тасвири	140

22-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	146
23-боб. 11 сентябрь. Донкастер.....	153
24-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	161
25-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	163
26-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	166
27-боб. Донкастердаги котиллик.....	168
28-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	176
29-боб. Скотленд-Ярдда.....	186
30-боб. (Капитан Гастингс тилидан ёзилмаган).....	190
31-боб. Эркюль Пуаро савол беради	191
32-боб. Тулкини тутиш	199
33-боб. Александр Бонапарт Каст.....	206
34-боб. Пуаро тушунтиради	213
35-боб. Якун	234

Оммабон нашр

Алифбо бўйича ҚОТИЛЛИК

Мухаррир: *У. Ражабова*
Мусахҳих: *З. Исакова*
Бадий муҳаррир: *А. Журавлёва*
Техник муҳаррир: *Ж. Нёматов*
Саҳифаловчи: *М. Мавлонова*

Нашриёт лицензияси А1 № 014, 20.07.2018
Босишга рухсат этилди: 12.09.2018

Қоғоз бичими: 84×108 1/32
Шартли босма табоғи: 12,6
Нашр ҳисоб табоғи: 7,3
Адади: 5000 (1-завод 2000) нусха
Буюртма № 89

«SPECTRUM MEDIA GROUP» МЧЖ нашриётида босмага
тайёрланди.
Тошкент ш., Кушбеги кўчаси, 6.

«SPECTRUM MEDIA GROUP» МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.
Тошкент ш., Кушбеги кўчаси, 6.
Телефон: (+99897) 155-11-47
Link: @smgprint

«Алифбо буйича котилик» Агат Кристининг энг машхур романлари дан бўлиб, у 1936 йилда нашр қилинган. Асарнинг асосий қаҳрамонлари Эркюль Пуаро, капитан Гастингс ва катта инспектор Джепп.

Эркюль Пуаро хатлар воситасида ўйин бошлаган жиноятчининг изига тушади, унинг имзосида атиги учта илк ҳарф мавжуд: А, В ва С. Инглиз тилида эса 26 та ҳарф бор. Демак, котил номлари алифбо тартибида жойлашган ҳарфлар билан бошланган жойларда котиллик содир этишни режалаштирмоқда. У қурбонлари ҳаётига нукта қўйиш олдиан Эркюль Пуарога мактуб юборди ва қаерда, қачон ўз жиноятини содир этишини маълум қилади. Афсуски, Пуаро ва полиция ҳар сафар воқеа содир бўлган жойга кечикиб келади. Аммо изкуварнинг вазифаси алифбо асосида режалаштирилаётган котилликнинг амалга ошишига имкон бермаслик, Эркюль Пуаро бу вазифани закийлик билан уддалайди...

SPECTRUM
NASHRIYOTI

